

Թիֆլիսի Բնկերութիւն Հայերէն գրքերի հրատարակութեան

№ 17

ՎԱՆԱՅ ՍԱԶ

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅՔ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ԵՐԳԵՐԻ, ՀԷՔԵԱԹՆԵՐԻ, ԱՌԱՇՆԵՐԻ

ԵՒ

ՀԱՆՆԵԼՈՒԿՆԵՐԻ

(Տեղական բարբառով):

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ԺՈՂՈՎԵՅ

ԳԷՈՐԳ Գ. ՀԷՐԵՆՅ

ԹԻՖԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ ՏՈՎՀԱՆՆԵՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՅԻ

ՕՐԲԵԼԵՆ ՓՈՂՈՑ Տ. 12.

1885

Մակ
613

1999. 10

Թիֆլիսի Հնկերուժիւն հայերէն գրքերի հրատարակութեան

ՎԱՆԱՅ ՍԱԶ

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅՔ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ՆՐԿԵՐԻ, ՀԵՔԵԱԹՆԵՐԻ, ԱՌԱԾՆԵՐԻ

ԵՒ

ՀԱՆՆԼՈՒԿՆԵՐԻ

(Տեղական բարբառով):

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ԺՈՂՈՎԵՅ

ԳԵՈՐԳ. Դ. ՇԵՐԵՆՅ

Ա. ԿԱԴԵՄԻԿՈՍ
ՀԱԿՈՐ Հ. ՄԱՆԱՆԴՅԱՆ

ԹԻՖԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՅԻ

ՕՐԱԲԵԼԵՆ ՓՈՂՈՑ 3 1/2.

1885

ՀԱՅ ԵՄԵՐ

ԳՅՈՒԹԱԳՅՈՒՄ

ԳՅՈՒԹԱԳՅՈՒՄ

ԳՅՈՒԹԱԳՅՈՒՄ

ԳՅ

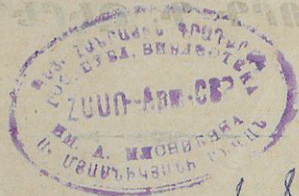
ԳՅՈՒԹԱԳՅՈՒՄ

ԳՅՈՒԹԱԳՅՈՒՄ

ԳՅՈՒԹԱԳՅՈՒՄ

ԳՅՈՒԹԱԳՅՈՒՄ

ԳՅՈՒԹԱԳՅՈՒՄ

613 - 18609

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 7 Марта 1885 г.
Типографія И. Мартиросіанца, на Орбел. ул., д. 1/2.

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

Ժողովրդական բերանացի ասացուածքների և նոցա օգտակարութեան համար ես չեմ համարձակուի երկարորէն բացատրութիւններ տալ, քանի որ մեզմէ շատ առաջ, նոյն իսկ լուսաւորեալ ազգերը հետամուտ են եղել իւրեանց ազգայնութեան տարր կազմող ամբօրի աշխատանքները խօսուի բանասիրութիւններին և մեծ կարեւորութիւն տալով, նորանցից ստուար հատորներ կազմել են:

Գիտեմ որ թերևս արժէք էլ չունենայ այս մեր չնչին աշխատասիրութիւն, բայց և այնպէս սոյն հաւաքածուների մէջ եղած գիտական, պատմական և հնախօսական նիւթոց վերաբերեալ հետազօտութիւնք թողնելով աւելի հետաքրքիր բանասէրներին, այսպէս հում նիւթերից ստանալու իւրեանց ընտրած առարկան, իմաստասիրելոյ մի հին տարր, հայ ազգի կեանք. ես ևս ցանկանումեմ մի երկու խօսք ասելու:

Եթէ հնախօսք գիտնոց հետաքրքրումեն հին նիւթեր, մետաղներ, շէնքեր և այլ բաղադրութիւնք, ոչ սակաւ և նոցա հետաքրքրութիւն պիտի շարժեն մի հին ազգի բերանացի և խօսուի գրոյցները. որոնք յորդուոց որդի և աւանդաբար անցնելով պահուել են մինչև մեր ժամանակ. պարտաւորութիւն չէ ուրեմն քրքրել, դուրս բերել կորստեան վիճեց, մամուլի տալ, լոյս աշխարհ հանել և ժողովրդի սրտի անգիւր զգացմունքներ:

Գուհիկ, ռամիկ կարծուած ամբօրը շատ անգամ իւր պարզ շեղահայութեան մէջ, շատ գեղեցիկ նկարագրութիւններ կանէ բնութեան սրանչիւքներից, հերոսական, սուրբ սիրոյ և այլ կեանքի վերաբերութեամբ, քան թէ այն բանաստեղծ, քոմանիստ և քնազէտը իւրեանց տարիներով մաշուած և դեգերուած կեանքում:

Եղել են ժամանակներ՝ երբ չէ եղել թուղթ, մուր և գրիչ, երբ դպրութիւն դեռ շատ հեռու է եղել (և է) գեղջիկական դասից, նոքա դիմել են աշխատանք բանաւոր գրոյցների, բերանացի երգերով, առածներով հովացնելու զգացմունքի բորբոքման տապը: Ձմեռնային ձանձրալի գիշերներում գիւղական դաս, ըսելով

ներ, հաւաքուելով տանուտիրոջ գոմի ստան, այդ տեղ իւրաքանչիւրն իւր սրտի առարկայից նկարագրումէ. էլ ետքը, պանդըխտի, մանկական կեանքից կուզես, էլ Դոմ-Խոյսելից, Եօն-Քլեմէ՝ վիշապից, Նոյ-Կոյսից կուզես, խօսելով, երգելով, պատմելով մերձապէս զբաղվումեն, ինքեանք իրանց համար գտնումեն օրինակելի դասեր, մնալով այդ հասկանքներգործիչ տպաւորութեան տակ:

Մեր մէջ ժողովրդական երգեր և այլ բանաւոր հաւաքածոյք ժողովելը նոր չէ. այդ օգտաւէտ ծառայութիւն կատարել են հայ հեղինակներից շատեր, թէ Տաճկա-Հայաստանում, թէ Անդր-կովկասում. արդէն տպագրուած են մի քանի օրինակներ գաւառական բարբառով. որակսիքն են՝ Միանսարեանցի Գալստի-Հայկուն, Գեղ. Գ. Վ. Սրուանձտեանցի Մանուշ, և այլն Գեղ. Ար. Վ. Տէր-Սարգիսեանցի Պարոտի Վանցի և այլքն, իւրաքանչիւրն իւր ընտրած կտորներից հաւաքելով, մեր ժողովրդի հին բանաւոր բեկորներից որպէս թանկագին աւանդ մեզ են թողել. սիրել, պաշտել և յարգել այդ հնութիւններն:

Հետեւելով այդ արժանայարգ բանասէրների օգտակար ընթացքին, 1883—84 թուականները Վան գտնուելով, իմ թոյլ ուժերովս որքան կարելի էր, ես էլ հաւաքեցի և էլի հաւաքելու եմ՝ այդ բանաւոր հնութիւններից. դրօշմելով դորա ճակատ «Վանայ Սուր» վերտառութիւն. որն պիտի զբաղեցնէ մեզ, մեր Վասպուրականի ազգայնոց սրտի և մտքի, կեանքի և հոգւոյ զգացմանց թռչնուն տաղերովն:

Տեղը և երկրի բնական և ֆիզիկական դրութիւնը օգնումեն մարդոց բանաստեղծ, վիպասան և երգիչ լինելու. այսպէս և Վասպուրականից հայն օգտուելով այդ յատկութիւններից, նա ինքն իւր պարզ կեանքում երգող և տաղաչափող եղել է:

Բնութիւնը իւր սքանչելիքներով լիովին նկատ է մատակարարել դոցա: Պարզ երկինք, ծաղկալից վայրեր, Վարազաշ, Առնօսի, Արտօսի լեռանց դրախտանման տեսարաններ, մաքուր օդ, կապուտակ ծովի փայլուն մակերևոյթ, ալեհետանալք, բազմաթիւ կարկաչահոս աղբիւրներ, վանքեր և այլ զբաւիչ զբօսավայրերը ոչ սակաւ նպաստել են գեղջկականին իւր տեսած երևոյթի յորդորիչ տպաւորութեան տակ սիրած երգն յօրինելու, բառեր շարայարելու, բնական խօսքեր դասաւորելու միմեանց համաձայն, առանց թղթի, գրչի և մրի:

Այն սիրոյ երգերը չ'կարծենք թէ անբարոյական վարուց ար-

տայայտութիւններ եղած են. ոչ, երբէք ոչ, դժբա միայն պարզ կեանքի ողջամտ համբերութեան, բնութեան և զգացմունքի, սուրբ սիրոյ փոխադարձ բանախօսութիւններն են. որով միմեծարուած է լինում գեղացի մարդ իւր երեակայեալ երևոյթներով: Նմանապէս են մանկական և պանդխտի երգերն, այլև օրհնութիւններ, անէճքներ, ի մի բան, ամէն ինչ պարզամտ ամբօխ պարզ շրջանի մէջ եղած զգացմունքի արտայայտութիւններ եղել են:

Եւ խոստովանումեմ, որ իմ թոյլ ուժերս և միջոցս դեռ բաւական չեն լիովին և աւելի ընդարձակն ձեռք բերելու այդ շինական տանից նոցա կեանքի և շատ կենսագրութիւնք, նոցա դեռ բոլորովին անյայտ բերանացի պոյցներ, երգեր, առածներ, հանելուկներ և հէքեաթներ, որոնք կազմումեն աւելի ստուար հատորներ. բայց որքան կարելին էր՝ ջանացինք նոցանից մի մասն հաւաքելու բուն այն լեզուով, րարբառով և հնչիւնիւ, ինչպէս որ լսել եմք ժողովրդի բերնից. աշխատելով միշտ պահել բանի և խօսքի, արտասանութեան և առողանութեան իսկութիւնը:

Վասպուրականցւոց (գլխաւորապէս վանեցւոց) հնչիւնը շատ նուրբ լինելով, հայոց տառերը միմեանց տեղ գործածելու սովորութիւնը համարեան թէ նոցա բնական է դարձել թէ ընթերցանութեան և թէ խօսակցութեան մէջ, տառերի հնչիւններ փոփոխվումեն նմանապէս, որն անձանօթին թվումէ շատ անսովոր մի բանախօսութիւն և համարեան անհասկանալի է դառնում:

Պատահումեն այնտեսակ հնչիւններ և բառեր, որոց համար անհրաժեշտ պէտք կ'զգացուի նոցա համաձայն տառեր հնարելու, եթէ ոչ անհասկանալի և անընթերցանելի է, կորնցնելով միանգամայն ամբողջ խօսքի միտքն և նշանակութիւն:

Այսպէս ահա՝ սոյն գրուածքին մէջ ընթերցողը պիտի տեսնէ այդ տառերի միմեանց տեղ գործածութիւն. օրինակ է տառի տեղ Դ, փոխանակ բան արտասանելու, հնչումեն պան. և շատ անգամ ՝ ձայնաւոր տառը կ'իսաձայն հնչիւն կ'տայ, որպէս արարական (Է) տառ:

Ընթերցողին ծանօթացնելու համար նշանակումենք այս տեղ այն բառերը իւրեանց գրութիւնք տառերով:

Հ տառի տեղ լս. փոխ.	հայ	ասելու,	ասումեն՝	խաց:
Ե » »	է.	երկու » »	էրկու:	
Դ » »	տ.	դանակ » »	տանակ:	
Ջ » »	ճ.	ջուր » »	ճուր կամ Ճիւր:	

Գ և ք տառերի առաջևից, նայելով հնչյունին, աւելանում են է և երբեմ յ տառեր, օրինակ քամի հնչյունէ քեամի. քար, քեար, քաւոր (կնքաւոր) քեաւոր, գաթայ, գաթայ, գինի, գինի կամ գինի. սորա ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ հնչյունից արտաբերութիւնք, որոց համաձայն գրեցինք առանց ուղղելու, աւելացնելու կամ պակասեցնելու և մի ինչ փոփոխութեան:

Շատ բնական է որ, որ և է մի ազգ բնակուելով օտար տարրի հետ կամ նոցա ազդուութեան տակ, նոցա հաճախակի գործադրական բառերից մի բառական մաս իւրեան է սեպակականացնում, և գործածումէ միշտ այն բառեր որն ընդհանրացած է և մի քանի ազգաց մէջ:

Այսպէս են և վասպուրականցիք. երկար դարերի ընթացքով գտնուելով քուրդի, թուրքի և ասորոց հետ, իւրեանց խօսակցութիւնների մէջ սովորական է դարձել գործածել նոցա բառերից բառական թուով. և նոցա բանախօսութիւններից անդրադարձած են հայացի բանախօսութիւնների: Ինչպէս ակտի տեսնենք սոյն հաւաքածուի մէջ, որոց բացատրութիւնների համար, տեղոյն և գործածութեան նշանակութեան համար, զգոյշ խնամքով պատրաստեցի բառարան ընթերցող դասին դերաշատականի անելու:

Վերջապէս կարողացել եմ այնքան անել, աշխատել եմ այնքան չափով իմ ծառայութիւնս նուիրել այդ գաւառական կեանքի վերաբերեալ բարոյական պարագմունքին, որքան սպասել կարելի էր նորից դարձնող և նորից թուղթ, գրէչ մեկան, և գրաւոր աշխատութիւն սիրող և յարգող մի բանասէր անհատից. որին և դեռ շատ փորձեր կայ փորձուելու և իւր գրական թերութիւններն ուղղելու համար, նմանապէս շատ դժուարութիւններ և հոգսեր կան:

Այդ արհեստագործութիւններին ներողութիւն խնդրում եմ բարեխիղճ քննադատողներից, բանասէրներից և ընթերցասէրներից, որոնք օր բարեհաճում են ձեռք առնուլ և թերթատել «Վասպուրական»-ը: Քրքրել, տնդդել, շոշափել վասպուրականցւոց սրտի դէմ, նոցա զգացմունքի արտաբերութեան հին թէ նոր, մաշուած և զգզգուած բանաւոր կարկատաններն և ցնցոտիներն, որոց միջոցաւ «արեւմտեան» դէպի իւր տարիներով օտար երկրում, օտար կեանքի տակ ապրող «արեւմտեան» ունեցած կարօտակէզ փափաքն է արտայայտում. սիրահարն՝ վարդի բացուելոյն կարօտ մնացած սոխակի պէս, իւր սիրելին, եւրոջ ճանապարհն է սպասում. որդիասէր ծնողն՝ իւր գաւառիկ «արեւմտեան» մանկիկների քաղցր և անուշ քունն է օրօրում:

Աղօթասէր մամ և պապը իւրեանց ջերմեռանդութեան, դէպի սուրբ «բէրեւ» ունեցած իղձն և աղօթքն են յօրինում: Խաղասէր մանկտիք իւրեանց ցանկալի խաղալիքների ձևերն և եղանակներն են գործադրում՝ ի գուարճութիւն և ի ծաղր գորովագութ ծնողաց: Վերջապէս իւրաքանչիւր դասը յայտնում է իւր բարի զգացմանց տիպերն, բառականութիւն ստանալով իւր հոգւոյն և մարմնոյն:

Վերջացնելով մեր ասելիք, չեմք մոռանար յատուկ շնորհակալիքս յայտնելու արժ. Արսէն վարդապետ Թօխմախեանի, յարգելի օրիորդ Ա. Մունետիկեանի, օր. Մ. Մսրիկեանի և պ. Մըկրտիչ Մսրիկեանի, որոնք դժուարութիւններ յանձն առնելով, մի մասամբ օգնել են ինձ Հաւաքածոյք ժողովելիս. որոնց նուիրում եմ իմ յարգանքս խորին գոհունակութեամբ: *)

ԳԵՐԳ Գ. ԶԵՐԵՆՅ:

*) Գեռ ժողովուրդ անծանօթ լինելով իրան պատկանեալ երգերի հաւաքման, շատ անգամ մենք պատահում էինք դժուարութիւնների. համարեա աղաչելով, համոզելով հազիւ թէ կարողանում էինք խօսուածքի վերջն էլ առնելու. մանաւանդ խալիվներ և մահմէդներ, որոնք խոյս էին տալիս, երես էին դարձնում մեր խնդիրը կատարելուց:

Ասաց՝ ամպ, տիւ շատ զօռպայ ես.

—Թու, որ ես զօռպայ էլնի,

Քեամին *) ձի չէր ցվրե:

Ասաց՝ քեամի, տիւ շատ զօռպայ ես.

—Որ ես զօռպայ էլնի, չէրթե մտնե պատի ճեղք:

Ասաց՝ պատի ճեղք, տիւ շատ զօռպայ ես.

—Թու, որ ես զօռպայ էլնի, մուլը ձի չէր վարե:

Ասաց՝ մուլ, տիւ շատ զօռպայ ես.

—Թու, որ ես զօռպայ էլնի,

Կատունը ձի չէր պոնե:

Ասաց՝ կատուն, տիւ շատ զօռպայ ես.

Կատուն պոչ թախթփելով ասաց՝

«Զօռպայ եմ. զօռպայ, զօռպայտերաց ճեղքն եմ.»

«Աղէյտերաց մուշտակն եմ, խաթիւտերաց շուշտակն եմ.»

«Ամառ վէր գեօղվան, ձմեռ վէր թօրվան»

«Անուշ քիւն կանեմ:»

«Փըշտ անեն, կ'թռնեմ, ծառի ծէրին կ'ստեմ:»

2. արտայ միտայ դէր բամբլ զճճ

ՊԻՊԻՊԻՆ (ԽԱՅՏԱԲԱԼԵՏ) ԱՅԾ.

Խեռնեմ իմ պիւպիւշ էծուն,

Ուլմի պիւրե քեանձ կատուն.

Տանեմ դնեմ խաչկանց տուն,

Խաչ գեաւազան վէր գելխուն:

Խըշըր, Խըշըր Խըշըր պակ,

Դադրի չիւմ իմ կիսուր կեայ.

Եօթն անասուն ձի պիւրի,

Խէճնի էրթայ ճրարպին:

*) Կատունը միտած լաւերի հետ աւելցնում ենք է տառը, Ժողովրդի

հնչելն համաձայն արտասանելու:

Առուէ առուն թռնի,

Կատվու ծագեր պոնի,

Տանի դնի խաչկանց տուն,

Խաչ գեաւազան վէր գելխուն:

Արև՝ արև՝ տիւս էլի,

Քեո խէրնը մէրն իկերի.

Ոսկի տանակ պիւրերի, *)

Կոռ ծառի տակ խորերի:

Գեօմէշն իկե կոխերի,

Տէր տէրն իկե օխների.

Ժամխարն իկե խաների,

Տարե դրե խաչկանց տուն,

Խաչ գեաւազան վէր գելխուն:

Կը գեողամ կը գեողտեողամ.

Ատունձ, արև տու տայնամ: (տաքանամ):

3

ԿԱՏՈՒՆ ԲԵՌ

Կատուն կատուն կանախտուն,

Յուստ կուկեաս, — Առտամբտու:

Ի՞նչ կայ իւէ քեյ. — 2որ պըպըկու:

Մտի տուն ճրագն ընցու,

Կըտէլներ չղղկացու.

Պատի խարսին խնդխնդացու.

Պաւլներաց վըլվընդեացու:

Փըշի փըշի փըշմտի,

Խարեմսիմայ Սանդուխի,

Ծովի փրփուռ իմ ծոցիկ,

Ծովի ծկներ իմ փորիկ:

*) Պերել, բերել. ք. տառի տեղ հնչվում է պ. տառ:

Մերգայ, Մերգայ իմ ախպէր,
Իմ սիրունիկ ջան ախպէր.
Մերգի կնիկ իմ քիւրիկ,
Պանցրախաւան իմ քիւրիկ.
Բերդի խաթիւն իմ մէրիկ,
Աղա, Փաշէն իմ խէրիկ:

Իմ քեօր նստե փէնջարէն,
Կիրիշիկի գեխ փաշի սարէն.
Ի՞նչ կընխշի, — մահրամէն.
Վճիլ ընցաւ, — կօլօտ կօջէն:

4

ՀՕՐ ՍԻՐԱԾ ՏՂԷՆ

Լաճուն մեռնեմ քեանի կայ,
Ոչ խիվրնդնայ, ոչ տքեայ.
Լաճն ըխտատեղրայնք շուռ մուռ գեայ,
Խարսնրստրներ տընտընդեայ.
Լաճն առաւօտ լաճ,
Գեառներ տա՛ր արօտ, լաճ:

5

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԽԱՂ (բռնած ձեռքի երեսից)

Ճրվիկ ճրվիկ Ակա ճրվիկ *).
Ակէն **) կնաց Իրուսաղէմ:

*) Մանուկները մատի ծայրերով բռնած միմեանց ձեռքի երեսի կաշ-

իկց, բարձրացնելով ցածացնելով եղանակաւ ասումնու:

**) Ակէն կամ Ակօ, անուն է, նշ. փոքրիկ Յակոբ:

Պիւրթ իպէ, պամպակ չիպէ,
Հալ արաց, շվար չարաց.
Ուրն արաց, լաճուն չարաց:
Թուռ ճուճուղիկ *):

6

ՆՈՅՆԸ ԿԱՐՆԵՑԻՈՅ ԱԵԶՈՒՈՎ

Ճիւ, ճիւ ճրվանայ,
Խարսրս տարան Մատոնայ.
Ես Մատոնի տղան եմ,
Թաղաւորի փեսան եմ:
Ձիգ ու կամաղ ինձի տղուր,
Հէճնեմ էրթամ Հնդստան.
Քեզի բերեմ մատնիստան:
Թռի, Մաման էրթիկ,
Թուռ ճուճուղիկ:

7

ԱՂՋԿԱՆՑ ԵՒ ՏՂՈՅ ՍԷՐ

Տղա տղա, տիւ Հիւր ես (հւր ես),
Ես աղպիւր եմ, տիւ ճիւր ես.
Ես զղզղամ, տիւ խմես,
Տիւ զղզղայ, խմեմ ես:
Ես խնձեօր եմ, տիւ խոտ անես.
Ես վախենամ. տիւ ծոես,
Տեսութենիս Հէլրան ես:
Արեգ ջան Ֆռֆռիկ ջան,
Արե էրթեանք մեր բօստան.

*) Յուշամատը խրելով միմեանց ծնօտի սակէն:

Ջանեյնք սաղն ու քեամանչան,
 Նստենք առվի պէրան:
 Աղպրի լուկէն պուզի,
 Ճակտիդ ոսկին եալդուզի:
 Իմ սիրտս քեզի խնտ դիւզի:
 Սիւկիւկիւն ծաղիկ եմ,
 Թէառ քեամորոջ սանիկ եմ:
 Դուռ պանց, աղէկ մարդ եմ ես:
 Լանգեառիմ իկին վարդ եմ ես,
 Կծեմ քեո՛ւ աչք վ իրեն:
 Գեինի գեինի գեինտտան,
 Աղջիմ՝ ունիմ շահրտտան:
 Էն էլ կուտամ դեխ Ոստան,
 Ծամեր վէր գելխուն տիւս տան:

8

ԱՂՋԿԱՅ ՍԻՐԱԾ ԵՂԲՕՐ ԵՐԳ

Պուտկով փաւ իփիցի,
 Խանէ ջան խանէ ջան: *)
 Տարալ տուի խավերուն:
 Խանէ ջան խանէ ջան:
 Խաւեր ձի ձիւմ տուին,
 Տարալ տուի դարպընին:
 Դարպին ձի տանակմ՝ իտու,
 Տարալ տուի խովրվուն:
 Խովիւ ձի մէկ գեառ իտու,
 Գեառը տուի Աստըծուն,
 Աստուած ձի ախպէրմ իտու:

*) Իւրաքանչիւր տողի վերջը կը կնիւնուի «խանէ ջան խանէ ջան»:

Ախպէր, ախպէր ջան ախպէր,
 Բաժիդը մեռնեմ ախպէր:
 Ի՛նչ ես պառցէ քեո՛ւ իշուն:
 — Խունկը, խինէն, արփշում:
 Վեր կը տանես — դըղէզներուն:
 Դղէզներ դեճը են:
 — Վէր սարերուն
 Պուրթ կը գեղեն՝ գեէլէրուն:
 Հապիկ կանեն վորփեւէրուն:

9

ՆՈՐ ԾՆԱԾ ԵՐԵՄԱՆԵՐԸ ԼՈՂԱՑՆԵԼՈՒ ԺԱՅԱՆԱԿ

ՊԱՐԱՆՈՑԻՅ ԿԱՆ ԲՈՆԱԾ

Թափէր ճրիկ,
 Պունէր մսիկ,
 Զաղամաթի քիւնը վէր քեչղիկ:
 Թաղա խարսներաց արթուն,
 Թաղա լաճուն էլնի քիւն:
 Ախկներաց մէրկներ,
 Պինդ փակեցէլք ձեր դուներ:
 Մուղնիկ աճառն ի փութե,
 Ոսկի դիւզն ի կոտրե:
 Կանթ ու կղիկն ընցուցե:
 Առե, փախե, կնացե:
 Աղջկներաց գեող կնացե,
 Ուր սիրած ախչիկն ի կնդե,
 Վէր կնդածին նշանիկ:
 Արե, արե, քեչ վով ասե պան,
 Մութն ի Հանազեան:

Արե՛, արե՛ քեյ՛ վո՛ւ ասե՛ զեէշ.
Խատնի՛ քեո՛ խօր՛ էշը:
Էշը՛ նստե՛ անուն,
Էշն՛ ուր՛ անանջ՛ թաթխե՛ մաճուն.
Խէրը՛ կուտի՛, չիտայ՛ լաճուն:

10

ԵՐԵՒԱՆԵՐԸ ԽԱՂԱՅՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ծրծում կարայք *)
Եղիկ մարայք.
Էրթաս վարագ,
Ուտես կարայք:
Ծօ տղա՛, տիւ ալ կապաւոր,
Սաղմոսդ ՚ի ծոց պասաւոր:
Աղջիկ՛ տիւ ալ սալաւոր,
Խալլինդ ՚ի ծոց պասաւոր:
Արե տիւ, արե քեո խէր,
Արե ու մէյ՛ ճեղթնիքեո մէր.
Ուռենին քեո խօրօխպէր,
Բարդենին քեո քէյուստան.
Վարդենին քեո քէյուու խէր.
Սաթը մռչան քեո խօրքերներ,
Ճրրի ճրը ծակ քեո մօրքերներ:
Թաթ տու արե՛, թաթ տու արե՛,
Սօլերը խան, մխսով արե՛.
Քէյդ պուլուլիկ եարմ եմ ճարե,
Իմ սիրունիկ, թաթ տու արե՛:

*) Մայրերը երեխաները երկու ձեռք ետեւից ըռնած իրանց ուսին զբայ՝ ասում են:

Սև լաճը ուր ձին թամքերի,
Մէջ խիծղին խաղցերի.
Սև խաւ սև լաճուն մատաղ,
Պստի քեուրեր իմ լաճուն մատաղ.
Մօրքերներ իմ սաբուն մատաղ:
Դալար թաթիկ ճիւր պէ՛,
— Ես չեմ կանայ, տիւ պէ՛.
Փաթիկ շինեմ, տիւ կէ՛.
Պանիր շինեմ, տիւ կէ՛.
Փլաւ իփեմ, տիւ կէ՛.
Դալար թաթիկ ճիւր պէ՛.
— Ես չեմ կանայ, տիւ պէ՛:
Արե՛ տանր, տանր տանր տղէն,
Տուն իլին մալ էր տղէն,
Նաղանիկ շալ էր տղէն.
Թաշը թամաղէն տղէն,
Արե՛ տանր, տանր, տանր տղէն:

11

Անիս պալնիս. *)
Խաւատամ սուփ Սարկիլիս.
Խիլ խան տունը ին:
Աղուտ, կուտ կրկուտ,
Էլայնք սարեր զընդուկուտ.
Ջանի մանի դաստայ զիւլիւմ,
Ահան պուտ:
Կուտ ուտես, կուտմ էլ ուտես.
Ավա դօլան պաչիկ անես:
Օ նինա, տօտիկ ինա,

*) Մանուկները ինչ որ մի բան անամիջում պահելով, կառաջադրեն հանելու դայն:

Մարմարական մարդու չկայ:

Սուսուն ծաղիկ սար չկայ:

Ճօր ճօր, պար պար, չամչի պար:

Աղա, արե՛ հօպպա տար:

Պստիկ եմ, մի տար:

Մեծնամ, ապա ինձի տար:

12

Ի՞նչ ես իփե, — ոսպնէ պաս:

Մէջն ինչ ես թալե. — տէր-աղօթիկ:

Վճիլ ի կիրէ. — կօլօտ Յղիկ:

Խարսներ դեճր են. — քեօշկի կուբէն:

Ի՞նչ են պիրէ. — լաճ վ ախշիկ:

Անըյտերն ինչի. — Զանգեակ, պլամպակ:

Սօլթան դեճրի. — մեռերի:

Վայ վավէլէր, Սօլթան վավէլէր:

Ձէյկ ծամեր գեէյտին կավիլէր:

Մաիւ, մաիւ. — տիւ վիր կատուն,

— Ալահվէրդուն:

Ի՞նչ կը ժողվես. — սեր ու մածուն:

Վիր կը տանես. — իմ ծեղկերուն:

Ծեղկեր դեճր են. — քեօշկի կուբէն:

Չուան, չուան. լարէ չուան:

Ոչխար դեճրի — տանիս:

Ի՞նչ կուտի. — սվրուկ խոտ:

Ի՞նչ կը պտտի. — ոսկի:

Նաղարով գեամ թէ՛ զուռնով:

— Համ նաղարով Համ զուռնով:

Դըմփը դըմփը նաղարայ,

խարս վէր ձիուն կըխաղայ:

13

ՄՕՐ ԳՈՒՐԳՈՒՐԱՆԷ ՆՈՐ ՄԱՆՈՒԿԻՆ

Երանեկ էն օր ինչ տիւ էլար,

Մօրն աւեղիք որդիմ՝ էլար:

Ամպ խովանի ոսկիմ՝ էլար,

Կաքեաւն էրտիս մօրն աւետիս:

Տէր տէր կնքէ՛ հաղն ի առե:

Թէ մեռոնէ ճեաշն ի կիրե:

Տէրն ի տվե, մէրն ի պիրե,

էն քեալուրոջ մունաթն աւել:

Որ գրկերի, տունն ի պիրէ:

Որ չլթալե, շունն ի կիրե:

Ծուկն վէր ծովուն քեյ կեօլք ասաց,

Եօթ սարկաւայք մոմ կպուցին:

Եօթ տէրտէրով քեյ կնքեցին:

Ճեոջ աղա, ճեոջ նաղարայ,

Դմբիկ զանեմ, նստի խաղա:

14

Աղէն կասի՝ կրակ տուր, *)

— Խողբիդ էլնի՝ զար, տար,

Չրիկ չրիկ, ի զար տարաւ:

Ա՛խ, մէկ էլ տուր:

Էն ինգեաւ փէսի մուրունն իրիցաւ:

— Զար տար: Չրիկ չրիկ, ի զար տարաւ:

Ա՛խ, էն ինգեաւ խարսի քեօղքն իրիցաւ:

*) Երեխաները մե մե անկիւնում հաւաքված խաղումն, դուրս գալով միմեանց դէմ թռչնումն մե ինչ առարկայ:

Աղէն կասի՝ կաթ տո՛ւր,
— Խոզեիդ էլնի, կթի տո՛ւր.

Ճրժ վրժ, ճրժ վրժ. կթեց տաբաւ:
Ա՛խ, էն բռան կատուն ի զար թափեց:

Աղէն կասի՝ մածուն տո՛ւր.

— Խոզեիդ էլնի, մէրի տո՛ւր:

Աղէն կասի՝ միս տո՛ւր.

— Խոզեիդ էլնի մորթի տո՛ւր:

Աղէն կասի՝ գետա տո՛ւր.

Էնա մասիկ որ չեմ խա,

Էնա մասիկ որ կը տանեմ.

Էնա մասիկ որ չեմ խա,

Էնա մասիկ որ կը տանեմ:

15

ԲՈՒՆ ԿԱՏՈՒՆ

Բռան կատուն կնաց տարալնի տուն,
Տարալնի կռան ի զարկ վէր գելխուն.

Ասաց՝ խէրիք չի գետա մեր տուն:

Բռան կատուն սովբար մեր տուն,

Փախաւ մտաւ նազկէ տուն.

Նազիկ, նազիկ, նազ կանի,

Ծամերն իտեւ սազ կանի:

16

ՎԷԳ ԽԱՂԱԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿ

Ակէ դիւկէ տնազ ա.

Հափեռ մափեռ տուտուզ ա:

Էծիկ մէծիկ մագոտայ.

Ամբար աղէն պարոն պոտիկ,

Մէջ կօլօտիկ:

Տանակ սրեմ,

Ձեր խավերաց վեղը կտրեմ.

Ըզտէ կօճակ,

Տէրը պողօճակ.

Ճան, ճուկ (վեղը ձգումէ):

17

ԽՆՈՅԻ ԵՐԳ

Իլին ծրծում իլին կարայք,

Խոտն ու յարդ լիքն ի մարայք.

Պոչովն էլաւ մտաւ մարայք:

Քեանձ կորեկ ծրի կարայք,

Քեանձ սիսեռ սրտուռ կարայք.

Քեանձ խնձոր կիւնդ կիւնդ կարայք:

Հա ծրծում Հա կարայք,

Հուտ էլի, շուտ արե.

Քեանձ Վարադայ Սար եղ արե,

Քեանձ Քէշիշ Գեօլ թան արե:

18

ՓՈՔՐԻԿ ՄԱՆՈՒԿ ԵՒ ՇՈՒՆ

Էրանելի քեյ Կօլօտ, (շան հալանան է)

Ոչ ժամ գիլտես, ոչ պատարադ.

Ոչ վարժատուն, ոչ դաւ,

Ոչ էլ Մուխս-աղէն կասի՝ աղօթք արա՛:

Տան, կուտես,
 Զիտան՝ կերելիքս.
 Կէլնիս պեոնի տանիս կը քննես:

19

ԹՇՆԱՄՈՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Խուզեոց խանդեոց.
 Քեառսուն շուն, կէս նիշուն,
 Բալայք կատուն ճըլպլտուն,
 Գեորգ ճրագուն,
 Խալի էրթայ թշնամու խուզեուն:

20

ԼՈՒՍՆԵԱԿԻ ԵՐԳ

Լուսնակն անուշ հովն անուշ,
 Չինականի քունն անուշ.
 Ծագեց լուսնակ երկնուց,
 Հովուի փողն էր անուշ:
 Խօտաղ եզներ կարածայ:
 Մաճկալ պառկեր քունն անուշ:
 Զղղղուն քեամին կը փչէ,
 Ծովային հովն էր անուշ.
 Դաշտեր ձեռքեր մնջեր են,
 Զրեր կլկլան ձէնն անուշ:
 Խաւքեր թռան իրենց պեոն,
 Բլբլլի տաղն էր անուշ.
 Անմահական խոտ պուրէր,
 Քեաֆուր վարդի խոտն անուշ:

Լուսնակը լեռի բարօ,
 Տանիսը փոս ի բարօ.
 Կավըռ խատերի բարօ,
 Տանակ չի խասի բարօ:

21

ՊԱՊԻ ԵՐԳ

Սարը սարին կըսրվրայ,
 Պապիկ վերէն կ'կրվրայ.
 Զրտէ շրիտ պարկս ա,
 Ջաշտան քուռակ տակս ա:
 Իրիկուն ծաղրս ա,
 Առաւտուն լացս ա.
 Սարը սարին կըսրվրայ,
 Պապիկն վերէն կ'կրվրայ:
 Խաւիճ խաւալիճ *),
 Պապիկն ուտի, էնի ոտից:
 Թան թթուի թան,
 Պապիկն ուտի, էրթայ կիւթան:
 Թան թանանայ,
 Պապիկն ուտի գուարթանայ:

22

ՃՂՕՐԻ (ՃԼՕՐԹԻ) ԵՐԳԵՐ

Քիւֆ քիւֆ դարա դարա,
 Ես էլա բերդի բարա.

*) Հարցը կամեալով զգուշանալ սկիւրաբէն իւր ուտելուց, յեշեալ աւաջադուրիւնէ անում:

Վանչիցի Տէր Զաքարն,
Խուսկը մոմ Հազրը արն:
Առատուն պաշտօնմ' արն,
Իրիկուն խթում արն,
Խարկի խաբար տեղն արն:

Թիւ էնա պուճախ, թիւ էնա պուճախ,
Մեր քեալորանց մեղրի պուճախ,
Ղէն կէնայ իմ խօր օճախ:

Քիւժ քիւժ դարա դարա,
Ըս էլա բերդի բարա.
Իմ ախպեր վեր էն բերդին,
Ոսկի թուր վեր էն թիվին,
Վերթայ խաղայ տէմ լուսնրկին,
Լուսնակ տփեց մէջ իրիտին:

Թիւ էնա պուճախ (կրկնելու է):
Քիւժ քիւժ կերթամ կուկեամ,
Իմ ախպոր կնիկ ճարեմ.
Յուստ ճարեմ, յուստ չ'ճարեմ,
Վարադայ սարէն ճարեմ:

Դուռը տփեմ մարմար քեարով,
Մտնեմ ներս զարդարանքով.
Խէրը խաբեմ թառմ' արաղով,
Մէրը խաբեմ մատմ' խինով.
Ախպեր խապեմ պօլատ ձիով,
Անչիկ պիրեմ խազար պարով:

Թիւ էնա պուճախ, թիւ էնա պուճախ,
Մեր քեալորանց մեղրի պուճախ.

Ղէն կէնայ իմ խօր օճախ:

Թիւ էնա պարան, թիւ էնա պարան,
Ամեն տարան, զիս չտարան:

Քիւժ քիւժ մեր տղէն,
Վախկերի ծառի ճղէն.

Ծառ Զինարի, խէրիկն էր, յարապ զարմօ
Զինար բաժիկ, մէրիկն էր, մեղրիկն էր
Ճեղմ ուրհան, քեյուիքն էր: յա զարմօ

23

ՀԱՐՍ ՈՒ ՓԵՍԱՅԻ ՀԱՄԱՐ

Կուկու կուկու, սանամէր.
Մե խաւմ' կէր դեմը կնաց,
— Ծարաւ ախպիւր ճիւր կնաց:

Ի՞նչ կէր կտուց, — Զիր ու չամիչ:

Վիր կրտանէր, — Խարա ու փէտին:

Խարս դեմը չստե.

— Վէր ոսկէ թախթին:

Փէսէն դեմը չստե,

— Վէր կուեոտ ցախաւիլին:

24

ԽԱՆԱՄԻՐ ԵՒ ԷՇ (ՊԱՐ Է)

Իշու մուրուս էրկու բիւթայ,

Խանամիր խանամիր *).

Մէյ կանաֆիլ մէյ կաղիւֆայ,

Խանամիր խանամիր:

Էշը քեաշիցին վերին էօղէն,

Ծուեր ժողվան ինոր վերէն.

Էշը քեաշիցին տախտի **)

*) Խանամիրը՝ կրկնուած իւրաքանչիւր տողէ վերջէ:

**) Տախտ նշ. Թօնրատան երկու բաժանում. Վերին տախտը մի Թը-
ղաչափ բարձր է լինում ստորինից: Վերին մասում լինում է փռուացք:

Քեաղցր պաղարճ զրին պէրան,
 Էշն արիցին խուրդու կէրան,
 Կողրայնք արին կողվի մէրան:
 Ոտքերն արին սուռ ու գեյրան,
 Գելօխ զրին փաշայ կէրան:
 Խանամիր Խանամիր:

25

ԽԵԼՔՈՎ ՀԱՐՍ ԵՒ ՓԵՍՍՅ

Խաղար պարով մեր խելքեով խարս,
 Ինը խենդինք, էլայնք տաս:
 Խաղար պարով մեր փէսէն,
 Մէյ ոտ կարճ, մէյն էրկէն:
 Փէսէն ասաց անիրօջ,
 Ես խալան չեմ քեռ քիւրօջ.
 Առճև քըթին ի փուղոց,
 Եղընգներն ի քեանձ սղոց:

26

ՄԻ ԻՆՉ ԳՈՐԾ ՍԿՍԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿ

Ե՛մ պատուական խաչ,
 Ե՛մ խէրվան Տէնդառաջ.
 Տիւ քեաշես պիրես առաջ:

որտեղ ընդունվում են հիւրեր, ստորին մասում՝ հանում են ոտնա-
 մաններ և այլ ավարտիչներ դարձնում են. օր՝ ամաններէն ելնէ, խա-
 չերկաթ և այլն:

27

ԽԱՂԸ ՎԵՐՋԱՑՆԵԼՈՒՅ ՅԵՏՈՅ

Գըշտուն գըշտուն,
 Մէյ մէկ ուր տուն.
 Խաչ գեաւաղան մեր տուն,
 Մույն ու կատուն ձեր տուն:

28

ԱՂՈՒՔՍՆ ՈՒ ՀԱԻՆՐ

Աղուէսն էկաւ տափիկ մափիկ,
 Էկաւ մտաւ մեր կանափիկ.
 Աղուէսն էկաւ Կեօմշայ դարէն,
 Իրե մտաւ մեր զիւրարէն:
 Փշրուկ կերաւ թափեց վերէն,
 Աշխարն էլաւ ուր թամաշէն:
 Աղուէսն էկաւ սարէն՝ լալով,
 Սիրտ կըտփէր չուխդմ քեարով:
 Աղուէս կասի՝ իմ ծակ նեղի,
 Խաւի ճետերը փորիս գեղի:
 Աղուէս նստե վէր տախտակին,
 Աչքը տփե ճեռչ տանդկին:
 Մե խալմ՝ կայ վիզնը շէկ է,
 Ճետերն իտե տօնմէկի.
 Աղուէսն ինգեյ կրմէյմկի:
 Աղուէս կասի իմ ծակ նեղի,
 Խալու ճետեր փորիս գեղի:

որտեղ ընդունվում են հիւրեր, ստորին մասում՝ հանում են ոտնա-
 մաններ և այլ ավարտիչներ դարձնում են. օր՝ ամաններէն ելնէ, խա-
 չերկաթ և այլն:

29

ՔՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒԱԾ

Ընթերցուած առակաց,
 Վեց քիւրթ էկան Մոկաց.
 Մէջ ոտ պէօպիկ մէջ գելօխ պաց:
 Կրակն ինգեաւ Կեմ ու Գիւզեանց,
 Առտամետ խետը կնաց:

Առտամըտու իյգին ճրած,
 Կնիկմ՝ էկաւ, ընգեաւ ոտ լպզտաց.
 Անէծք արեց վէր էն մարդին,
 Որ ճիւր ճապղէ մէջ ուր իյգին:
 Ամէն ամէն ասեմ ձեզ,
 Դատէյք, պանէյք, պերէյք մեզ:
 Տէր տէր ժամտուն կրքօռայ,
 Աման մարէ, ես անօթի մեռայ:

30

ՎԱՆԱՅ ԼՈՒՍԻՆ

Ես քէյ մեռնեմ վանայ լուսին *),
 Ի՞նչ անողիկ լիսմ՝ կ'տամ.
 Մէջ կճլէտիկ մեր գեյղի տակ,
 Թէջար էն էլ չ'կէր լիսին:

31

ԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Սկըռտաս սարեր շուռ գեաս,
 Սերն ուտես, մաճուն շուռ տաս:

*) Շատախեցի մանուկը հիանալով լուսնոյ տասնհինգօրեայ փայլու-
 նութեան վրայ՝ ասումէ այդպէս:

Տառ տառտակ մեր տուն վեր գեաս:
 Սկըռտիկ սե պատի տակ,
 Սկըռտիկ քեյուու քեամակ.
 Քեյուու քեամկից ինգեաւ կոտրաւ,
 Սկըռտիկ իթող փախաւ:

32

ԳՈՒՆԱՒՈՐ ԱԶՔԵՐ

Խաժ աչքն է խազար,
 Խաժը մաժն էրկու խազար.
 Թուխ աչքը թէրէմաշ մնէր,
 Թուխ աչքը անգիյն էր:
 Կապոտ աչքը թող կուրնէր,
 Դեխ ձիկ չ'երեշկէր:

Ախանէս, խիյնգ տան ուէս,
 Առ քեո կնիկը էլի գելղէս:

33

ՔԱՂԱՔԱՅԻ ՆԻ ՇԻՆԱԿԱՆ ՀԱՐՄՆԵՐ

Ես կէլնեմ քեաղքցու խարս,
 Որ ուտեմ ծկնովը ճաշ.
 Մինդար էրկտակ թալեմ տայս,
 Խալքեու փիտրից պառցն է քեամայս:
 Չ'եմ էլնե շինայնու խարս,
 Որ տանեմ կուժն ի քեամայս.
 Կուեի կողովն թիվէս է կախ,
 Լըխկըվեմ չիւմ պուճուճայս:

34

ԾԱՄԱՒՈՐ ԱՂՋԻԿ

Ախիկ սևաւոր,

Հէկիկ ծամաւոր.

Չեմ էլնե քեաւոր,

Կէլնեմ թագաւոր:

Տղան տղան մեր մշակ,

Էրթեանք քեաղեցնք մանուշակ.

Պիրեցնք զանեցնք մեր դէօշակ,

Նստեցնք վերէն աղանակ.

Ծամերն իստկեցնք շղջանակ,

Թալեցնք իտե քրթանակ:

35

ԿԻՆ Ա. Բ. Լ. Գ.

Առճին կնիկ, մրոտ պուտուկ,

Օրթալաղին, Մշու պուտուկ.

Իտին կնիկ քեանձ կթղայ,

Էօղի ըռաֆ կըֆռֆռայ:

36

ՔՐՈՋ ԳԱՆԳԱՏ

Խէր ունեմ, խօր տուն ունեմ,

Մէր ունեմ, իրաւ ունեմ.

Ախպէր ունեմ, խօր տուն չունեմ:

Քեորն էրդուաւ ախպօր արեւ,

Ախպէրն ասաց՝ ձի քեոր չկայ:

Քեանի տղայ եմ, տղէտ եմ,

Որ ճեռչացայ դրկեցդ եմ.

Որ պսակվայ օտար եմ:

Առչկան մանեմ, խաբար խանեմ.

Չախրակ մանեմ դարդ անեմ:

Քեալայ խաթիւն՝ խաց պէ ուտեմ,

Պիւրթ պէ ճեօղեմ.

Ճիւր պէ խմեմ,

Թէ չէ կէլնեմ, գելօխդ խողեմ:

37

ՄԱՐՄՆՈՅ ՊԱԿԱՍՈՒԹԻԻՆՆԵՐԻ ԱՐԺԷՔ

Թէ կաղ եմ նա՝ կաքեաւ եմ,

Թէ շիւ եմ նա՝ շիրին եմ.

Թէ քյունած եմ նա՝ շաքրով շինած եմ,

Թէ կուգեմ նա՝ կուռզ եմ.

Թէ սև եմ նա՝ սերակեր եմ,

Թէ կօլօտ եմ նա՝ խօրօտ եմ,

Թէ գեէշ եմ նա՝ ատլասի փէշ եմ:

38

ՕՐԱՑՈՅՑ ՏՕՆԱՑՈՅՑ ԱՇԽԱՏԱԻՐ ԿՆԻԿՆԵՐԻ

Երկուշաբթի շրփ թրփ.

Երեքշաբթի տաշտ կ'դնենք,

Չորեքշաբթի խմօր կանենք.

Խիչնգշաբթի խաց կ'թխեցնք.

Ուրբաթ վրլաց կ'անեցնք.

Չաբաթ օր ծամ կ'իստկեցնք.

Կիրակին՝ ծօ անիրաւ.

Վո՞վ պան արե, որ ես անեմ:

39
Իրիկմ' ունեմ շորէ շինած,
Մէջ բաղանին կանի խինած.
Իրիկմ' ունիմ կուզիկ մուզիկ,
Յաժմ' էլ ունի քեանձ մօղօղիկ.
Ջանեսս պատին' կէլնի թղիկ:

40

ՍՏԱՆՈՍ ՄԱՐԴԻԿ

Մարդ կայ՝ մարդ էլ կայ,
Աստուածածին մուրատ կուտայ.
Խպարտ մարդու տակ փուտ ա,
Ինչ որ ասի՝ զըմէն սուտ ա:
Էն ցեղ բաղչի բարն ինչ անեմ:
Մարդ կայ դարան, մարդ կայ տիւրան.
Մարդ կայ կակուղ՝ մարդ կայ փուշ ա:
Մարթ կայ կըպախի հըմէն պանի քէյն,
Մարդ կայ ստի խամար կ'իւանի ուր ձէն.
Էն ցեղ մարդու շէնքն ինչ անեմ:

41

ՋՈՒԱՐՃԱԼԻՔ

Կնացիչնք դարման գեյղ,
Ջէն կէնար էն գեյղ.
Գեիին պանցուցին ջրի տեղ:
Կնացիչնք չիզան,
Մեռելներ էլան, պուպուզան.

Կիյտեր կուլին,
Մարդեր կուտին եզան:
Կնացիչնք տունը վեր.
Կայնայնք սունը վեր.
Մարդ չ'ասաց էկէյք վերե:
Խնամի տիւ խօշ ես իկե,
Դառտակ տիւ բէօշ ես իկե,
Ջուխտմ' բէօլեօճ ես պիրե,
Մէյ վեր շիման ես կիրե:

42

ՆՈՐ ԱՄՈՒՍՆԱՅԼԻ ԶԱՐՍԻ ԳԱՆԳԱՏԸ

Ի՞նչ ասեմ իմ խօր մօրն ասեմ,
Ձիկ չիտին էսա տեղաց.
Ձիկ տին Սինամայ խավքեյրաց,
Որ առնին վեր թիվքչներաց,
Տանին վեր պանցրիկ սարերաց.
Դնին վեր պաղ պաղ ախպրներաց:

43

ԱՆՅԵԱԼԸ ՅԻՇԵԼ

Էրանեկ էն օր ինչ ձնկլիկ ուէս էր,
Առձաթ կօճակ թիվէս էր.
Խուռցմ' շարիտ իտվէս էր,
Կանաչ շաղեր վերէս էր:
Ես կըմանի պուրթ ու մանած,
Ծամերս տաս ճեօղ քեամուն տված.
Աշխրքի էրանին ձիկ էր,
Աշխրքի ճօշն ու կէպաթ իտվէս էր:

44

ԱՐՈՒ ԵՐԵՒԱՅ ԲԵՐՈՂ ԿԻՆ

Խաց գեարընցան մաքեուց թացան,

Պիրէյք ուտեմ, լաճ եմ պիրե, լաճ.

Զրու գեօրօմագտ, տարեկնէ խաց,

Պիրէյք ուտեմ, քեաճ եմ պիրե, քեաճ:

Լաճու մօր ալ կտրեցէյք թիւքերը կումաշ,

Լաճ եմ պիրե, լաճ. ոսկի բռչամ լաճ.

Ախչկայ մօր շալ կտրեցէյք, թիւքերը պակաս,

Քեաճի պիրե, քեաճ:

Լաճն էր աղա, լաճն ամիրայ,

Խօրօտ մօրօտ ոսկի բռչամ լաճ:

Մշակներ գուռ կրկնաշտն, զօյ նոյ եմուս չոյ

Ձիեր փաղեախ կըխրինջան, առաւ միտիւ իվէ

Մէրը լաճ դրե վեր ծնդեան, անտալի միտ իվէ

Ձեռներ թալե ոսկի բռչամ: զի զի միտա զի

Լաճու մօր կուծն ի լալա, կանթ փէօրէօղայ,

Մշկով իլին վարդնալէր պէրնին, զի միտ

Ախչկայ մօր կուծն ի կավէ, կաթն ի կուեէ,

Ախտը՝ անվըլայ բոթթն ի պէնին:

Իսա լաճուն տուն շինեցէյք, խօրն ի տարպաս,

Ին ախչկան տուն շինեցէյք, առիւք պակաս:

Իսա լաճուն ձին թամքեցէյք, խօրնը ճեղիլ,

Ին ախչկան գրչոտ իշվայնք, նալերը պակաս:

Իսա լաճուն ոսկէ մզբաղ ծէրն մարըրետ,

Ին ախչկան սև պե անթրոց ծէրն ի պակաս:

Իսա լաճուն ջրգմայ պիրէյք, խօրն եամանի,

Ին ախչկան կտոր լակաշ, իրես պակաս:

Իսա լաճուն ալ կտրեցէյք, խօրն քիմխայ,

Ին ախչկան շալ կտրեցէյք, թիւքերը պակաս:

Իսա լաճուն գետտայ պիրէյք, խաւ խօրովաճ,

Ին ախչկան ալուավակօ սև գետրէ խաց:

Իրկնքեով աղցաճ, խալիւք մի

Խլոյնց խով թօնէր թխաճ,

Ախչկայ մօր կիրիցուցաճ:

Խաց գեարընցան մաքեուց թացան,

Պիրէյք ուտեմ, լաճ եմ պիրե լաճ:

45

ԱՆՅԵԱԼ ՈՒՐԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Իրանեկ էն տարին ինչ Աղախան կիրիւ էր,

Լալուխան փորս էր. Մարօն ծնգեանս էր:

Ես, Ինեկ, ձինեկ, Յովաստի Մրճեկ, *)

Քեաւոր խաչիկ, քեաւոր խէր պտիկ:

Մկլուղ **) փայլէն քեաշիցիւնք,

Ականջէ ալանջ պառցիւնք.

Թուղթ ***) կէս խաց էր,

Ճընճղկան ճուռ խորովաճ էր.

Լվի տկով արաղ էր,

Ոճլի տկով գեինի էր:

Առիւնք, գնացիւնք գէյտի ալի,

Կերայնք, խմայնք, արիւնք ճեօշ կէյպաթ.

Ըղիկն իգար, Զոդիկ խաղաց,

Զղիկն իգար, քեաւոր խէր պտիկ խաղաց:

Վոման, էլան աչիչ պէտրոր քեաշիցին,

Տվին մէյ մէկ սպանին:

*) Մականուններ են: **) Փոքրիկ էջի անուն է: ***) Թուղթ նշ. քառորդ մաս նուրի կոչուած կշտ արարի, որ Հաւասար է $2\frac{1}{2}$ ֆունտ Ռուսաստանի վասպուրականում երկու անակ կշտ արարի կան, մին տեղական, մին եւրոպական. առաջինը Համմամտարը ծանր է եւրոպականից:

Նախաց, պարին ավելցաւ,
Մկրուզ ականջէ ականջ պառցինք.
Էն քէնքով էն դամով տուն էկանք,
Մկրուզ խաղաց խաղն էրէվաց,
Իտիվանց պոչն էրւաց:

46

ԱՆՅԻՇԱՏԱԿ ՄԵՌԵԼՆԵՐ

Աստուած օգորմի անյիշատակ պառվուն,
Անկտակ խախվուրուն.
Եօթ տիր իրուսաղէմ կնացին,
Քեար քեաշիցին, աւագ մաղիցին:
Չուղիցին ուրենց մեղաց թողութեն,
Ուղիցին խառնած կաժին,
Խառնած ծամին իստկութեն:

ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԵՐ

47

Մտերես իյգիչն խավող կը քեաղես,
Համամ ծծուերով շաքար կը մաղես.
Այմաստ խանջալով սրտիկս կը դաղես,
Աչքով ունքվերով տիւ ձի կ'մաշես:
Արե՛ եար արե՛. խռով մի մնա,
Աստրվորիս մալ ձի քե չ'մնայ:
Իյերես իյգիչն աւուզ ճիւր կուկեայ,
Քեաֆուր վարդ պացվե, անուշ խոտ կուկեայ.
Իմ խէրանց իյգիչն վարդ խաղար թավուր,

Մէջ էն վարդերաց իմ վարդն ի քեաֆուր.
Հախ բլբիւն էճաւ վեր իմ վարդին խուր:
Արե՛ եար, արե՛, խռով մի մնա,
Սուտ փուճ աստուր ձի քեյ չ'մնայ:

48

Էրէկ էվարին վեր Սասմայ քեարին,
Թըվանքեով զարկին, բրինդար արին.
Խարրիկմ՝ տարէլք իմ նաղու եարին,
Թէ չէ կրդեյրեմ մէջ էն դաւթարին:
Խավքմ՝ վեր ծովուն անուն էր Արօր,
Վզիկն էր էրկէն սրտիկ սեւաւոր.
Կապեմ բէջարէն էրթամ խետ ինոր,
Էն իմ դարդ կիտի գեօ ես էլ ինոր:
Խավքմ՝ էլ իրե թղթիկ կէր պէրան,
Առի, կարդացի իմ զեյխու ֆարման.
Արե՛ եար արե՛, խռով մի մնա, *)
Աստրվորիս մալը ձի քեյ չ'մնայ:

Կէրթամ Վանայ բերդ,
Ոտքերս չիգեայ խետ.
Կուզեմ դառնամ ետ,
Իմ եար պիրեմ խետ:
Կէրթամ Ստամբօլ,
Պիրեմ ոսկի բէօլ.
Իժնեմ Աղգունմ,
Առնեմ ջուխտմ՝ սօլ,
Խայնենք դէօրէ դէօր:
Իժնեմ Պատի դեյղ,
Առնեմ նուկիմ՝ եղ.

*) Իւրաքանչիւր տան վերջը կը կնիւղուի, արե՛ եար արե՛:

Ղինեմ ձուռնեղ,
 օրօխեմ եարոջ:
 Իմ եար խռովե,
 Ղամամ թողոմե:

49

Ածումեմ ցանե, սաղա նարգեիդ ի,
 Իմ եարոջ մեռնեմ ազիդ մազիդ ի:
 Ածումեմ ցանե սաղա բիբար ի,
 Իմ եարոջ մեռնեմ թաղա նուբար ի:
 Ածումեմ ցանե սոխերն ասմայ ի,
 Իմ եարոջ մեռնեմ բոյնը չինար ի:
 Ածումեմ ցանե սաղա սխտոր ի,
 Իմ եարոջ մեռնեմ սրտիկ բղտոր ի:
 Էլերես իյգիչն խնձոր կ'քեաղես,
 Նորա չորս պիւլոր կանաֆիլ շարես.
 Արե եար, արե, խռով մի մնա,
 Սուտ փուճ աստուոր ձիկ քեյ չ'մնայ:
 Յորեն եմ ցանե խետ կիւթնի ալան,
 Աօղերն ի թալե խետ արեգեական,
 Քեաղելու էլայ ձիկ կամաթ չէլաւ,
 Իմ եարոջ սրտիկ վեր ձիկ խուն էլաւ:
 Ես նուան գիչնի, տիւ անուշ քեասայ,
 Տիւ լից տիւ խմի, քեո դարտ ձիկ ասա.
 Արե դօսթ արե, խռով մի մնա.
 Աստուրիս մալ ձիկ քեյ չ'մնայ:

50

Բօստամ' եմ տրե վէր էնա դարին,
 Աստուած շէն պախի էս տարվան տարին.
 Չէլաւ մէյ շամամ օրօխի եարին,
 Իմ սրտիս դարդեր հրմէն խօրովին:

Ղամամ թողոմե,
 Իմ եար խռովե:

Էրկինքն էր ամպե, կուկեէր մարմար ձիւն,
 Կուկեէր կըթափէր վէր մալուլ մարդուն.
 Մէկ ես եմ մալուլ, թէ աշխար բիւթիւն,
 Իմ եարոջ սիրուն մնամ էրէլուն:

Էրին էրէրին ոչխար վէր բէրին,
 Կ'թեյնք թուխ մաքեին լցեյնք սուրահին.
 Խօրված քեաբաբուլ օրօխեյնք եարին,
 Որ եար խռովե, շամամ թողոմե:
 Կանչեմ եար արե, աշխար լացուցեմ,
 Չատ կարիք կուրբաթ ճամխէն դարձուցեմ:

51

Ախչիկ նաղերով քեալաշ ծամերով,
 Ծամերդ խտկեմ կիւհազ բաղերով.
 Ախչիկ քեոյ գելօխ առճըթէ թաս էր,
 Լաճիկ քեոյ գելօխ սրմալու ֆաս էր:
 Կանչեմ եար արե, սարեր լացուցեմ,
 Կանչեմ ջան արե, քեարեր լացուցեմ.
 Չատ կարիք կուրբաթ ճամխէն դարձուցեմ:
 Էսոր լինջ օր ի, ուրպաթը պաս ի,
 Ախչիկ քեոյ գելօխ առճըթէ թաս ի.
 Տղա քեոյ գելօխ սրմալու ֆաս ի.
 Խորած վարդապետ կասի չ'խատ ի:
 Թէ ժուռ թէ խաղուն ես եմ քեոյ քեաղող,
 Թէ թայնդ թէ էթան, ես եմ քեոյ գինող.
 Որ տիւ ես իմ խօր սիրուն խալսնացուն,
 Որ ես էլ քեոյ մօր սրտի փեսացուն:
 Ախչիկ տիւ քէլի, ես կանեմ ոտիկ,
 Էրկուսս գիրկը ծոց մէջ փախստին:

Մեր էրկըսի սիրտ թէ որ մէկ էլնի,
Ըսկուն կիմանայնք մէջ նխշուն Էօգի:

52

Տունմ' եմ շինե գետի պէրան,
Բաղումի գիւլ բաղումի: *)

Վէրէն թալի ջուխտմ գէլրան,
Բաղումի գիւլ բաղումի:

Մէկն ի խօխէ մէկն ի ծիրան,
Խօխէն կոտրաւ, մնաց ծիրան:

Ծիրան փթխաւ եարոջ պէրան:

Բաղումի գիւլ բաղումի:

Ելայ տանիս թափ քէլիցի,

Կարմիր խնձոր կլորեցի.

Լէանգեով զարկի էրտիս պացի.

Աչք տուի իրիշկիցի:

Թոնէրն ընցաւ ցան չթալիցի,

Կաթը պաղաւ չ'մէրիցի.

Տղէն ի լաց չ'օրօրեցի.

Իմ եար տուն չէրն, ստայ լացի.

Բաղումի գիւլ բաղումի:

53

Ռըհան եմ ցանե խոտերով,

Ելե, կայնե գիւլ պատերով.

Իրթամ քեագեմ շաղ մատերով,

Դաստէմ? Կապեմ զիլֆիս թելով:

Օրօխկեմ աղաբ լաճու մօր:

Աղաբ լաճու մէրը Մոկացի,

Տարիմ' թամպամ մօտ չ'կացի:

*) Իւրաքանչիւր տողի վերջ կրկնելու է, բաղումի գիւլ:

Սիվտայի ծոցին կարօտ կացի,

Էրկէն բաժին մէհիլ տվի.

Ափսոս իմ սիրուն աղաբ լաճ,

Դիւշմնի պատայնք կարեմ կարճ:

54

Տընէն էլար կայնարը գուռ,

Մէջքդ ի պարակ խանչալի պուռ.

Քեամին իզար իտու շուռ մուռ,

Ես քեո սիրուն աւգալ ու ծուռ:

Կանչեմ եար արե, կանչեմ դէօսթ արե.

Իմ սրտի զարդեր խորովե, արե:

Տուր կուկեէր վիրին սարէն,

Կուկեէր կաթէր մարմար քեարէն.

Չ'խովցուցիր սրտիս եարէն,

Էրվաճ մնաց քեո կարօտէն:

55

ՎԱՐԴԻ ԵՐԳ

Վարդն ի պացվե Վանայ քեաղքեի էկէյտար,

Աստուած սիրես մէկը օրօխկի ձիկը տար.

Քեան նազերով, քեան խօրօտիկ տիւ վիճն ես,

Աշխար գիյտի, ալամ գիյտի, տիւ իմն ես:

Վարդն ի պացվե առաւտման խաւ խուսոց,

Իմ եար բախչէն կայնե էրկու ձեռն ի ծոց.

Վարդն ի պացվե առաւտման շաղերով,

Իմ եար բախչէն վարդ կը քեաղի մաղերով:

Վարդն ի պացվե Վարդավէրի կիրակին,

Քեո սէրն ինգեյ մէջ իմ սրտի պրակին:

Քեան նազերով, քեան խօրօտիկ տիւ վիճն ես,

Աշխար գիյտի, ալամ գիյտի, տիւ իմն ես:

56

ՍԻՐՈՅ ԽՆՁՈՐ

Խնձորմ' ունիմ խաճածի,
 Զորս պիւլոր առճթածի.
 Ախպէրս ուզեց չ'տուի,
 Կ'օրօխկեմ եարոջ դիարի:

Նշան աղա տան տղայ,
 Սամուր կապաւոր տղայ.
 Վէր պատերաց շուռ կուկեաս,
 Նաղլի շաքեար կուլ կուտաս:
 Հրմէն դանին որ տուէ կեաս,
 Խմրած դարդին խօլ կուտաս:

57

Ես քեյ մեռնեմ ճեռ տեկեէր կին,
 Արե՛ երթէայնք պստիկ իյգիյն.
 Մեր ախչիկ տայնք էն Արշակին,
 Տանի խասնի ուր մուրաղին:

Ծովու պէրան չալիր չիման,
 Վէր Արշակին պոնեց զիւման.
 Ծովու պուռկ թիւէ կաղայ,
 Առճըշընցիւք Թափան բաղառ:

Թօյ թօյ, թօյ թօյ Նարդեիդ.

Իրէվանայ կուկեամ ես,

Թօյ թօյ, թօյ թօյ Նարդեիդ.

Բերդի տիէն ընցայ ես,

Սրբ Էօփանէս խամբուրեց զիս:

Իրէվանայ ալուէն,

Գետըգօյի սիվտակ փաչէն.

Լեանդեառլիմ իլին վարդ եմ ես,

Գուռ պանց, պարի մարդ եմ ես, լաճ

Կծեմ քեռ աչք վ իրես: Եւ ինչ որ

Իմ ախպէր վէր էն բերդին,

Ոսկէ թուր վէր ուր թիվին.

Կնաց խաղաց զէմ լիւսնկին,

Լիւսնակն ասաց ձի կնիկ պէ:

Իւստ պիրեմ, իւստ չ'պիրեմ,

Աղա-Քաբոնց տնէն պիրեմ.

Աղա-Քաբոնց տեղ չ'կայ,

Խարսնիս անեմ եղ չ'կայ.

Չայմաջէն փարայ չ'կայ,

Կուժկուժէն արաղ չ'կայ.

Սուրահին գիչնի չ'կայ:

Գուռ կոտրիցին ճաղցի քեարով,

Խարս խանիցին բաժնա-մոմով,

Կէսրէրն խուս սամուր քրքով:

Խէր խապիցին Թաւմ' ալաղով,

Մէր խապիցին խատմ' նուով.

Քեոր խապիցին մատմ' խինով,

Ախպէր խապին սոլատ ձիով:

58

Ծօ տղայ տիւ բաղի միջին,

Ոտքերդ ի շաղի միջին.

Ծօ տղայ տիւ ալ կաբաւոր,

Սաղմոսն ի ծոցդ պասաւոր:

Կարկուտ մեր իյգիյն տարե,

Ալ մէտակ քեամին տարե.

Հալէ շապիկտ խան ինն,

Ինչ ճրով լվամ չ'իստիկե.

Վարդի ճրով կիստիկե:

Ծալ տամ ծոցիս փռեմ,
Փռնի թալեմ նոր փռեմ:
Վարագայ սարէն կուկեան զընգզնգալէն,
Կարմիր սօլեր տիւ խաղելոյս ճովալէն:

Էն բազէյք առջևդ կուկեան կուտ քեաղելէն,
Սինամայ խավքեր դէմդ կէլնեն դիւֆ զանելէն:
Էկայնք խասայնք գիմաց գեղին,
Մարէն մեռնէր սրմայ բեղին:

59

Ա. Ա. Ս. Ս. Ս. Ս. Ս.

Անչափ ախ վախ արի, ախեր ձիկ սիրեց,
Դառցայ խիեալմիշ էլայ ֆալակն աւերեց,
Ինչիւ անեմ ֆալակ, խետ քեոյ ամալին,
Մէջ դեօր ձիկ չ'թողիր վէր իմ կրարին:
Եար պոնօղի սիրտ սէր չէլնե,
Եար սիրօղի սիրտ եղ չ'էլնե:
Չախրակ, տիւ մանի մանի,
Իմ անուշ քիւն թող տանի.
Եարս իկե տուռս ի կայնե,
Իմ սիրուս խամար մատաղի կայնե:

Չեմ գիտե՝ իմ անուշ քիւն քնեմ,
Թէ էրթամ եարոջ խաթրն առնեմ.
Քիւնն էրթայ, էլմ կուկեայ,
Եարն էրթայ, վախնամ թէ չիկեայ:

60

Սիւկեալու ճամբախն էրկտակ,
Քիշմիշն իսկեց ծալ ու մէտակ.
Կնաց պառկաւ խով ծառի տակ:
Իրեյք քեոյ ունեմ խօրօտիկ,

Թալե լաչիկ, թալե կօտիկ,
Չիւմ Սվարտան վագե պէօպիկ:

Սվարտան քեաբար կիւրիւրի,
Խուռկեոմի գիշին խմերի,
Անուշը վէր ծովուն քնեերի:

Լիւսնակ պիւլոյրե մէջ պակին,
Մէօլէօրե մէջ թուխ թուխ ամպին.
Ախչիկ տուռ պան, կեամ էլնեմ քեյ ընկեր,
Չ'գեոյնան քեո սսիկ կյնդեր:

Ախչիկ ախչիկ, ջան ախչիկ,
Քեան սարի ախչիկ, քեան ջամբաղ ախչիկ.
Դռնէն տիւս էլի քեոյ բաժնիկ տեսնեմ:
Ախչիկ կուկեէր կալէնը խետ,
Կըզնգզնգեէր շուշէնը խետ:
Չապիկն էր շարէ, կօճակն առժթէ,
Մէճաց քեամարն ալիսույնք գեոհարէ:

Առաւտման պարի լիւսիւն կեախ էր,
Կարմիր խնձոր կանաչ թաֆէն կախած էր.
Ատոված իմ սրտի ուզած եար պախէր:
Առաւտման պարի լիւսիւն,
Կօճակ շարեմ խարիւր խուռ.
Ես կարօտով եմ քեո տիսուռ:

61

ԿԱՔԱՆԵՆԵՐԻ ԵՐԳ

Կաքսիներ, կաքսիներ,
Էլէյք, էրթայնք ճաղցներ:
Ճաղցի առուն ճիւր կուկեէր,
Ախչիկը լաճուն տիւր կուկեէր.
Ճախցի առուն կանաչ էր,
Ախչիկը լաճուն ճանաչ էր:

Ճախցի տանիսը փոս էր, թիկայ միայն
 Քեար կ'թալեմ կըսուէր, ապա իմ նայել
 Սեռիկը իլին եղ էր, իմ գալուստը մտաւ իմ
 Իմ եար թուխ աչքը, թուխ բեղ էր, ապա
 Ճախցի տանիսը առաջ էր, իմ գալուստը
 Ախիկ լաճուն կալազ էր, իմ գալուստը
 Իմ ծոցի կուծիներ թուխ էր, իմ գալուստը
 Իմ եարոյ երեսը պուճ էր, իմ գալուստը
 Սարեբն իլին ասեղ էր, իմ գալուստը
 Իմ եարը նորահասներ էր, իմ գալուստը
 Սարեբն իլին ալաշ էր, իմ գալուստը
 Իմ եարը ալաշ կալաշ էր, իմ գալուստը
 Դարի տիկ պտտուն, իմ գալուստը
 Իմ եարը քեանձ քեան իտտուն, իմ գալուստը
 Կաքլներ, կաքլներ, իմ գալուստը
 Զիւլայ շապիկ ծալ արէլք, իմ գալուստը
 Կարմիր իրեռ խալ արէլք, իմ գալուստը
 Զաւակայ Զեր պուք ձիկ խալալ արէլք, իմ գալուստը
 Պառցիկ տիկն խոտ կուկեէր, իմ գալուստը
 Տեղն իսկիցի փոնթ կուկեէր, իմ գալուստը
 Կաքլներ, կաքլներ, իմ գալուստը
 Էլէլք, էրթայնք ճաղցներ, իմ գալուստը

62

Տօ տղայ տղայ, խօրօտ լաճ,
 Իրիկնէ մինչի լեռս իմ գալուստը
 Քեռ տամբիւրի ձէն կուկեէր, իմ գալուստը
 Քեռ տամբիւրի թեղն ի կարե, իմ գալուստը
 Ես եմ կնիք, չեմ խոտ քեզ, իմ գալուստը
 Սրմայ լաչու ճոթուն եմ կալաշ, իմ գալուստը
 Սաղբին չգէօշիկ ծալն եմ կըրն, իմ գալուստը

Թէ որ մարդ ես կանաւ կնգնե,
 Իմ պալք քեզ խալալ եմ արե:
 Փախջօլի պանցը էօրօպաց,
 Նխշուն կարպետ Բուրսայի պապ,
 Իմ եարը պառկե իրեան պաց (բաց),
 Խէրը որ տէսաւ խելքը կընաց:

63

Ախիկ քեռ անուն ինչ ի.
 — Խորած քեռ դալին ինչ ի.
 Իմ խէր քեզ ախիկ չ'իտայ,
 Խորած քեռ պատուելն ինչ ի:
 Խաղար խատ ֆնդղի ոսկի,
 Դէլ էն իմ անուան քիչ է:
 Մարէ. ձի մի տա սարկաւաղներն,
 Էրթայ սաղմոս, մոռնայ զիս:
 Մարէ, ձի տու խիեաքիչն,
 Թալի մքիւք, սիրի զիս,
 Խորէն էլնի, զլրկի զիս:

64

Հաղբաղու *) զիչնին խմերեմ,
 Աւանուց **) պանիւրը կըրերեմ.
 Վէր ծովու անուշ քիչներեմ:
 Էրկու քեռը ունեմ,
 Մէլ Նունուֆար, մէլ Նաղլուխան.
 Նունուֆար սրտիս մաֆար,
 Նաղլուխան արե ձիկ ծովէն խան:

65

Յորեն եմ ցանե կը քեաղեմ բոլի,
 Թարկերեմ Սօնէն, կը սիրեմ Սէրիկ:

*) Կատարեալի մէջ անուանի է Շաւրաղու զինքն իմ գալուստը
 **) Նախապէս անուանի է Աւանց զիւրի պանիւրը իմ գալուստը

Յորեն եմ ցանե խետ կիւթնի ական,
 Էլե ճեօղ տվե խետ արեղեական.
 Էլաւ քեաղելու, ձի կամաթ չէլաւ,
 Էն նաղլու եարիկս ինձնից խռովաւ:

Ծաղիկը ծառ կօռեց,
 Թափ գելտին առեց.
 Մէջ մահլին եարմ՝ պոնիցի.
 Մաշտէմ՝ վիճր զարար տվեց:
 Աճօղմ՝ քեաղեմ խոտ անեմ,
 Նաղլու եարոջս մօտ անեմ:

66

Մերգայ, Մերգայ, իմ ախպէր,
 Իմ սիրունիկ ջան ախպէր.
 Մերգի կնիկ իմ քիւրիկ,
 Պանցրախաւան իմ քիւրիկ:

Քիւրիկ նստե փէնջարէն,
 Ինդեյ ուր կասաֆաթէն.
 Փռթաւ ինդեաւ վէր խօջին:
 Առեց պէրան լեղի էր,
 Թափեց գելտին գիլնի էր:

Աղջիկմ՝ ունեմ Գիւլստան,
 Տանեմ կուտամ Ծրվստան *),
 Վախենամ ծամերն տիւս տան:

Արօղի էլնօղի,
 Ծէթ մարգրիտ շարօղի.
 Հարէ շապիկ ***) կարօղի,
 Հիլայ ***)) շապիկ ձիվօղի:

*) Ծվստան, դիւղ է Վանայ Կարաւային կողմ:

**) Թըքա-Հայաստանում շարէ շապիկ կոչւում է այն նուրբ ասեղնադու-
 ծուտ շապիկներ, որ օժիտ կուտան առ Կասարակ նորահարսներին:

***)) Շիլայ. Բաղէշ քաղաքում ներկուած այն կարմիր կտան է. որ

Հրմէն մատից, ուր եղնդից,
 Խաղար խունար կը թափի:

67

ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՀՈՐ ԱՂԶԻԿ

Իմ մէրը ձիկ թայնգի պախե,
 Դիլնդն ակնջէս ի կախե.
 Անգեէտ մարդու ի ծախե:
 Իմ մէրը ձիկ թայնգ ի պախե,
 Զընջիկ *) իրիսէս կախե.
 Թաս **) վէր գլլխուս ի դրե,
 Ոսկիք ***) ճակտէս ի կախե.

Զաւղայկ մարդու ի տվե:
 Իմ մէրը ձիկ թայնգ ի պախե,
 Դայմայ մարդու չի ծախե:

— Կապոտ մէղարով ախչիկ,
 Քեռ մօրն ասա՝ քեյ տայ ձիկ.
 Թէ տիւ կասիր քեյ կառնեմ,
 Որ ձիկ չ'առնես կ'մեռնեմ:
 Իմ մէր ձիկ թայնգ ի պախե.
 Դայմայ մարդու չ'ի ծախե:

Մեր տուռը փոս էր չ'տեսան,
 Մեր շունը լալ էր չ'խաճեց.
 Իմ ախչկան ինչ կայ պակաս,
 Թաս վէր գլլխուն, ոսկին ճակատ,
 Մէյ տէրամեռ դալմէն պակաս:

Վանայ կանայքը փողոց էլնելու ժամանակ, կը Կաղնին իրանց Թանկաղին
 շրեբի վրայ. և որոյ վրայից էլ կը ծածկեն սպիտակ սալան մինչ կըռնկներ:

*) Զընջիկ, արծաթեայ շղթայ է. Հայաստանում աղջիկները կախ են
 անում կուրծքից ոմանք մէկ կամ երկու և ոմանք աւելի շատ կարգերով:

**) Թաս, արծաթեայ տափարակ ծածկոց, դնումն դադաթին վրայ.

***)) Ոսկի, մեծ և փոքր չափով կարումն ճակատի բոլորեքով:

68

ՍԻՐԱԿԱՆԻ ՀԱՎԱՌԱԿՈՐԴՆԵՐ

Ես գիշեր տիւս էլայ,
Ձիւն կուկեէր անձրև կաթէ կաթ.
Իմ եար կաշներ ի բախչէն,
Իսկե ալ մէտակ:
Աստված սիրես մէկ օրօխկի ձիւլը տօր,
Կեամ տիսնամ՝ վիճի եարն ի սիվտակ:
Գիշեր տիւս էլա, թուիւ ամպը անուշ կ'ցօղէր,
Չարկամ դէմ առեց, սրտիկս խորովեց.
Ասաց՝ դեմը կերթաս, քեո եար մեռերի:
Պարեկամ ձիւ տէմ առեց միւրթարեց.
Ասաց՝ դեմը կերթաս, քեո եար գեօ իրե:
Ջուր գրի վարսերս լվացի,
Նռան գիշնին փառչեր լցի, առի, կնացի.
Էն ձիւ տուն տարաւ, իտիւր ոսկէ աթոռ,
Իմ վերէն քեաշեց մարկլլրտէ ծածկոց:
Իմ եար ձի սուֆրայ պարզեց,
Չորս ճոթն էր կանաչ պատի օեայ *).
Չարկամ, տիւ խէր չտեսնաս,
Դուռ պանաս դէմ չար գլրօղին.
Կեայ, խորտի քեո տուտոր ու որդին:
Պարեկամ տիւ պարի տիսնաս,
Դուռ պանաս դէմ աղօթնին.
Դիլալք անես դէմ պարութնին:

Մեր իյգիչն գիմաց ձեր իյգիւն,
Քիւն կամագ մարդու գլխուն.
Ես զիւ ան քեո ծոցիկ, անեմ անուշ քիւն,
Ես դաստուր տօր, էրթամ իմ խօր տուն:

*) Պատի օեայ, 'նշ. չորս բոլոր ծաղկատեսակ ասեղնազործած:

Ոչ քեյ կառնեմ իմ ծոց, անես անուշ քիւն,
Ոչ դաստուր կուտամ էրթատ քեո խօր տուն:
Քեյ անչամ կը պախեմ սօխում էրէրում,
Ձիւմ կեայ լեոս առաւրտուն:
Առաւտուն քեյ բախչէն տանեմ,
Վարդ քեաղեմ շաղերն ի վերէն.
Անչամ էն վարդով քեո իրես զանեմ,
Ձիւմ վարդաջրով իրեսդ լվանամ:

Ձիւ տարան էն զրնդան թալիցին,
Ջրնդրնի դռները վերէս փակիցին.
Պանլիս էն ծկան պէրան թալիցին,
Անատակ ծովեր խառնցին:

Հատ քեոր ախպէր ունի,
Մէյ չիրե գէլլուս էրէվան.
Հատ սրբեր ժողվան էկան,
Սուրբ Սարգիս իրե ձիւ իխան:
Տարձաւ խրատ խոռ ասաց՝
Թէ չէրթաս կնկեան էրէվան.
Կնիկն ի անօրինի նման,
Խաց վէր ուր էրկու ծնդեան.
Քեանի խեո խաթրին էրթատ,
Ջանը կանի քեո ջանին կուրպան.
Ալօ որ խաթրէն էլար,
Քեո տնիկ կանի վերան:

Արեւ էլայ, արեւուտ պանի կնացի,
Հատ փակած դռներ ետ պացի,
Հատ եարեր մաշրում տէսայ,
Հատի սիրտ մրրկած տէսայ:

Ես իրեյք տէլիկէրկին տէսայ,
Ինոնց սիրուն հէքմաթ մնացի:

Ինչ էն ճեռն էր, արեգեական նման,
Ինչ կէսօր կամար կ'կապի:
Ինչ էն միփնեկն էր լիւսնին էր նման,
Որ տանխիչնդին կը բզբի:
Ինչ էն պստիկն էր լիւս պստիկ նման,
Որ առաւտման կեախին կը ծեաղկի:
Էլաւ խէյք *), էլաւ լիւսին,
Կան էկան մէջ վարդնոցին:
Իրեյք խայերէն ասաց,
Մէյ վարդին՝ էրկուսը կարիբին:
Կարիբն ուր կարիբութինն,
Եարն ուր սրտի ուղածին,
Ինչ գիժար կէլնի էն առճին տարին:
Խաղար նուշ, շաքեար ուտես,
Ծեռ ծոցն ի, ափիկն իրիսին:
Խաղար ալ կուժաշ խայնես,
Թէ առլաս, սիրտը սե՛ իրեսն ի գեղին:
Էրկու եար որ մէյտեղ տիսնաս,
Ախ վախ ուր խօր խէրանին:
Կարիբն ի օտար ախշար,
Սիրտ նեղ, կեանքն ի սպառ,
Թէ սրտի հարարաթն ասես:
Ապառաժ քեարեր կ'պատուի:
Մարդ որ մարդու կանիծի,
Թող ասի՝ կարիբանաս:
Սար քեյ սնար էլնի,
Աւաղի մէջ թիւլանաս:
Թէ քեռ աշխարհ լիշես,
Ողջ անձնով էլնես ցաւաղին:

*) Խէյք՝ նշ. աստեղաց այն խումբը որ արշալուսէն շատ առաջ տեսնվում է արեւելեան կողմէջ:

Իմ սիրտը կժի պէս կուտրե,
Քեանի ճիւր լցեմ կ'տանի.
Ամէն խավք ուր ինգչեր կնգե,
Ես եմ մոլորվե.
Ամէն քեար ուր տեղն ի տատրե,
Ես եմ կլորվե:

69

Երթամ, երթամ հեռանիմ,
Ես քեռ սիրոյն մեռանիմ.
Իմ սիրուններս կորուսի,
Ապա ես ինդսր անիմ:
Առլաս ֆստան խառալով,
Մագերդ ի սիմ սրմալով.
Պիւլոր գէրդանիդ վրայ,
Հարեմ անգիւն քեարներով:
Սիմ սրմալի ալ փօշի,
Ախչիկ սրտիկս կ'մաշի.
Քեռ ամեն մէկ պայք չեմ տար
(*) Տասն խաղար զուրուշի:
Ախչիկ ծամերդ հիւսէի,
Թուշդ իրիսիս քսէի.
Դլօխս թիւքերացդ վրայ,
Յիւլբիւլի պէս խօսէի:
Ախչիկ ախչիկ ալ ախչիկ,
Մագերդ ի սրմայ ախչիկ.
Ունքերդ կալամ կաշ ախչիկ,
Իմ սիրուն սէր ջան ախչիկ:
Նա նայ նա նայ, նա նի նայ,
Նա նայ նա նայ, նա նի նայ:

70

Պատ պատի տակ Արմաղան,
 Զինարի ծառ Արմաղան.
 Սօնայ բաժնով Արմաղան,
 Մարգեօյի եար Արմաղան:
 Արմաղան՝ Մշու ծիրան,
 Խալէր կաթէր մուրուս պէրան:

71

ՆՈՐԱՀԱՐՍԻ ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՐՁ ՀՕՐ ՏՈՒՆ

Ես խաւքմ՝ էլայ, էկայ թառայ էօրօսպաց,
 Խայու ախչիկ դեօ նոր տարան թաղայ տառց.
 Ես խաւքմ՝ էլայ, էկայ թառայ ձեր էօդէն,
 Զկշտացայ էն անուշ վարդի խոտէն:
 Ես խաւքմ՝ էլայ, էկայ թառայ ծառի տակ,
 Խայու ախչիկ շուռ մուռ կուկէր վարդի տակ.
 Ես խաւքմ՝ էլայ, էկայ թառայ պատի տակ,
 Խայու ախչիկ անուշ քնէր ծառի տակ:
 Խայու ախչիկ՝ արե մտնէնք ձեր տան տուն,
 Դէ շոտ տառցիր, էրթայնք մտնէնք մեր մութ տուն.
 Մէկ ըստարի ծառեր ծաղկին Ծառ զարթարի կիրակին*),
 Քեռ սէրն ինգեյ մէջ իմ սրտի պրակին:

72

ՍԻՐԱԾ ԿՆՈՋ ՀԻՆ ՎՇՏԵՐ

Վախ դարդեր, վախ դարդեր.
 Մե էծմ՝ կէր մէյ կուտշէն էր,

*) Վասպուրականում առ հասարակ նոր հարսները Ծաղկազարդի, Ղա-
 զարու շաբաթ օր վերադառնումն հօր տուն, որն կասուի առձին տառց
 (առաջին դարձ):

Մէյ աչքէն մէյ ոտնէն էր.
 Մէյ ակնջէն մէյ պճղէն էր,
 Մէյ պտկէն մէյ մուրունէն էր:
 Վախ դարդեր, վախ դարդեր:
 Քեանց զըմէն առաջ բեր կէհէր, (կերթար)
 Իրիկուն քեանց զըմէն շոտ բերից կուկէր.
 Կիտրմ՝ եղ շինի կիտրմ՝ պանիր,
 Կիտրմ՝ ժաժիկ շինի, կիտրմ՝ չորթան:
 Սև Հարօյին կիրեցուցի,
 Վախ դարդեր, վախ դարդեր:

Ծօ տղայ տիւ վարամ չթալես,
 Սև Հարօն կուրիսցուցիր:
 Ջիրաշէնայ Կարապետն էր, Մարտիրոսն էր,
 Օխան էր, Փոխան էր, Սիւկեափու Միրզօն էր.
 Կարօն էր, Կալօն էր, Տալօն էր:
 Վախ դարդեր, վախ դարդեր,
 Քեռ տուն ակու չէլնի դարդեր:
 Իմ խելք իմ հիման ախպէրներ,
 Իմ աչքեր ճոթ է ճոթ դեղ կ'դնի,
 Աղա, փաշի դէմ կէլնի.
 Վախ դարդեր, վախ դարդեր,
 Զեր տունը ակուլի դարդեր:

73

ԴԻՄԱՌՆ ՈՒԹԻԻՆ

ՄԱՐԴ ԵՒ ԿԻՆ

Իրիկ կասի ուր կնկեան.
 —Արե ծախսէնք մեր պակի պեով,
 Տայնք առնենք մե ջուխտմ՝ կով:

Կնիկ կասի ուր իրկանս
— Որ տիւ ծախես մեր պակի պեով,
Տաս առնես մե ջուխտմ կով,
Ես էլ քեյ կաթ կթես ամիով,
(դաւիթի) Սերն ի վերէն թիգմ՝ չափով:
— Որ տիւ ձիկ կաթ կթես ամիով,
Սերն ի վերէն թիգմ՝ չափով:
Ես էլ քեյ կթոց կառնես ճոռով,
Ճոռկալ վերէն ճովաւով:
— Որ տիւ կթոց կառնես ճոռով,
Ճոռկալ վերէն ճովաւով:
Ես էլ քեյ եղ շինես տկով,
Նստեսը տակ անես քեյ խով:
— Որ տիւ եղ շինես տկով,
Նստես տակ անես ձի խով:
Ես էլ քեյ դեղ կառնես դեղով,
Դեղդիր վերէն առծաթ կոթով:
— Որ տիւ ձիկ դեղ կառնես դեղով,
Դեղդիր վերէն առծաթ կոթով:
Ես էլ քեաշես իմ աչք ճոթով,
Կայնես փօն-դուռ *) ջաղամաթով:
— Որ տիւ քեո աչք շինես ճոթով,
Կայնես փօն-դուռ ջաղամաթով:
Ես քեյ տփես կաղնի փէտով,
Տիւ կ'մնաս ախով զարով:
— Որ ձիկ տփես կաղնի փէտով,
Կերթամ խօրս տուն, մնամ խռով:
— Թէ էրթաս խօրդ տուն մնաս խռով,
Ես էլ՝ առագէլ կէլնես թեւերով:
Քեյ կիսկես խուս կօտկօտարով,
Պիրես թողնես մեր տնով: —

*) Փօն-դուռ նշ. փողոցի դուռ:

— Որ տիւ կէլնես առագէլ թեւերով,
Կիսկես խուս կօտկօտարով:
Ես էլ կէլնես ճութ պարունակ,
Կախկես իմ խօր պատերով:
— Որ տիւ կէլնես ճութ պարունակ,
Կախկես քեո խօր պատերով:
Ես կէլնես սուր սուր դանակ,
Քեյ կրկտրես տեղով մեղով:
— Որ տիւ կէլնես սուր սուր դանակ,
Կեաս ձիկ կտրես տեղով մեղով:
Ես էլ կէլնես նռան գիլնի,
Կուկես լցվեմ կարսներով:
— Որ տիւ էլնես նռան գիլնի,
Կեաս լցվես կարսներով:
Ես էլ կէլնես չարգիւլ կթխայ,
Կեամ քեյ խմեմ անուշ խամով:
— Որ տիւ էլնես չարգիւլ կթխայ,
Կեամ ձիկ խմես անուշ խամով:
Ես էլ կէլնես գէյտ ողողան,
Քեյ պատուցուցեմ փոր փտորով:
Իրիկ, իրիկ խուզիւ տնիկ,
Չամիչ պիրես, լցեմ տիւրիկ:
74
ԶՈՔԱՆՉ ՆԻ ՓԵՍՍՅ

Ես քեյ մեռնես խաթիւն զօքանչ,
Որ ձիկ տխնաս, կասես՝ աշանջ:
Էլմ էրէվաց էն թանի ճանճ:

Դիցնու պողիկ, արաղի փառչ,
Մէյտեղ պիրես փէսի առաջ.
Տիւ անուշ արան, նորէն իմ լաճ:
Թէ տիւ կասիր, որ կեան մեր տուն,
Քեռ ուտածը նուշ, շաքեար գեողի կթիւն.
Ի՞նչպէս ուտեմ անժուռ թթիւն:
Կտէլմ' սխտոր տվէք գլխուն,
Կանաֆիլ կայ մէջ քեռ կոթուն.
Կտորմ խառնեմ խետ բուռնութուն:
Սիրել կանես, զարթար կանես,
Աչքով ընքեով նազրս կառնես.
Ձեր թաղըցիք ձէթ պէտը խառն
Իկան իմցան պէրնիս բարբառն:
Ամէն օրը ժամ կնացիր,
Ասիր՝ Աստված խոգիս ան.
Որ չ'ինիր երիցու շառ:
Մարմինդ չորցաւ ինչպէս ձուկ մաճառ*),
Իսնայս (յիսնեակ) պռնիցիր չիւմ վարդեվառ:
Կեարուն էկաւ, կնաց աշուն,
Կնացիր էլար ճեռջ գեողի ծառ.
Գեող քեաղեցիր լցիր սակառ,
Տէր տէրն ասաց՝ ի՞նչ կանես թշվառ,
Իսկուն վախցար ծառէն ինգեար վար:
Կծկվար տառցար ցորնի խուռց,
Տէր տէրը չ'վախցաւ Աստծուց.
Աչկեդ էկաւ կուց կուց արտսունք,
Տէր տէրն էկաւ ի զարկ հիւնդ.
Տարաւ իդիր ժամտան խունց:

*) Ձուկ մաճառ, նշ. չորացրած վանայ տառելի, որ չորս սովորական է ընտանեաց մէջ նորա գինիով եփելու:

ԿՏՐԻՃ՝ ՄԵՌՆԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿ

Սարմ' կայ սարմ' էլ ինե, սարն առճըրթէ ի,
Էն կտրիճը մէջ կ'պանի, ուր վիճակ շատ միշտիւն ի:
Ուր մատի մատնին ասեմ՝ ակը գիւհար ի,
Պիւլորի առճաթն ասեմ՝ գիյնը խաղար ի:
Իմ խէրանց բախչէմ՝ կայ վարդ ուրհան ի,
Էն կտրիճը վարդի սիրուն ավալ թավալ ի:
Էրկու կուիկ դաշտ կ'կուան, էն իմ խէր մէրն ի,
Էրկու կիւթան դաշտ կ'պանի, էն իմ նաշ քեաշօղներն ի:
Սէլը վեր դուռն որ կայներ ի, էն իմ նաշն ի,
Կարմիր խնձոր կէլնի կիջնի, էն իմ խոգելին ի:
Խէրն ինգեյ քեաղքեէ քեաղայք խէքիւմ կ'ճարի,
Մէրն ինգեյ փօղն է փօղան դարման կ'ճարի.
Աստծուց Քարման իկե, դարման ի՞նչ անի,
Կտրիճը կ'մեռնի:

Էրանեյկ քեյ բաղչի բլբլւլ,
Որ չես տիսե չիցրի մոմուռ.
Որ տիսնաս չիցրի մոմուռ,
Կըթափի քեռ նխշուն փիտուր:

Կանաֆիլ սմբել
Քեաղցրախօս բիւբիւլ.
Ծաղիկ գովելի,
Տիւ կրմրղի գելլ:
Ամէն առաւօտ լալով կեամ քեռ մօտ,
Հէրեք նազ անես.
Խոգիս կըհանես,
Մագեէր տիւ Ազայէլ խրիշտան նմանես:

77

ԴԱՆԴԱՂ ԿԻՆ

Քեո խէրն օխնեմ գեազեօշ կնիկ,
 Քեզ պէս ունես մէյ խատ ախչիկ.
 Աշխար կասի՝ տիւ կօլօտ ես,
 Մէջ իմ սրտին շատ խօրօտ ես:
 Քեո խէրն օխնեմ գեազեօշ կնիկ,
 Մաճուն կուգեմ չորթան պիրես.
 Թիզմ՝ պիւրպոս վերէն ունես,
 Էյ ինչ սրտով էն ուտեմ ես:
 Քեո խէրն օխնեմ գեազեօշ կնիկ,
 Թէ փութնի թօնէր վառես,
 Հալ հալբաթովդ կըխառնվես,
 Քեո խիւրնքեովդ պատեր մէօլես:
 Աղէկ էլի, շոտով վեր կաց,
 Որ քեյ սիրեմ սրտով սրտպաց:

78

ԴԻԻՂԱՅՈՒ ԵՐԴՈՒՄՆ ՔՐԴԻՆ

Ես քեյ մեռնեմ դէրկէ դէրան *),
 Խալու ծամածը քրդի պէրան.
 Մաքիւք զինեցի տղէյներ կէրան:
 Թէ կիրերեն քրդու մաքիւն,
 Խաչի լեռս իմ խօր խողիւն.
 Թէ չեն կիրե քրդու մաքիւն,
 Քրդի խէր մէջ մեր փուղցին:
 Ամէն ամէն ասեմ քեյդ,
 Ալմալուեայ կուկեամ ես.

*) Դէրկէ դէրան, է բառ քրդերէն, նշ. եկեղեցեաց եկեղեցի, դէր՝
 եկեղեցի ասել է:

Էրկու կուռուշ ինգեյ ձեռս,
 Աշխարներ կիրերեմ ես:
 Թէ կիրերեմ քրդու մաքիւն,
 Խաչի լեռս իմ խօր խողիւն,
 Թէ չեմ կիրե. քեո խողիւն դժբխողին:

ՊԱՆԴԻՍԻ ԵՐԳԵՐ

79

Ծըծվերս իւմրուդ, էր կարիբ ճամբիցի,
 Ծամերս ձերմկաւ, ճամբախ աչկիցի.
 Խօր թող ձիւն կեէր, վեր ձեան կարկուտ կեէր,
 Իմ եար թող տուն կեէր, ձիկ անուշ քիւն կեէր:
 Խօր ինչ օր ի. կասեն ուրբաթ ի.
 Ջուխտմ եար ունեմ կարիբ կուրբաթ ի.
 Ջուխտմ եար ունեմ, մէյ խին մէյ թաղա,
 Մէյ կուտայ արաղ՝ մէյ կուտայ մաղա,
 Ին արաղ տօլո՞ շիվար շափարդայ,
 Ին մաղա տօլո՞ իմ ջանին ջաղայ:
 Արէ՛ եար արէ՛, մալուլ մի մնա,
 Կուրբաթ ես ինգեյ, արե՛ մի մնա:
 Քեամբախ թէյ օղլի, պլէր իւսքիւզար *),
 Որ չանէր իմ եար վեր ձիկ դարբէ դար.
 Քեամբախ Բուլանըդ ինչ անուշ տեղ էր,
 Մէջ քեո էրկու ծոց քննելու տեղ էր:
 Արի թէ պագիւ անխալել մեզր էր,
 Սրտիկս կը խորվէր իմ դարդիս տեղ էր:
 Արե՛ եսր *) արե՛, քեյ պան չեմ ասե,
 Վալահ կը մեռնեմ խոցերս ի խասե:

*) Բէյօղլի կամ Բերայ և Իւսքիւզար Պօլսոյ մասերն են, ա. Կուրբաթ-
 կան և երկրորդ Ասիական ամերում: *) Եար, Թէև նշ. սիրական, բայց
 զօրծածվումն անխալել նաև էրկան կամ նշանածի տեղ:

Պանցրիկ սարերաց Հրմէնին տէր կայ,
Հրմէն եղնիկին *) մէկէլ մարդ կայ,
Ես խօսում եղնիկ, ինձի տէր չ'կայ,
Վու՛ ձիկ չ'սիրեմ, ուր սիրտ սէր չ'կայ:

Ես քեյ պստկուց սիրիցի,

Անունդ վէր պագիկս գլրիցի.

Քեո գիյն սայսան թիւման կտրիցի,

Առտսիւնք աչքովս ճամբախտ աչկիցի:

Ձի գիյն էլնէր ես քեյ գնի,

Քեո ձեռն ու ոտ խինայ դնի.

Նուան գիյնին խե քեյ խմի,

Սարխօշ էլնի քեո ծոց քնի.

Պաքիլիմ՝ առնի, օխէշ անի:

Արե՛ ջան արե՛, Հեռու մի մնա՛,

Սուտ մուտ աստվոր ձի քեյ չ'մնայ:

Տիւ մտերեւ ծով կը լեռդաս,

Էլերեւ ամենը կը դեռդդեռդաս.

Քեանձ նուան խառի կ'շողշողաս,

Իմ խին դարդեր իրար կուտաս:

Ճիւրմ՝ ի փութե կուկեայ սարէն,

Կուկեայ թափի մարմար քեարէն.

Ձեռ մէյք խառ սրտիս եարէն,

Եարն ի տառցե ուր կրարէն:

Տիւ մտերեւ ոսկի գեամին,

Կըզզզզայ սիրուդ քեամին.

Գեամին ինգերի վեր անտակ ծովուն,

Ծըծկերդ ես տվե ինօր պաղ խովուն:

Արե՛ եար արե՛, քեյ պան չեմ ասե,

Վալահ կ'մեռնեմ, խոցերս ի խասե:

*) Եղնիկ նշ. վարի եղնից, բայց փոխաբերական մտքով ասում են այն մանկամարդ կանանց, որ շուտով զրկվում են ամուսնական կեանքից:

Գեամին վեր ծովուն էլէվաց,

Քեամին ի գարկ եէլքեան ի պաց.

Կարիբի սուրաթն մէջն էլէվաց,

Կարիբիս մեռնեմ ուր ճամխըներաց.

Որ եղնիկիս ումրիկ քիւլ արաց:

Արե՛ ջան արե՛, սարեր լացուցեմ,

Ջատ կարիբ կուրբաթ ճամխէն դառցուցեմ:

Ստամբէօլ քեաղայք վէր Սև ծովերաց,

Վաթան կուրխե վէր կարիբներաց,

Կարիբիս մեռնեմ ուր ճամխըներաց.

Որ չէրթէր մնէր իտե սարերաց:

Իլայ պանցր էօղէն, ինգեայ անուշ քեռն,

Կոտրաւ սրտիս սուն, էլայ էրէրուն,

Խիեալով կացի կարիբիս սիրուն,

Գիշեր ցերեկով մնացի արթիւն:

Ընգեայ թաղէ թաղ ախէ՛մ՝ ճարիցի,

Տվի թաբաղէ՛մ թղթիկ գննիցի.

Զողշողուն մատքերս կալամ արիցի,

Իմ սրտիս դարդեր ինե գլրիցի:

Վանայ չիւմ Պօլիս մէկ օրօխիկիցի,

Ջատ կարիբ կուրբաթ ոտով դառնուցի:

Արե՛, ջան, արե՛, արե՛ եար արե՛,

Վալահ կը մեռնեմ, խոցերս ի խասե:

Կարիբ եմ, ձեր դուռն եմ իկե,

Ձեր խուզիւ խամար գեխ ձիկ իրիշկէյք.

Օրէն խացմ ջրայ կտրեցէյք,

Թէ որ էլ ուղեմ, ձիկ քեարկոճէյք:

Որ չ'մեռայ, ձեր նավէզ կանեմ,
 Որ մեռայ, ձիկ տարէ՛ք թաղեցէ՛ք:
 Նաշիկս Առգրմայ պիւրէ՛ք,
 Լէշիկս ինն զրեցէ՛ք:

Տարէ՛ք իմ եաբոջ դռնէն ընցուցէ՛ք:
 Գուռ տիւնէ՛ք, եար տիւս խանէ՛ք:
 Ծովծովան աչքեր լացուցէ՛ք:
 Չավրէս ծոցէս խանեցէ՛ք,
 Ինոր ծովծովան աչքերն սրբէ՛ք:

Լիւսին, տիւ պանցրիկ լիւսին,
 Որ կ'պիւլորես մէջ տանիւնդին:
 Հատ տուն կ'մտնես, շատ քեօշկ ու սարայ,
 Երթաս կայնես իմ կարիբի գլխու վրայ:

Կարիբ, տիւ քին ես, թէ արթուն,
 Որ չիր կ'անե քեո սէր խանե խուն,
 Ինչի մտար իմ մանկան էրուն,
 Թողիր էնպէս էրուն էրէրուն:

Ձի խաւք ծիծեռնակ պիտէր,
 Դիւ քեո էրտիս պեոն դնի:
 Յերեկ ել ու մուտ անի,
 Դիշերը քեո ծոց ծվարի:

Քեո ծոց ձիկ սարվի սնդիւկ,
 Ես էնի մէջ կարիբ ճնճղուկ:
 Որ կոտրէր էն սարվի սնդիւկ,
 Թռնէր էն կարիբ ճնճղուկ:

Իգիւն ի պացվի ալաջայ գեարուն,
 Սրտիւս ի էլե եարալու արուն:
 Տիւ մարալ ջէյրան, ես եմ քեյ Հէյրան,
 Որ թէ մեռնեմ, տիւ ձիկ պարտական:

23
ՄՐԻՈՅ ԵՐԳԵՐ

միւստի-յի միւստի միւստի
 միւստի-յի միւստի միւստի
 միւստի-յի միւստի միւստի

Ճրայգ ճրայգ ճշմարիտ,
 ճշմարտապէս Մարտիրոս:
 Իմ սիրելի Քրիստոս:

Ձին ինձաւ Խովանէն,
 Գեյտ թռաւ Վրտանէն:
 Կաթնով ախպիր շաղաղիցին,
 Քեարէ տաճար կայնրցուցին:
 Մէյնք շինիցնք Աստուծոյ տաճար,
 Աստուծոյ արեց մեր խուզեռ ճար:

81

ԵԿԵՂԵՑԻ

Եկեղեցին, կարմիր կեցին,
 Քեարէ տաճար կայնրցուցին:
 Չորս պիւլոր անկիւն քեարեր,
 Խաչով խնդեով դրօշմիցին:

Մեր տէրն էլաւ ամպը խաղաց,
 Էկաւ նստաւ աթոռ փառաց:
 Աշակերտաց թամբէխ արաց,
 Ուր խեո նստես օրն փառաց:

Վով արդար էր՝ խուչնդը խնդեաց,
 Վով մեղաւոր՝ դառնիկ իւաց:
 Դառնիկ սղի արտասունքեով,
 Ուր չար մեղքելը մէկէն լվաց:

82

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ԵՐԳ

Ուսին ուսին էն Սը-կուսին,
 Սը-կուս նստե վէր աթոռին,
 Քյրիստոս նստե վէր սեղանին,
 Օրն ի աւուր դատապարտանին:
 Ձէն խոռ աշակերտաց,
 Արի Պուղոս, արի Պետրոս,
 Խուռոմսիմէն ի խարսնացեալ,
 Փէսէն, փէսէն կանաչ լիւսին,
 Գեաբըրէական փող փչեցին:
 Արդար, մեղաւոր ճեփեցին:
 Էն մեղաւոր դարսիկ իւաց,
 Պառն արտառունքեով ծնդկեր լվաց.
 Աստվածածնայ խաթրը մնաց.
 Ես քեյ աւագան մկրտված:

83

Օհան Օհան ոսկէբերան,
 Կօջ մորթիցին դրին սեղան.
 Կօջը կօջն իզար տաբալ,
 Տարաւ իզիր վերին վարայգ *):
 Վէրէն արին սուրբ պատարայգ,
 Խորտիցին աւելիցին.
 Փունջ մանուշակ պտղախցին.
 Վարդաջրով սրսկիցին:
 Ով Տէր Յիսուս, էնչ որ գիշտես,
 Զիս էն ուսու.
 Տար, թալ ծովեր,
 Զիս կորսնցու:

*) Վերին վարագ՝ է այժմ աւերակ վանք Համանուն լեռան տակ. խիստ
 ստորին վարագ՝ այն վանի նշանաւոր վանքն է Վասպուրականի նահանգում:

84

ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳՍԻ ԵՐԳ

Սուրբ Սարգիս ամուր պարիս (պարիսպ),
 Ամուրական խաչն էր թիվիս.
 Թաղայ խացի խոռ իրե,
 Էլէլք, տեսէլք վով իրե:
 Իրեյք բէօզ բէօզ ճիւղոր իրե,
 Մէյն ի Յիսուս, մէյն ի Քյրիստոս.
 Մէյնի Կենդանանից *) Աստվածածին:
 Ասին՝ դեմը կերթայք.
 — Կէլնէյնք սարով, սրջվէնք ձեռքով.
 Խաղար խիչնդ բիւր խրիշտակներով.
 Կերթայնք դուռն խիվընդին,
 Երդիս դեղցվորին:
 Զընջիլ կապէյնք պիւլոր պատին,
 Պանլիս թալիյնք վիրե պառցին.
 Որ չվախի սիրտն ի փորին,
 Ձիւնմ՝ ի դեալոց դատաւտանին:

85

ՀԻՄՆՆԻԻ ՀԱՒԱՏՔ

Էլէլք, տեսէլք վով էկաւ,
 — Իրեյք ճիւղոր էկաւ.
 Վէր թիվերաց խաչմ՝ կէր,
 Էն խաչի տակ ծառմ՝ կէր:
 Ծառի տակ ախպիւրմ՝ կէր,
 Էն ախպրէն ճիւր վով խմէր,
 Խրեղէն խոստովանէր:

*) Կենդանանց՝ է դիւր Հարաւային կողմից Վոն քաղաքի, երկու ժամ
 հեռու. որ տեղ պատարաստվումն տեղական Հանրեց ջրաղացի քարերը:

Իմ խէր կնաց Հալբայ քեաղալք,
Արնէ գետեր կապելու.
Մազէ կարմունջ դնելու:
Որն էր արդար քնցաւ կնաց,
Որ մեղաւոր գտունիկ իւացաւ մարտապան:
Ասաց՝ իմ մար, իմ մէր ինչի կուլաս,
Ին զօրութեն ինչ մօ քել կայ,
Կաղը կորակ'բժշկեմ, քոյ գլուխդ
Անգամալուծը քէյլըցուցեմ:

86

ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Մէկ եմ դուռ պանց, (բաց)
Մէկ՝ մէկ Ասպած.
Իրկու էլ կէր գրախտէն,
Իվէն Ագամ առաջնական:
Մէկ՝ մէկ Ասպած:
Իրեյք են դուռ պանց,
Իրեյք էլ կէր սիրանական.
Սախակ, Ակոր, խալը Ապրախամ.
Իրկու էլ կէր գրախտէն,
Իվէն Ագամ առաջնական:
Չորս են դուռ պանց,
Չորս գլխու աւետրան Քյրիստոսին.
Մաթոս, Մարկոս, Ղուկաս, Յան:

Խիչնդ են, դուռ պանց,
Խիչնդ օրէն էր Մովսէսական:
Վեց են, դուռ պանց,
Վեցն օրէն գեործ աճողեց:

Եօթն են, դուռ պանց,

Եօթն օրէն աշխար ստեղծեց:

Ութն են, դուռ պանց, խալը քնցաւ իջ
Ութ օրէն մկրտեցաւ: Եւ յայտարար ասով
Ինն են, դուռ պանց, սպոր ոմբ
Ինն ամսուն ծնաւ Յիսուս: Եւ ասով
Տասն են, դուռ պանց, քրմար մի
Տասն ամսուն ծնաւ անխեղ Դաւիթ:

Տասնէկ են, դուռ պանց, քմեքմեք մացով
Տասնէկ դաս Մարգարէից: Եւ ասով ասով
Տասնէկու են, դուռ պանց, քիթ քիթ
Տասնէկու դաս առաքելոց: Եւ ասով
Տասնէկ դաս մարգարէից, մի մի
Տասն ամսուն ծնաւ Դաւիթ: Եւ ասով
Ինն ամսուն ծնաւ Յիսուս: Եւ ասով

Ութն օրէն մկրտեցաւ:

Եօթն օրէն աշխար ստեղծեց:

Վեցն օրէն գեործ աճողեց:

Խիչնդ օրէն էր Մովսէսական:

Չորս գլխու աւետրան, քմեքմեք մագով

Իրեյք էլ կէր սիրանական: Եւ ասով մի

Սախակ, Ակոր, խալը Ապրախամ:

Իրկու էլ կէն (կային) մէջ գրախտին,

Իվէն, Ագամ առաջնական ին զլիկ

Մէկ՝ մէկ եմ դուռ պանց, միջո մի զլիկ

Մէկ՝ մէկ Ասպած: Եւ ասով մի գլխու

87

ՏԱՂ ՎՈՐԱԳԱՅ ՍԱՐԻՆ

Իվէյք նստենք սագով դամով,

Քիչն խմենք ոսկէ թատով.

Պէրանդ էր քեաղցը, լեզու խամով:

Տաղն անուշ կէլնի վարազայ սարով:

Իրթայնք Դրախտ *) էն պատվական,
 Խոտ կը պուրէր անմախական,
 Քեո չորս պիւրը գիւլ ռըհան,
 Խոտն անուշ կուկեէր Վարադեայ սարէն,
 Ին պանցրիկ քեարէն:

Վարայգ շինած ոսկէ աթու,
 Խորան գյմբէթներն են աղւոր,
 Մեզ պախապան խաչ զօրավոր:
 Սուրբ Գրիգոր **) միջաձորի,
 Վանայ դիմաց Կարմրվորն ի ***),
 Վանքեյր Հրմէն փառաւոր ի:
 Խոտն անուշ կուկեէր Վարադեայ սարէն,
 Ին անուշ տեղէն Դրախտի սարէն:
 Իկէյք նստեցնք վեր յաւուզին,
 Զանեցնք սաղեր, կանչենք տաղեր,
 Լցէյնք խմեցնք էն անուշ արաղ,
 Մաղէն էր պաղարճ: Եւ թոյլ
 Խոտն անուշ կուկեէր Վարադեայ սարէն,
 Ին անուշ քեարէն Դրախտի սարէն:

88

Իկէյք, ով անցաւոր եղբարք, միշտ ուրախ կացէյք,
 Մտէյք էն օրհնեալ մաղաղէն, մեծ կարաս պացէյք,
 Լցէյք կօբեր էն անուշ գիւնին, Վարայգ կնացէյք,
 Վարայգ կնացէյք, պաղ ախպրի ճիւրն խմեցէյք:

*) Ստորին Վարադայ վանքի արեւելեան շրջապարսպի մէջ տեղում է այն
 այգին բաւախան զուարճարի և պաղատու ծառերով, որ կոչվում է Վարադայ
 Դրախտ:

**) Սուրբ Գրիգոր արեւելեան Հեւսիսից Կողպանց գիւղի մօտ մի վանք
 է անտառապատ, առողջարար օդով և ջրով:

***) Կարմրվոր յանուն ա. Աստուածածնի է վանք Վանայ ճիւղի արեւ-
 ւելեան կողմից:

Լցէյք կօբեր անուշ գիւնին, Դրէյք յաւուզին,
 Անուշ խմէյք, տաղեր ասէյք,
 Ոմը զանի բուկարին, ոմը զանի քեամանէն,
 Ոմը ասի խաղ, ոմը տաղ, փով կմնայ պաղ:
 Թթվաշ խավածիւն *) ի պիւսե վեր էն չոր քեարին,
 Աշխարն ի թափե ինոր քեաղելու թամաշին.
 Ինտեղ պացվերի մանուշակ, կակաշ,
 Ձեզ օգնական, պախապան Վարադեայ սփ-խաչ:

89

ՕՀԱՆՆԵՍ ՄԻՐՏԻՉ

Տիւ ես Արեւ, տիւ ես Կիւսին,
 Քեաւոր էլար Մուրաւ կուսին,
 Եւսուն տարի հէր միացիր,
 Հայրիկ փախած լեզուն պացիր:
 Մշու լեռներ վաշնք շինիցիր,
 Բալայք քիւմբէթ կանրցուցիր,
 Քեո քիւմբէթներ քեօշայ քեօշայ,
 Քեո մուր կուկեայ վաղիր փաշայ:
 Համ վաղիր ես, Համ փաշայ ես,
 Ամեն սրբոց մեծը տիւ ես,
 Որտեղ կանչեն, դայ կ'լսեն:
 Սուրբ Կարապետ կանրցուցին,
 Իւղապեր մոմեր վառիցին,
 Ոսկէ կանթեղներ կպուցին,
 Կուկեղէն Հանդերձ խաղիւցին,
 Կանաչ մոմերը ձեռ տվիցին:

*) Վասպուրականի զօրավարների մէջ նախանշել տեղ է թէ Վարա-
 դայ վանք և թէ Վարադայ լեռան ստորոտներում, որով շրջապատը Դրախտ
 փառ է զոյնգոյն ծաղիկներով, առատ ջրերով, աղբիւրներով, Թթվաշ խավածե-
 րն և խաւարճիւ. լայն թփերով Հաստարմատ մի լոյս է, որ այդ լեռան

Ստեղծողիդ քեանոր էլար, ունա ցնեմ ցնեմ
 Գեյտ Յորդանան մկրտվեցար.
 Սրտիդ խորխորդ կատարեցիր, զմայր ցնմ
 Զօր Որդոյդ և Սուրբ խոգեով, քամ զսա ցնմ
 խոգեով օրբով տիւ լցվեցար: մկրտեալ չախեմ
 Հայրիդ անուն Զաքարիա, զմայր ցնմ
 Մայրիդ անուն Եղիսապետ, զմայր ցնմ
 Բեանոր էլար Մայրամ կուտին, զմայր ցնմ
 Եղիսապետ սուրբ կարապետ:

90

ՏԻՐԱՍԱՅԻ *)

Էն տիրամօր ծինը **) բալայքսդ սմ աջ
 Ինդեաճ տեղն ի ճալայք մալայք. ցոխոսի
 Որտեղ զանի, կանի բալայք: ցոխոս մուսոյ
 Քեո կող պիւրը քեար սւ լայքսդ
 Քեո խաչ խամբող կնուսայ. Մ
 Խղճու եարէն կնուսայ, ցոխայ
 Մէյ ճար արան, ինդեայ մեռայ.
 Ով խրաշալի սուրբ Տիրամէրսի:

91

ՏԵՐ ՅՈՒՍԿԱՆ ՈՐԴԻՆ ***)

Քեո ճամբրինք իուեք միւրը,
 Քեո դուռ կուկեայ շատ ըխտաւոր.
 Որը ոտաւոր, որ ձիաւոր:

Զխաւոր և Ժողովրդեան ցանկալի կերպիւրն մէջ որտեղ զնացողը փախա-
 քանօր պարուսէ այդ: մկրտեալ ուն ցոխոս չամայ

*) Տերամայր կամ Աստուածածնայ փանք է Գնունեանց դաւառումը
 Վան քաղաքից 8 Ժամ հեռաւորութեամբ, ունի բազմաթիւ ուխտաւորներ:

**) Ծին, նշ. այն բժանոր վեբը, որ լինի հիւանդները վրայ, Ժողո-
 վուրդի կարծիքով դատերամօր Գնան է:

***) Տէր Եղիսիան որդին է փանք Բերիկի դաւառումը: 1877-ի պատերազմի
 ժնն ընդունվին հողոսպտուեցաւ անդրապատ, խոցվին միւլ յիջուտայ մ միւլ

Ոտաւորին մուրալտ կուտան, արտալ
 Չիաւորին ինձոր կուտան: արտալ
 Քեո կող պիւրը քեոգի ծառ ի, արտալ
 Կարիք խաւքեր մէջ և Թառի: արտալ
 Քեո կող պիւրը բարով բախշայ, արտալ
 Քեո խաչ խամբող սրտուս մաղչայ, արտալ
 Ով խրաշալի Տէրսկան որդի: արտալ

92

«ԱՐՍՍ» *) ԽԱՉ
 «ԱՐՍՍ» *) ԽԱՉ
 «ԱՐՍՍ» *) ԽԱՉ

Քեառսուն խօտաղ իրար ինդեան, զմէյ չիկայ
 Կնացին խասան մէջ կէո դաշտին.
 Ուրենց միջին խորիւրդ արին, զմէյ չիկայ
 Մէյ պեոգէ խաչմ' շինիցին.
 Չորս ծէրեր ինձորեցին, զմէյ չիկայ
 Տվին իրար խամբիւրիցին.
 Տարան դրին կարօս ածվին: զմէյ չիկայ
 Կարօս խաչ Թռաւ, կնաց մէջ տաճարին,
 Յէրէկ խով կանէր վեր էն գեղին.
 Դիշեր լեռս կամար կապեր վեր քիւմբէթին:
 Գեղի գլղիւր խաբար տարաւ քիւրտ պարոնին,
 Ասաց' մէյ պանմ' կայ խայոց աղղին.
 Էն չի վէլեր խայոց աղղին,
 Էն կը վէլի քեո գիվանին և քեո էօղին:
 Քիւրդ պարուն «Կարօս» խաչ խլից, մ (*) ցոխ
 Իպե, իգի մէջ ուր էօղին. մամեյ աղղայ ցո
 Կատղաւ Ալին, կատղաւ ուր ձին, մմիլիս ցո
 Դարձաւ կէրաւ ուր ձիու ցին:

*) «Կարօս» խաչի անցքը պատահումը. Մոկաց կերուսէ քե-քէ, ամբար-
 ցին ժողով: «Կարօս» խաչի անցքը պատահումը. Մոկաց կերուսէ քե-քէ, ամբար-
 պետները Ժամանակ:

Կատղաւ մանուկն ուրուրոցին,

Կատղաւ խանութ մէջ ուր էօգին,

Կատղաւ պարոնը մէջ ուր գիւնին,

Կատղաւ գլխի մէջ իւր փայլին,

Գարձաւ կէրաւ միտն ուր անձին:

Քիւրտ պարոն տէմաւ, ապացոյցնայ շատ ոմի,

Քեառսուն կտիր ոչխար ունեմ,

Կուրպան կանեմ «Կարօս» խաչին,

Դայմիշ չէլնի իմ խանութին:

Քեառսուն գեօմէշ լծկան ունեմ,

Ին էլ կուրբան «Կարօս» խաչին.

Դայմիշ չէլնի իմ մանուկին:

«Կարօս» խաչին մեռնեմ ուր խրաշքին,

Բժշկի որ իմ մանուկին, իմ խանութին.

Մուրատ խուրը քիւրտ պարոնին,

Մուրատեց խանութ մէջ ուր էօգին.

Մուրատեց մանուկն ուրուրոցին.

Կատղաւ գլխի մէջ ուր տախտին:

ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

93

Օրհնեցիւք մեք միաբան,

խալը *) և Վորդի և Սուրբ Խոզիչն,

Որ բարութեան է պարգևիչ,

Ջոր վայելեն անգղը մարդկան:

*) Ժողովրդական լեզվում է տառի տեղ դործադրական է խ, ինչպէս ջ տառի տեղ ճ: Եւ այս երգը աւելի մօտ է դրականին, քան ժողովրդի մէջ ընդհանրացած է և շատ կ'են ժամանակից մնացած:

Առաջ օրհնենք զտանուէրն,

Որ մեզ կօչեաց ի միտին,

Եւ էն սեղան որ պատրաստեց,

Եւ պատրաստեց անուշ գիւնին:

Սեղանն քո օրհնեալ լինի,

Անեղական աջով վերին.

Որ ժողովուրդը Խորայելի,

Նա կերակրեց յանապատի:

Այն որ ՚իտան մաքսաւորի,

Եւ Թող զմեզս ջաքէտի.

Ձեզի մեղաց նա աղատի,

Աղաչանք Աստվածածնի:

Ամենեցուն Տէր բարեգութ,

Ջճեզ պահէ իւր հովանին.

Աստէն ուրախ պահի մարմնով.

Անգէն անճառ ՚ի լիւր բարին:

94

ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՏԱՆ ԵՒ ՊԱՐԱԳԱՅԻՑ

Օրհնեցի տունն ու անդիւորն,

Պառաւն ու խալիւորն.

Ախչիկն ու տղէն,

խարսն ու փեսէն:

Թրքոտն ու մկնոտն,

Ձավարն ու կուրկոտն.

Մաղաղէն ու մառան,

Ամբարն ու Հնձան:

Ձէթն ու եղաման,

Սոխն, սխտորն, սխտորաման:

Տաշտն ու մաղն,

Բիբարն ու աղն:

Թան ու թխած սոր-աման,
 Պանիրն ու չորթան:
 Գեղնն ու մարայք,
 Ծործուսն ու կարայքն:

Բակն ու ցանի տիւն,
 Հաւն ու հաւի բուն:
 Պտտուրն ու փթիլի:
 Խառչէկաթն ու թօնիր:

Ժաժիկն ու մածուն,
 Պւփածքն ու թթուն,
 Գիւնին ու ձուկն,
 Մանդակն ու պտուղ:

Կարասն ու տիւնիկ,
 Կուժն ու կաղալիկ:
 Ուտողքն ու սեղան,
 Պղինձն ու քեասան:

Արտն ու անդամտան,
 Բաղէնն ու բօստան:
 Կալն ու հաղացն,
 Յորեան տը կացն:

Չին ու ջորին,
 Խոտ, յարդն ու գեարին:
 Կովն ու էշը,
 Եզն ու գեօմէշը:

Պառն ու ճիւղն,
 Բարն ու պտուղն:
 Հովիւն ու ոչխար,
 Իծն ու գեառ:

Միշտ և յաւիտեան,
 Օրհնեցի և պահպանիցի:

95

ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Դանիէլի եղելք կապան,
 Մտայնք նեղ տապան:
 Կապիցին չարն չաքիւն,
 Կապիցին օձն ՚ի ծակին:

Կապիցին կարիճ թունաւորին,

Կապիցին գեղ գիշերին.

Կապիցին գեղ ցէրէկին:

Ութ մատով, էրկու պեղծով.

Սօղօմօնի ձիու նայով.

Աստվածամօր ծրծի կաթով.

Կալես, կապես ապէկին թաս դնես,

Անատակ ծովեր թալես:

Մեր տուն ու տեղ չաքից ազատես:

Չեօրս պատերն պիւլորն էրկաթ:

Սունը գէլրան դռներ պօղպատ:

Քյրիստոս Աստված՝ կալեսն վեր մեր տան տեղաց,

Իլնեսն օգնական, պախապան մեր տղէջներաց:

96

ԵՐԳԻԾՈՂԱԿԱՆ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Օխնեմ օխնեմ օղօճկես,

Ոտնէդ վեր պօղօճկես:

Իրթաս քեաղալք աղ առնես,

Չէթիկ մէթիկ ցաւ առնես:

Տալդ փռեն թանձր թաղիս,

Վէրէն պառկես քեառտուն ամիս:

Քեանց կալէ մաղ կալկվես,

Քեանձ ծարէ մաղ ծարծրվես:

Քեանձ փոկէ մաղ փեօկիկվես,
 Կտելով ճիւր խմես՝
 Փամած խաց ուտես:

Իրկրես երկրես, չ'փութնես էտայ ցաւից.
 Չամիչ եօթ տիր կըծ անես.
 Ասեղը երկու թիփով շլկես:
 Նռան խատ ամսէ ամիս,
 Հաքրի կտոր չիւմ խիչնդ ամիս:
 Վանայ ծով ձէթ էլնի,
 Չալիր չիման ճրայդ էլնի.
 Մաչիդ մատրանէն պատրոյդ էլնի,
 Գիւշեր ցերեկ հա վառւի,
 Խուզիւտ թողութեն չէլնի:

97

ՎԵՐՁԻ ԴԱՏԱՍՏԱՆ

Ճեօղնի՝ ծառին, ծուռ մարդերաց,
 Ազատաւոր քեզ այս պարին.
 Երկնյքի դուռը բացած է,
 Ոսկէ աթոռ թալած է:
 Քրքեստոս վերէն նստած է,
 Ոսկի կալամ պռնած է.
 Հըմէն մարդոց մեղքն կ'զրէ:

Արդարներաց կուտայ
 Աջակողմեան փառքն ու պատիւ,
 Դռան պանխիս արքայութիւնի.
 Էրթան էնտեղ ուրախ էլնեն:
 Փառք՝ պատիւ տան Աստըծուն,
 Վայելեն երկնից անվերջ երանութիւն:

Մեղաւորացն է չարչարանք,
 Դառնիկ լացը ու խղճմտանք.
 Դժոխոց հուրն կրակին,
 Պիտի մաշի ինոնց խողիչն:

98

ԾՆՆԴԵԱՆ ԵՐԳ *)

Այսօր ծնունդն է Մայրամայ ալիւտեա,
 Մայրամ կնաց դուռն հէրին ալէ.
 Քեամակն իզար խաչաքեարին ալէ,
 Ծնաւ իպէ Յիսուս որդին ալէ:

Էրանեյ քեյ Խուռոմսիմայ ալէ.

Քյրիստոսին տատմէր էլար ալէ.

Էրանեյ քեյ Կարէսիմայ ալէ.

Քյրիստոսին ուրուրս ասիւր ալէ:

Երանեյ քեյ պիւրթ Խանձարուր ալէ.

Քյրիստոս մէջ քեյ փաթիւթիցին ալէ:

Էրանեյ քեյ պանցրիկ մսուր ալիւտիա,

Քյրիստոս մէջ քեյ օրօրիցին ալէ:

Էրանեյ քեյ գեյտ Յորդանան ալէ,

Քյրիստոս մէջ քեյ մկրտիցին ալէ:

Էրանեյ քեյ սուրբ Օվաննէս ալէ,

Քյրիստոսին քեավոր էլար ալէ:

Չեր տղի անուն լնչ ի. (Հարցնումեն)

— Դրիգոր: Դրիգորի ճութն էր ճթացաւ ալէ.

Քեանձ բարդի ծառ էրկնացաւ ալէ.

Խէր կէրաւ ուրախացաւ ալէ.

Մէր կէրաւ անմախացաւ ալէ.

Քեօր կէրաւ, ինգեաւ թօնէր ալէ.

Ուր քիւրոջ կօտն իրիցաւ ալէ:

Դրիգորի նախիր դաշտից կուկեայ ալէ.

Ինոր ոչխար դաշտ կարածայ ալէ.

Ինոր կիւթան դաշտ կըճաւ ալէ:

*) Ճեղաղայցի զեշեր խաչանքիւր թաղի մանուկները խումբ խումբ
 դուրս կուգան, տանիքներէ երգերները կախ անելով զգուշաց շնորհած լապ-
 տերը՝ կերպէն այս եղբ:

Տունը տեղ լիքն է խացով արէ՛.
Ինոր մառանը լիքն է գիւնով արէ՛.
Էկէջք, էրթանք ծառ խնդեցին արէ՛.
Սողոք քեաշեցնք, արուն ֆշայ արէ՛.
Կացին զանեցնք, ծառ կը ճչայ արէ՛.
Կտրիցիցնք թըմըմիցիցնք արէ՛.
Վեր առիցնք պառցիցնք սէլին արէ՛.
Լծիցիցնք քեռուսուն մուսլի արէ՛.
Ել տվիցնք ել խանիցիցնք արէ՛.
Պերիցնք, տվիցնք դէմ տաճարին արէ՛.
Սուն արիցնք, կէրկընանէր արէ՛.
Դէյրան արիցնք, կըկարճանէր արէ՛.
Զինիցիցնք թըմըմիցիցնք արէ՛.
Էրանեկ էն տարին Երուսաղէմ շինիցին արէ՛.
Չորս պիւրը սուն կայնըցուցին արէ՛.
Լիւսեղէն կաթեղներ կախիցին արէ՛.
Օձու լեզուն էրկու ճղէն արէ՛,
Մէյն է պարուն մէյն է չարուն արէ՛.
Ճղեր թալե աջու ձախու արէ՛.
Պարուն էլնի վէր էսա տան արէ՛.
Չարուն էլնի վէր սարերոյ արէ՛.
Մամիկ մամիկ ես քեյ ծառայ արէ՛.
Սոլեր խաղէի որ ճովաւ արէ՛.
Չիւմ մտունի գուռ մէկ կնա արէ՛.
Իմ ընկերներ ճամխի արան արէ՛.
Մեր փայլը պէ, քեոն թող մնա արէ՛.
Մամիկ մամիկ էն ինչ կանես արէ՛. *)
— Պիւրթ կըգլղեմ, պիւրթ կըմանեմ արէ՛.
Սարկաւազոյ շապիկ կանեմ արէ՛.
Վարդապետաց կնգիւղ կանեմ արէ՛:

*) Այս վերջի տուր արեան կրկնուան որ մենչե տան տիկինը նոցա դղմայ լապտերն ձէթ և մըղեղէն լեցնի: Այդ լապտերը շինուած է չորս-

ԱՆԷԾՔ

99

Խէրդ անիծած չըլուէն Կաղար,
Հաղս ուզելով էլայ բեզար.
Դուռ տփելով մաշաւ ճկիկ,
Անիծի՛ քեյ սուրբ Մկրտիչ:
Որ Հաղս ուզեմ կէլնես կուճիկ,
Կէրթաս մտնես նեղ պուրուճիկ.
Չօռ քեո խօր կեակըթան,
Սարեկ պանց, կատունը խան.
Խեցնք կուաղար կմնայ դհան:

Թիւթիւնի առտ վէր էնա դարին,
Էրկու շուն լծիրին կը վարին.
Էն փով կասի՝ թիւթիւն փիսի,
Կէս վարամ ի, կէս ցաւ ի.
Թիւթիւն խմողը ինչ մարդ ի:

100

Ինեկ, Մինեկ, Վարդիկ ձինեկ,
Օվասափ մոճեկ.
Սարի ծաղիկ կուճիկ,
Թօրվան վերվի էրկու կոր ախշիկ:
Արևուդ մեռնի ճօռօլի Նաղար,
Ճապալէզի Կաղար.
Ապգեարի Նավօն,
Պըլսթրօլի Պիտօն:

Յրած դղումից, շըճապատ ծակեկած. որոյ մէջ գնելով ձիթաճաղը, հարեւ-
րաւոր տեղից լուսոյ ճառաղայթներ կըշողշողացնէ:

Նարեկայ մուխսի Կալօն,
Արարուց ծուռ Պիտօն.
Կազար, Նազար, Ղէկօն, Ակօն,
Փիլօն Գէյվօն, Չաչալ-խաչօն.
Իլլա՛հ, Կճօն, Իլլա՛հ, Կճօն:

Խէր խռաւաթ,
Ղան միս կտաւատ.
Խրկու շուն կնացին ճաղղաղ.
Կռվան, էլան խաղէք մալամաթ:

Չար աչք՝ չար փուշ,
Չար փուշն ի կրակ.
Կոր անձկան պլսթրակ,
Սիւկի, թալ աչքդ.
Թէ չժրաւ, փու քեռ իրես...:

ՕՐՕՐՈՅԻ ԵՐԳԵՐ

101

Դար դար ասեմ ախպօր տղայ,
Բազրդեան տիւ արե, ալանջ արա.
Ինչերն օրօրեմ խեռ ձէթ պէտ աստղերաց,
Յերեկն օրօրեմ խեռ ծաղկած արեգեական:
Ինչեր քեյ դարդար ասեմ խայերէն,
Յերեկ քեյ դարդար ասեմ թուրքերէն:
Քեյ դնեմ ոսկէ ուրուրոց,
Վէրեդ քեաշեմ մարգրտէ ծածկոց.

Ուրուր բալամ ուրուր.
Ուրուր որդիս ուրուր:

102

Սախակ տարի տակ,
Բաբօն քեարի տակ.
Կամիշն ուրուրոց,
Կօռ քեար քեյ ծածկոց:
Հարաֆ քեամին քեյ տանի պիրի,
Ձէթ պէտ աստղեր քեյ դարդար ասի.
Էն վերի ոչխար կեայ քեյ կաթ տայ,
Ծրլես ու ծաղկես բօյգ էրկննայ:

Ուրուր տղայ ուրուր բալամ,
Ղուշան ծաղիկ քեռ վարդ իրիսին.
Ուրուր ծաղիկս, ուրուր որդիս.
Զղզղուն քեամին քեռ ուրուրոցին:

Վէրի մաքիւն քեյ ծիծ տէր,
Լիւսնակ քեյ դարդար ասէր.
Արեգեակ քեյ դարդական էլնէր.
Ուրուր բալամ ուրուր.
Ուրուր ծաղիկս ուրուր:

103

Հալալա Հալեր տիւ ես,
Մութը տան ճրայդ տիւ ես.
Մամէն մէնակ, ընկեր տիւ ես.
Աղի ծոցի լալախ տիւ ես:
Հալալա Հալըմ չ'կայ,
Թան իփեմ պուտուկ չ'կայ.
Կուսկումէն արաղ չ'կայ,
Սուրահին գիլինի չ'կայ.
Խաղսնին անեմ տեղ չ'կայ,
ՅՀան աղին մեղ չ'կայ:

Հալալա Հալկներով,

Խալխալ շինեմ տօտկրներով.

Մատնիկ շինեմ մատույնքներով,

Ալմաստ զմրիւթ ակույնքներով:

Հալալա Հալեր տիւ ես,

Ծովը կուկեայ, տնգող տիւ ես.

Գեառը կուկեայ, դմակ տիւ ես,

Սօղալթ փռեմ, ծաղիկ տիւ ես.

Կթղէն լցեմ, մաղէն տիւ ես,

Մամէն մէնակ, ընկեր տիւ ես:

Հալալ էր Հալը կուշ էր,

Դռներ տանիս իրիշկէր.

Տխնէր՝ նախիր վնկ կը քշէր,

Քեարով դանէր, գլխօղ փխշէր.

Աղէն կէյր (գար), զուլում քեաշէր:

Հալալա Հալեր տիւ ես,

Մուլթը տան ճրայդ տիւ ես,

Մամէն մէնակ ընկեր տիւ ես,

Աղի ծոցի լալախ տիւ ես:

104

ԳԻՒՂԱՅԻՆՆԵՐԻ ՊԱՐ

Կօտ ու կէս կորեկ ունեմ ցանելու խամար,

Ճնճղուկներ ժողվան էկան ուտելու խամար.

Կըզվայ քեար ժողովլցի գարնելու խամար,

Թռան, կնացին բերդի տանիս կեանդտելու խամար:

Ըռէսներ ժողվան էկան դատելու խամար,

Էրէցներ ժողվան էկան օրհնելու խամար.

Ազբներ ժողվան էկան մորթելու խամար,

Նոր խարսներ ժողվան էկան ղեղմաշկի խամար.

Ախչկներ ժողվան էկան ղեղգրիի խամար:

Այ ճնճղիկ,

Սիվտակ փորիկ.

Կարմիր տօտիկ,

Ուտեն կտիկ.

Խմեն ճրիկ,

Առվի եզրիկ.

Փախեն, էրթան ման ղեալու խամար:

Կօտ ու կէս գեարի ունեմ ցանելու խամար,

Տուն էրկու մարդ տվեցէյք ցանելու խամար.

Տուն էրկու եղ լծեցէյք վարելու խամար,

Տուն էրկու մարդ տվեցէյք տափելու խամար:

Տուն էրկու մարդ տվեցէյք ճրելու խամար,

Տուն էրկու մարդ ժողվեցէյք քեաղելու խամար.

Տուն էրկու մարդ ժողվեցէյք կալելու խամար.

Ճնճղուկներ չէնի ցրվեն ուտելու խամար:

Այ ճնճղիկ,

Սիվտակ փորիկ.

Կարմիր տօտիկ,

Ուտեն կտիկ.

Խմեն ճրիկ,

Առվի եզրիկ.

Փախեն, էրթան ման ղեալու խամար: *)

*) Այս երգը ընդունուած է հաս. քաղաքացի երեսասարդաց մէջ, որոնք խմբով երգում են մի շատ ղիւրիկան եղանակաւ, կրկնելով միշտ վերջին տողերն: Օր. ցանկէն խմբայ, ուրեշն խմբայ:

ՎԻՃԱԿԱՆՈՒՄՆԵՐ *)

ՎԻՃԱԿ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿ

Ջան վիճակ ջան, ջան վիճակ ջան.

Վիճակ նստե վեր իշուհ,

Վիճակ փեշերն ի նիշուհ.

Ազաբ լաճեր վիճակն շուն,

Ջան ջան, վիճակ ջան:

Վիճակ նստե պեով կանի,

Վարդն իրիսին խով կանի.

Ջան վիճակ ջան:

Վէտ լեանգեառի վարդ եմ ես,

Եարոջ խամար պայվայ ես:

Ջան ջան, վիճակ ջան:

Վիճակ նստե կար կանի,

Ասեղ կուտրաւ, վրշ կանի,

Վիսուր մեռաւ, թրշ կանի:

*) Վասպուրականում Համբարձման չորեքշաբթի օրը աղջիկները վեճակաբար կրկնատարն կետեալ կերպով, Նոքա Հաւաքուելով մի որոշեալ տեղ, նախ կրնարեն յանձնաժողով, որոյ պարտականութիւնն է պատրաստութիւններ տեսնել վիճակը պատրաստելու, զարդարելու կանացի զարդարանքներով: Վիճակը ինքն ըստ ինքեան ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ խաչաձև փայտի վրայ շինուած մի անշունչ էակ, պճնուած ոսկիներով, ուլունքներով և դունտուր ժապաւէններով, Հաղնուած է որպէս մի մանկամարդ կին:

Յանձնաժողովի անդամներէց մին (որն աւելի ճարտար է) խեցեղէն աման մի աւած, ամանից տուն գնալով եօթն աղբիւրից կամ թէ եօթն ջրի Հորից կըլեցնէ իւր ամանը ջրով. աման ցանկացող, աղջիկ թէ կնիկ, մէնը մի ինչ նիւթ ձգուած են նորա մէջ մեծաւ մասամբ՝ ուլունքներ, մատանիներ, օղբեր, կօճակներ և տէրօրօրմնայի Հատեր, նշանակելով իւրաքանչեւ իւր սերած առարկայի, Հօր, եղբօր կամ սերած տղի անուան և նորա Բարի Բաղին: Ամանին մէջ նիւթ ձգողը պէտք է օր աչքերը խփէ և շատ ակնածութեամբ անէ իւր խորհուրդէ: Ընդշաբթի գիշեր այդ ջրաման թաղ-

Վիճակ արե քեյ տանեմ,

Տանսէ տանիս քեյ խանեմ.

Լէն անթարով քեյ պախեմ,

Ջան վիճակ ջան:

Տիսէյք վիճակ ինչ կանի,

Սրտի ուզածն ինչ կուզի.

Խորերով ցորեն կուզի,

Առտերով գեարի կուզի:

Ջան վիճակ ջան:

Վիճակն ինդերի գերի,

Ազաբ լաճերաց ձեռնի.

Տուն էրկու ձու կը ժողվեմ.

Քեյ գերութից կը խանեմ.

Ջան վիճակ ջան:

Վիճակ վիճակ տիւս էլաւ,

Վիճակ վերէն լեռս իճաւ.

Իմ նազը կարոջ խաթրին.

Ին ինչ աղէկ բախտ էլաւ.

Ջան վիճակ ջան:

ցնումն մի բացօդեայ տեղ, աստղունք — աստղիկների ներգործութեան տակ Թողլով Համբարձման առաւօտ արեղակի ծաղելուց շատ առաջ ջրամանը գտնվումէ արգէն հսկող յանձնաժողովի խնամոց տակ:

Այս գիշեր Թաղի երեսապարզներն էլ դադար չեն Թողնում նոցա, աշխատումն գողտգողի վերջնէլ ամանը աստղունքից: Եթէ յաջողեցան Թողնելու, մեծ կըլինի նոցա ուրախութիւն. ձու, եղ և այլ ինչ կնիցէք պահանջելով, ապա ետ են դարձնում: Եթէ ոչ, աղջիկները մեծ ուրախութեամբ Հակառակ ջահլիւներն կերգեն նոցա Համբարայն նախատական երգերը:

Մէ կամ երկու շաբաթից յետոյ յանձնաժողովը հրաւէր կրկնաբար Թաղի բոլոր աղջիկներին, որոնք երեսց Հեռ ունելով կերակուրներ, կըժողովին բազմաբան անկու: Զարգաբուած ուրուականը աննկատելի կերպով յարմարեցնումն ամանի վրայ, նորան շրջապատումն մեծ թէ փոքր աղջկունք, ձեռքէ ձեռք առնելով Համբարձման: Վերջնելով զարգաբուած վիճակը, առաւիս են միոյն դերկ՝ պահելու նորան: Մին նոցանից ձեռք մկնելով ամա-

ՎԻՃԱԿԻ ԵՐԳԵՐ

1

Քիւն քննայ վեր էլայ թուին ամպ կը ցօլէր,
Իմ եարն ինն քիւն տեսայ:

Մարդըրտէ ծածկոցն էր վերէն:

Եարիկ վեր էլի, վերեւ նստի,

Իմ սէր քեո սէր մօտենայ:

Ձեռ վերու Աստված կանչի,

Հնդիսիկ պառվիկ վերանայ:

Իմ սէր քեո սէր մօտենայ:

Խարս խան վիճակն ի պարին,

Խամբարձում դիւաքդ կատարի:

Խասնես քեո սրտի մուրաղին:

2

Ձի ծառ չինարի պիտէր,

Մէջ Վանայ դաշտին պիւսնէր:

Ճօղ թալէր Ոստան ծածկէր:

Ոստան քեյ ոսկիյ կուբայ,

Պանցրաշէն արւն ի վերայ:

Խարս խան վիճակն ի պարին,

Խամբարձում դիւաքդ կատարի:

Խասնես քեո սրտի մուրաղին:

Նին մէջ իւրաքանչիւրին մի մի հոտը բաղդի երգերեց ասելով, հանում, տալիս
է արդէն ամանում ձգուած ուլունքներեց կամ այլ իրեղէններեց մի հատ:

Եւ ապա այդ ջրեց լեցնելով զաւաթի մէջ, որն նոցանեց անդառնիկն է,
բռնում է երկու բթամատի և ցուցամատի վրայ. եթէ ջուրը դէպի աջ ոլոր-
ուեց, դա բարե նշան է, իսկ եթէ դէպի ձախ, խորհուրդ կատարուած չէ լե-
նում, դա չար նշան է: Այսպէս մինչ երեկոյ կը զուարճանան նոքա: Վերջ
մերկացնելով վիճակը իւր զարդարանքեց, կը մնին իրանց աներ, իւրաքանչիւրն
մտածելով իւր վիճակուած բաղդին վրայ:

3

Տիւ ունես խաղար մաքիյ,

Խաղարի պճեղն ի ոսկի:

Խաղարի կով կ'իթես,

Խաղարի խով կ'նստես:

Խարս խան վիճակն ի պարին և այլն:

4

Ծով քեյ գիւնի,

Գեամին քեյ կ'իթայ:

Տիւ լէց, տիւ խմի,

Աստված քեյ կուտայ:

Խարս խան վիճակն ի պարին և այլն:

5

Լիւսնակ գիշերմ' տիւս էլայ,

Մէրսփիկ լվացքմ տէսայ:

Չարէ շապիկ պարզած տեսայ,

Ակիւն էր մատնախրած:

Բօղպատը՝ կալամով պացած:

Խարս խան վիճակն ի պարին և այլն:

6

Կօռա կուտոշ կարմիր կով,

Կիրն շաքար պառկե խով:

Խարս խան վիճակն ի պարին և այլն:

7

Մտերես մառան,

Ձեռ կուտաս ոսկու աման:

Խարս խան վիճակն ի պարին և այլն:

8

Բօլիդ ասեմ չուխայ կարէն,

Սրմալու խառջերն ի վերէն:

Մէճացդ ասեմ ոսկէ քեամար,

Ջավահիր ակներն ի վերէն:

Մատիդ ասեմ ոսկէ մատնիկ,

Ամաստ ակներն ի վերէն:

Ոտացդ ասեմ կարմիր չրզմէյք:

Առծթէ նալչէքն ի վերէն:

Ձեռացդ ասեմ կարմիր խինէն,

Սրմալի չաւրէյքն ի վերէն:

Գլխուդ ասեմ ոսկի թաղը,

Ուռուսու մօզրն ի վերէն:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

9

Կօճակ կօճակ ոսկէ կօճակ,

Իրուսաղմայ դռնէն ի կախ:

Քեանի ապրես, խաթիւն ապրես:

Որ մեռանիս, լիւսուն տիրանաս:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

10

Մամէն կիրե թան խուս,

Տղէն պիրե փամփուս:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

11

Մամէն կիրե խավրոճիլ,

Տղէն պիրե ոսկէ ծիլ:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

12

Մամէն կիրե առքիյ մուր,

Տղէն պիրե թիւք ու մուր:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին:

13

Մամէն կիրե քեաղցր տանձ,

Տղէն ի պիրե քունած:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

14

Կերթաս ճիւրը վեր,

Կուկեաս ճիւրը վեր:

Ուրհան դրին բօյդը վեր:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

15

Գիւլ գիւլի նարդիյզ,

Իմ սիրուն Սարգիւս:

Էն սիւրահի վիզ,

Թալեմ վեր թիւլիս:

Փուլի վեր վիս,

Խոտն առնի քլթիս:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

16

Թաթի տակ թաթպան իրես,

Փանդուտ մախաթ:

Քեյ վոլ ի խասրաթ:

Խարս խան վիճակն ի պարին և այլն:

17

Մամէն կիրե եղեղէն,

Տղէն պիրե խրեղէն:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

18

Մամէն կիրե ճուաճեղ,

Տղէն պիրե փալա-բեղ:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

19

Էլերես վէր ախիւին,

Կըթռնես վէր ոսկէ թախթին:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

20

Պստիկ իշուն պեռմ արիշում,

Խէրիք է քեյ չիւմ աշուն:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

21

Կճատ աւել,

Դռան խու:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

22

Մանուկ պառկե ծառի տակ,

Ծառ ճղներովն էրկտակ:

Ծալ ծալ ոսկին պառցի տակ,

Մանուկ, էլի վեր, ճիւրն իրե տակդ:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

23

Աստված քեյ ըսկուն տայ,

Ըսկուն տայ ըսկուն տայ:

Քեանձ մոճման քեարվան կեայ:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

24

Ջիւլայ լիւէվ, կութնի դէօշակ,

Մէջն է պառկե տաճկի մշակ:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

25

Խին լաչիկ, ճաթ փողքեատար,

Խիվընդցար, Հէր չ'իտատար:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

26

Տակ խանդակ,

Պոռտն արեգեակ:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

27

Լիւսին՝ Սուրբ Խաչի լիւսին,

Լիւսնակն էջաւ մեր իյգին:

Կան իրե չորս կողմ կան իրե:

Պեռն իտիւր մէջ վարդնոսին:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

28

Տիւ ունես խաղար մաքիլ:

Կտը ձեռդ կաթ կը մուրաս:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

29

Ռըհան ցաներես վէր պատին,

Տիւ պստիկ, քեռ եար պստիկ:

Աստված կանի դիվան էրկաիդ:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

30

Դաստէմ ուրհան խեռ արեգեական,

Ճօղերն է թալե խեռ առվի ափան:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

31

Իսոր խամբարձում, խամբարձման կիրակին,
Քրիստոսն ուր աթոռով իջաւ մեր իյգին.

Բաղիւնէմ զիչնի պատրուս արաց՝ խոու:

Մանուկն էլաւ վեր ձիուն,

Կանչեց ուր տէր Աստծուն:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

32

Նստերես քեօշկ,

Կը խմես վաօշ.

Կը խամբրես կաօշ:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

33

Թօրվան բոցատար,

Խէճերես կաթար.

Կէրթաս Աղթամար,

Սուրբ խաչայ խամար:

Սուրբ խաչ տայ քեյ լաճ,

Անունն Մխիթար.

Ոսկէ ուրուրոց

Մարգարէ ծածկոց:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

34

Պըտըտրայ գլխի,

Խաց վաստակօղ:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

35

Նստերես վեր պատին,

Կերիշկես վեր կանաչ առտին:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

36

Քեյ խէճուցեն էն խալխալ ձիանք,

Վէրէդ կապեն առձթէ թվանք.

Ճամխեն էրթաս կովու գաշա.

Բալքի տիսնայ էն Աստված:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

37

Մանուկ ծառի տակ պառկե քիւն,

Ծալ ծալ ոսկին ի գլխուն.

Ոչ կառնի ուր ծոցիկ քիւն,

Ոչ դաստուր կուտայ, էրթամ տուն:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

38

Կանաչ, կանաչ կանչեցէք,

Կանչի սմբիւլ քեաղեցէք.

Բէօզ բէօզ ձիանք խէճուցէք,

Բէօշ բէօշ գեյտերն ընցուցէք.

Ուր մուրատին խասուցէք:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

39

Դեղին ձին ճիւրն է պիրե,

Դեղնաւուն մանուկն ի վերէն,

Ոսկէ դաստախուն առաջ,

Աստծու անուն ի վերէն:

Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

40

Պալինսն էրկնուց ընցաւ,
 Մեր տունը արեւով լցվաւ,
 Մեր խաց խէր Աբրահամայ խաց,
 Մեր ջուրն է Աստվածամօր կաթ:
 Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

41

Ծաղիկ ունեմ կարմիր է,
 Կարմիր չի նարնջի է.
 Եարը պունելը ամօթ չի,
 Թարկ անելը բալայ է:
 Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

42

Ախչիկ ախչիկ, ջան ախչիկ,
 Աչքերդ չալ մալ ախչիկ.
 Տիւ ես մեր տան խարսնացուն,
 Իմ ախպէր ձեր տան փեսացուն:
 Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

43

Ձեր իյգու դուռը պաց է,
 Ոտներդ շաղով թաց է.
 Եարիցդ դատվերես,
 Աչքերդ թաց մաց է:
 Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

44

Առակ էլար մէջ գեղին,
 Սիրտդ ընգեաւ օձուն լեղին.
 Քեո խօրն մօրն ինչ ասեմ,
 Որ քեյ տվին տախ տղին:
 Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

45

Ծուռ շուշտակ,
 Բաղդն խտակ:
 Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

46

Սարի տկի պտտուն,
 Իմ եար քեանձ քեոն խտտուն:
 Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

47

Ձեր տունը արեւով լցվաւ,
 Ձեր սեղանը կարմիր խնձորով:
 Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

48

Էլերես կէրթաս Վարայդ,
 Ինչ ես խագեյ քեյ մումբարայդ.
 Քեո կիրածն է սեր ու կարայք:
 Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

49

Տնէն էլար շօրօրալէն,
 Տիւ խագելրես զարբաֆ սայէն.
 Մարդ չ'դիտես քեո սև Հալէն:
 Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

50

Մե ծառմ կայ Հնդի քեաղայք,
 Ճօղեր թալե քեաղքէ քեաղայք.
 Հրմէն ճօղին քեառսուն ճրայդ:
 Խարս խան վիճակն 'ի պարին և այլն:

51

Ձին ի տակ ալաշ կալաշ,
Բեղերն իկե կալամթրաշ.

Քեամարն ի ոսկի, վերէն արմատտ ալ,

Մի վախենայ, Աստված քեո քեամալ:

Խարս խան վիճակն ՚ի պարին և ալն:

52

Քեո կարէն ծալուկ կուկեէր,

Քեո ջիւբէն կտրուկ կուկեէր:

Խարս խան վիճակն ՚ի պարին,

Խամբարձում դիւաքդ կատարի.

Խասնես քեո սրտի մուրազին: *)

*) Վիճակախաղերը դուք չաւելի շատ կենեմ, բայց քեճ յաջողուեց
միայն այսքանս ժողովելու:

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՀԵՔԵԱԹՆԵՐ

I

ՊԱՌԱԻ ԵՒ ԱՆՁԵՂ (ԿԱԶԱՂԱԿ)

Կէլնե, չ'էլնե. կէլնե, չ'էլնե. կէլնե, չ'էլնե: *)

Կէլնե կէլնե մէկ պառաւ. Ուր էճը կիլթե, կաթը կ'տանի
կ'դնի վէր ճօռօթնին: Անձեղ կուկեայ կը թափի: Պառաւը շեշ
կառնի, կ'դանի անձղան պոչ կ'կտրի: Անձեղը կասի՝ պառաւ պա-
ռաւ, իմ պոչ տու. կցեմ կցմցեմ, էրթամ իմ ընգելըներաց խասնեմ,
որ չ'ասեն՝ ճէլատ պօլատ անձեղն էկաւ: Պառաւը կասի՝ կնա իմ
կաթ պե, որ քեո պոչ տամ. կցես կցմցես, էրթաս քեո ընգելընե-
րաց խասնես:

Անձեղը կերթայ մօտ կով. կասի՝ կիւլ, ձի կաթ տու, տանեմ
տամ պառվուն, պառաւն իմ պոչ տայ, կցեմ կցմցեմ, էրթամ իմ
ընգելըներաց խասնեմ: Կովը կասի՝ կնա, ձի խոտ պե, որ քեյ կաթ
տամ: Կերթայ մօտ առտ, կասի՝ անտ անտ, ձի խոտ տու, տանեմ
տամ կովուն, կովը ձի կաթ տայ, տանեմ տամ պառվուն. պա-
ռաւն իմ պոչ տայ, կցեմ կցմցեմ, էրթամ իմ ընգելըներաց խաս-
նեմ, չ'ասեն ճէլատ պօլատ անձեղն էկաւ:

Առտը կասի՝ կնա, ձի ճիւր պե, որ քեյ խոտ տամ: Կերթայ
մօտ ճրբաշ: Կասի՝ ճրբաշ ճրբաշ, ձի ճիւր տու, տանեմ տամ առ-
տին, առտը ձի խոտ տայ, տանեմ տամ կովուն. կովը ձի կաթ
տայ, տանեմ տամ պառվուն. պառաւն իմ պոչ տայ, կցեմ կցմցեմ
էրթամ իմ ընգելըներաց խասնեմ, որ չ'ասեն ճէլատ պօլատ ան-
ձեղն էկաւ:

*) Հէքաթները տա. կանաւաղի միջոցով անկողնում և անկողնի
երկարացնումն թիւնն մի շունչ կանեկուն:

ճրբաշը կասի՝ կնն, ձի պախ պէ։ Անձեղը կերթայ մօտ դար-
բին. կասի՝ դարբին ձի մէջ պախ տու, տանեմ տամ ճրբաշին. ճրբ-
աշ ձի ճիւղ տայ, տանեմ տամ առտին. առտը ձի խոտ տայ,
տանեմ տամ կովուն. կովը ձի կաթ տայ, տանեմ տամ պառւովուն.
պառաւը ձի տայ իմ պոչը, կցեմ կցմցեմ, էրթամ իմ ընգեցընեց
խասնիմ, որ չ'ասեն ճէլատ պօլատ անձեղն էկաւ։

Դարբինը կասի՝ կնն, ձի ձիւ պէ, որ քեյ ճիւղ տամ։ Անձեղը
կէրթայ մօտ խաւ. կասի՝ խաւ խաւ, ձի ձիւ տու, տանեմ տամ
դարբինին. դարբինը ձի պախ տայ, տանեմ տամ ճրբաշին. ճրբաշ
ձի ճիւղ տայ, տանեմ տամ առտին. առտը ձի խոտ տայ, տանեմ
տամ կովուն. կովը ձի կաթ տայ, տանեմ տամ պառւովուն. պառաւն
իմ պոչ տայ, կցեմ կցմցեմ, էրթամ իմ ընգեցընեց խասնեմ։

Խաւը ինոր ձիւմ՝ կուտայ, տանի կուտայ դարբինին. դարբինը
ինոր պախ կուտայ, տանի կուտայ ճրբաշին. ճրբաշը ինոր ճիւղ կու-
տայ, տանի կուտայ առտին. առտը ինոր խոտ կուտայ, տանի կու-
տայ կովուն. կովն ինոր կաթ կուտայ, տանի կուտայ պառւովուն.
պառաւն ինոր պոչ կուտայ, կցի կցմցի, կէրթայ ուր ընգեցընեց
կ'խասնի։

2

ԻՐԻԿ, ԿՆԻԿ ԵՒ ԱՆՁԵՂ

Կէլնի, չ'էլնե, մէկ երեկ, կնիկ.

Կ'չինեն թղթէ տնիկ.

Խորտեն, կ'աւելեն, կ'կնդեն մէկ կ'որ պլիկ։ *)

Կ'տանեն կուտան խաց պանրի,

Կ'պլրեն, կ'սը կուտեն, կ'սը կ'դեն վէր ճէօռօթնին։

Անձեղը կուկեայ կուտի.

Իրիկ, կնիկ որ կ'իմանան, կ'դարմանան.

Կ'ասեն, վայ կուտան.

Վայ անձղիկ, վայ անձղիկ,

Մե թողիցիւ խեղճ անօթի.

Քեո կտցիկ քեո մօր պէնիկ.

*) Պլիկը փայտից շինուած մանր դրամներ եղել են, որ Հին Ժամա-
նակում Վանայ եկեղեցեաց մէջ դրած են անվիւ փոխարինելու. մեծ դրամ-
ներէ Հետ։

3

ՔԵՈՐ ԵՒ ԱՆՊԵՐ

Կէլնի, չ'էլնե. կէլնի, չ'էլնե. կէլնի մէկ երեկ կնիկ։ Խոնց
կէլնի հրկու տղայ, մէկ լաճ, մէկ ախիկ։ Խոսայ ախիկ հըմէն օր
կէրթէր միւս կ'պլրէր։ Մէկ օրմ՝ էլ կնաց տէսաւ, որ միւսը խլսեր
ի, տառտալ դառցաւ տուն. ասաց ուր մօր, որ միւսը խլսեր ի։
Մէրը չ'աւատաց ախիկան. ինքը կնաց. Եկաւ ասաց՝ ախիկ. քեո
ախպէրը պիտի մօրթենք ուտենք, էլ ուրիշ ճար չ'կայ։ Ախիկ որ
լսաւ, տառնիկ իրաց, ասաց՝ իլլահ պիտի չ'մօրթէք։ Խէրը ախանջ
չ'արաց, պոնեց լաճուն մօրթեց։

Մէրն իրեց, խէրն մէրն նստան կուշտ կուշտ կերան։ Քեոը
նստաւ էնդետ, տառնիկ իրաց։ Խէրն մէրն ասին՝ ախիկ, արե տին
էլ կէ։ Ախիկն ասաց՝ ձի պէտք չի, ես չեմ ուտե։ Մէրն էլ լաճու
ուսկոնեք տարաւ ի թալ մէջ պանցը սարի գլխի։ Ուսկոնեցաց
մէկ մէկ խատն էլաւ մէկ մէկ ճնճղուկ. թռաւ, կնաց, նստաւ վէր
մէջ դիւքնիւմ, ասաց՝

«Ճնճղիկին եմ ճնճղիկին եմ,»

«Իմ խօր մօրթածն եմ, իմ մօր իրածն եմ.»

«Իմ քիւրոյ տառնիկ լացածն եմ։»

Դիւքնի տէրն ասաց՝ դէ, դէ, մէկ էլ ասա։

— Ի՛նչի կասեմ. ձի մէջ թօփ սանջախ տու, որ ասեմ։

Ասա, կուտամ։ Էն էլ ասաց։

«Ճնճղիկին եմ ճնճղիկին եմ,»

«Իմ խօր մօրթածն եմ, իմ մօր իրածն եմ.»

«Իմ քիւրոյ տառնիկ լացածն եմ։»

Էն դիւքնից առեց մէջ թօփ սանջախ ու կնաց։

Էնտեղէն թռաւ, կնաց մի ուրիշ դիւքնի վերայ, էլմ՝ էն
պան ասաց։ «Ճնճղիկին եմ ճնճղիկին եմ,»

«Իմ խօր մօրթածն եմ, իմ մօր իրածն եմ.»

«Իմ քիւրոյ տառնիկ լացածն եմ։»

Դիւքնի տէրն ասաց՝ դէ, դէ, մէկ էլ ասա։

Ճնճղիկին ասաց՝ ինչի կասեմ, մէջ թօփ ասեղ տու։

— Ասա, կուտամ. ասաց՝

«Ճնճղիկին եմ, ճնճղիկին եմ,»

«Իմ խօր մօրթածն եմ, իմ մօր իրածն եմ.»

«Իմ քիւրոյ տառնիկ լացածն եմ։»

Էնտեղէն թօփմ՝ ասեղ առեց, կնաց նստաւ քն մէկէլ ղելքնի վերէն. էլմ էլ ուր տաղն ասաց:

«Ճնճղիկին եմ ճնճղիկին եմ,»

«Իմ խօր մօրթածն եմ, իմ մօր խփածն եմ,»

«Իմ քերոյ տառնիկ լացածն եմ:»

Էն ղելքնի տէրն էլ ասաց՝ ղէ ղէ մէկ էլ ասան.

— Ինչք կասեմ, ձի մէջ կանդ շաքեար տոն:

Ասաց՝ ասան կուտամ:

Ճնճղիկին էն տեղ էլ ուր տաղն թագացուց. ինորից էլ առեց մէջ կանդ շաքեար. թռաւ, կնաց նստաւ վէր ուր խօր տան էրտսին, կանչեց: Ասաց՝ աղս աղս, պէրանդ պսց, աչկերդ խիթ, քեյ պան կասեմ: Խէրը պէրան իպաց, աչքեր խիթեց. մէկ էլ տեսար որ, թօփմ՝ սանջախ տիւեց մէջ խօր պէրնին: Խէրն ինդեաւ էնտեղ, մեռաւ: Դառացաւ մօտ մէր, ասաց՝ մարէ մարէ, պէրանդ պսց, աչքերդ խիթ, քեյ պան կասեմ: Մէրը որ պէրան իբաց, աչքերը խիթեց, մէկէլ տեսար որ թօփմ՝ ասեղ էլ մէջ ինոր պէրնին իթալ ու կնաց. մէրն էլ մեռաւ: Թռաւ կնաց մօտ ուր քերոյ: Ձէն իտու ասաց՝ քերըիկ, քերըիկ իմ. ջան քերըիկ, պէրանդ պսց, աչքերդ խիթ, քեյ պանմ՝ կասեմ:

Քերո պէրան իպաց, աչքեր խիթեց, մէկ էլ տեսար որ կանդմ. շաքեար տիւեց մէջ քերոյ պէրնին. Քերոյ պէրան քեաղցրացաւ՝ ինքն էլ փոխալաւ, էկաւ նստաւ մօտ ինոր կշտին, էլաւ մէջ խուրնը խրեղէն կարեճ լաճ:

Էսայ քերոյ ախպէր որ իրար տէսան, շատ ուրախացան, մէջ տեղ մնացին մինչ օրն մախուն:

Աստծուց իրեյք խնձոր իճաւ. մէկը ասողին, մէկը լսողին, մէկը ախանջ արողին: *)

4

ԵՐԿՈՒ ԹԱԳԱՒՈՐ

Կէլնի, չէլնի. կէլնի էրկու թագաւոր: Իսոնց մէկին կէլնի եօթ լաճ, և մէկին՝ եօթ ախչիկ: Եօթն ախչիկ տէրը կասի եօթ լաճու տիրոջ՝ պարեւ քեյ եօթ լաճու տէր. եօթ լաճու տէրը պա-

*) Աւելի երկար հէքեաթները վերջը աւելանումն և այդ խօսքեր, լըսողներն զբաղւոյնելու համար:

տասխան կուտայ ինոր, կասի՝ Աստծու պարեն քեյ եօթ քեաճի տէր:

Եօթ ախչիկ տէր թագաւոր, որ կ'լսի էտա ծանդը պատասխան, փէօր փէօշման գլօխ առճն կախած, մառախ անելով կէրթայ ուր տուն: Իսոր ճեոչ ախչիկ խօր կասի՝ թագաւոր ապրած կէնայ, ինչք էսօր մառախ կանես: Էն էլ ախչիկան կը պատմի ուր գլօխն էկած. կասի՝ որ մէջ թագաւորմ՝ կայ ունի եօթ լաճ, որ ես ինոր պարեւ տուի, իմ պարեն առեց, ասաց՝ Աստծու պարեն քեյ եօթ քեաճի տէր: Ախչիկը կասի՝ թագաւոր ապրած կէնայ, որ մէկ էլ քեյ կասի պարեւ քեյ եօթ քեաճի տէր, ասան, քեոյ ճեոչ լաճ կանայ, թոյ կեայ խետ իմ ճեոչ ախչիկան էրթան բազըրգնութեն, տիսնայնք ղըր շատ վաստակ կ'անի: Էն մէկէլ օր եօթ ախչիկ տէրը կէրթայ եօթ լաճու տիրոջ մօտ, պարեւ կուտայ ինոր կ'ասի, — Թէ կանայ թոյ քեոյ ճեոչ լաճը կեայ, խետ իմ ճեոչ ախչիկան էրթան բազըրգնութեն:

— Թոյ էրթան, պատասխան կուտայ եօթ լաճու տէրը: Լաճուն կուտան եօթ խաղար ղուրուշի մալ. ախչիկան կուտան էրկու խաղար ղուրուշի մալ:

Լաճուն կուտան չորս խատ ձի, ուր բար-բարխանով, ախչիկան կուտան էրկու ձի ուր բար-բարխանով:

Էսա էրկու լաճվ ախչիկ կնացին խասան մէջ մեծ քեաղայք: Ախչիկ մտաւ մէջ փօղան, լաճն էլ կնաց մտաւ մէջ ուրիշ փօղան տեղաւորվեցան:

Ախչիկը էսատեղ, խոր ինոր կ'խաղցուցի. խալխալ բազըրգեան որ կեայ, որ տեղ կիժնի: Նշանց կուտան ինոր: Էն տեղից կէլնի կէրթայ բազըրգեաններաց իճած տեղ, կ'ալունի կ'նստի:

Թագաւորու լաճը կ'տանի ուր փարէյք, մալերը պիւթիւն կը փճացուցի, կախքտանայ, չիւ չփախ կիւնի էտա քեաղքի փօղանտանք կըՖոպայ:

Ախչիկ կ'շատացուցի ուր մալ: Կառնի, կ'ծախի. ուր սարմեկն մէկը կանի չորս, շատ կ'դանգըննայ:

Էն քեաղքից մախլուղը մէկը չ'իմանայ որ էն ախչիկ է. մէնակ էն տան մարդը թախմին կանի. կասի ուր մօր.

— Մարէ, էսա բազըրգեանը ախչիկ է որ ախչիկ է:

«Մատը մատնըլիկ, բլակը բլաղըլիկ. մարէ ախչիկ է:

Մէրը կասի որ ըսկուն է որդի, առաւտուն ան, կնան վէր մարգլտի ախպրին, թէ մարգլտ առեց, զաթի ախչիկ է. թէ չ'առեց, զաթի լաճ է:

Ախշկան կէր մէջ խառ փամփուս շուն: Մարդը ինոր չէր տեսնայ, մէնակ ախշիկ կ'տնտնէր: Շունը կեանքի կերթէր վէր խոնոց շիման կ'նստէր, ախանջ կանէր, կիմանէր մօրվ լաճու ցոյցներ. կուկեէր հըմէն էլ ախշկան կ'ապտմէր:

«Առաւտուն էսա տան մարդը քեյ կը տանի վէր մարգըրտի «ախարին». չէլնի որ մարգըրտ առնես, որ առնես կիմանան որ տիւ «ախշիկ ես:

Առաւտուն էսա տան մարդը կուկեայ մօտ ախշիկ, կասի. էրթանք մարգըրտի ախարի:

— Էրթանք: Շունն էլ այրէն կ'թալի վէր թիվին, կէրթայ էնոց խովից: Լաճը չ'տնտնայ շանը:

Կէրթան վէր մարգըրտի ախարին. էն մարդը կ'ասի, դէ մարգըրտ ան, աղա բազդեան:

— Առնեմ թնչ անեմ, կ'ասի ախշիկ. մէջ խառ տուն գանեմ թըգըրտիս ծէր, բաւական է:

Շունն էն մարդուց կեաղտիկ այրի էրկու աչքն էլ լցուն մարգըրտ կանի, կինն ինոց խուկից, կուկեայ:

Երբ տուն կ'խառնեն, մէրը կասի տղին.

— Մարգըրտ առեց.

— Ձէ մարէ, մէջ խառ առեց թըգըրտի խամար:

— Տէսմը որ, ես կասի լաճի, տիւ չիւ խառատայ:

— Ձէ մարէ, մատը մատնիկ է:

«Բլալը բլաղիւկի»,

«Մարէ ախշիկ է որ ախշիկ է:»

Մէրը կասի. որ ըսկունի առաւտուն ան, կնա վէր մոջնի ախարին, որ առեց, ախշիկ է:

Շունը էլմ' էլ կերթայ ինոց տան շիման վէրէն կ'նստի, ախանջ կանի. կուկեայ կ'ասի ախշկան:

— Ձէլնի որ մօջան առնես. որ առիւր, կիմանան որ տիւ ախշիկ ես:

Մէկէլ օր էն տան մարդը կուկեայ մօտ ախշիկ, կառնի ինոր, կ'տանի վէր մօջնի ախարին:

— Մօջան ան, աղա բազդեան:

— Ի՛նչ անեմ, մէջ խառ տուն գանեմ թըգըրտիս ծէրին:

Ինտեղից էլ ախշիկ գատ չ'առնե. մէնակ թէ, շունը մարդուց կեաղտիկ կ'լցի այրէն, ինոց խովից կինն կուկեայ տուն:

Իսոյնք որ կուկեան տունը. մէր կ'խառնուցի ուր տղին, մըռ-շան առեց թէ չէ:

— Ձէ մարէ չ'առեց:

«Ամմա էսա մարդ չի, ախշիկ է որ ախշիկ»,

«Մատը մատնիկի է, բլալը բլաղիւկի է:»

«Մարէ ախշիկ է որ ախշիկ է:»

Ախշը մինչև վերջ խոնոց տուն չ'գիտցան թէ էն ախշիկ էր:

Էն մէկէլ շարթուն թագաւորու ախշիկ կէլնի ուր պեռ բար-խանէն կ'կապի, խեռ ուր շան կէրթայ: Մէջ կտոր էլ թուղթ կը գրի կ'կապուցի, վէր խոնոց տուն. «Վուս էկայ, կուս կնացի:»

Թագաւորու լաճը չիւմ էսա ժամանակին բիւթին բիւթին ախարտացի էր: Մէկ օր ռաստ էկաւ էսա ախշկան. ինոր խեռ մէջտեղ կնացին ուրենց երկիր:

Էսա տան մարդը որ տիւս էլաւ, տէսա ուրենց տուն վէրէն մէջ թուղթ կաւծ. մատը տարաւ պէրան, կծեց: Վայ ասաց' տէ-սմը մարէ որ էն ձիկ խաղեց. ես չ'ասի որ էն ախշիկ է որ ախշիկ. «Ես պիտի էրթամ ինոր կնդնեմ. դեոր որ էլնի, պիտի էրթամ ինոր խովից:

Շատ մնաց քիչ մնաց, ախշը էսա մարդ. կնաց էն թագա-վորու երկիր. կնդաւ էսա ախշկան: Ինոր իրեսն էլաւ, ասաց. քեյ խնդիրքմ ունեմ:

— Էսա տրիս խեռ ձիկ էրթանք բազդեցնութեն:

Ախշիկ որ տեսաւ ինոր, պանմ' չ'ասաց. ասաց' լաւ, էրթանք: Ամմա ախշկայ շունը չէր թողնե. կասէր էսա տրիս որ կնացիւ, էլ ետ չես իյգեայ: Շունը կ'մօմօէր, կ'մաղկտէր, կասէր, որ տիւ կէրթաս, ես խեռ քեյ չեմ իյգեայ:

Թագաւորու ախշիկը կէլնի խօր իրես, կ'խնդրվի որ, ինոր մէջ տիկ ռուս առնի: Խէրն էլ չէ չի ասե. կ'տանի ախշկայ ու-ղածը:

Իսոյնք էրկուս, էն մարդ ու թագաւորու ախշիկը, խօսքը խօսքի արած ինգեան ճամբախ: Կէս ճամխին էն մարդն ասաց ախշկան' ախշիկ տիւ գիտեմ' լիւլ եմ ես. ես էն մարդն եմ, որ տիւ էկար մեր տուն էճար. արեւ էրթանք մեր տուն, ես քեյ խեռ խօսք ունեմ ասելու:

— Էրթանք, դեոր որ կուգես. ասաց ախշիկ:

Կնացին նստան էն մարդու հօգէն: Մարդը կնաց թուրը պի-րեց որ գանէր ախշկան սպանէր:

«Ախշիկ տիւ ախշիկ ես»: Որ իմացաւ ինոր միտք, ուր խեռ պիւրած տիկ ռուսը դրեց հօգի օրթէն, մէջ շոր քեաշեց վերէն,

Թելմ էլ կապեց տիկ քողովց, Թելն ծէր բռնեց ուր ձեռ, էլաւ մտաւ մուսանդարն իտու:

Էսա լաճ էօղէն որ մտաւ, տեսաւ որ մէկը էնտեղ կծկվեցի, գիտի որ ախչիկն է:

— Հն, Հազըր կանց, քեյ պիտի սպանեմ:

Ախչիկը մուսանդարն իտուից Թելը կ'քեաշի, տիկ վիզը կ'օռ մօռ կուկեայ, գլխով կ'անի, կ'ասի՝ խն, խն, քեո՛ խաբարն է, սպանի:

Լաճը կ'ասի՝ տիւ լինչ իր որ ձիկ խապիցի:

Էլմ՝ տիկ գլխով իրար կուկեայ:

Լաճը Թուր կ'քեաշի, կ'ասի՝ պիտի սպանեմ, քեո էրուն խմեմ, ձիկ խալալ է:

Լաճը Թուր որ կ'զանի, տիկը կ'պատուի. ոռաւը կ'Թափվի տախտի էօրթէն, կ'խասնի ափով կ'վէրուցի, ճիւ, ճիւ անելով կուշտմ կ'խմի էն տեղից: Հէյ վախ կ'ասի, որ ուր էրուն էսախանդար քեաղցր է, ապա լինքը ինչկանդար քեաղցր է:

Մուլթը կուտայ աչքերաց, ինքն ուր կ'կտուտի, կուզի Թուր զանի, ուրն էլ սպանի, մէկէլ մուսանդարն իտուից նազեաստանայ ախչիկը տիւս կ'Թանի, կ'ասի, քեյ մի սպանե, ես էսա տեղն եմ:

Էն սՀաթին տղէն կ'ինի ախչկայ ոտ ձեռ, կուզի խամբուրի: Ախչիկ Թող չ'կտայ. կ'ասի ինոր՝ վեր կ'աց. ըստիւց դէն ես քեոն եմ, տիւ իմն ես:

Իսոնք էնտեղ կ'խաւենն մէկը մէկու, կ'սրակվեն. կ'խաւենն ուրենց սրտի մուրաղին:

5

ՆԱՌ ԽԱԹԻԻՆ

Աստուծո՛ւ պախած զեաղը զէլ չուտե:

Կէլնի, կէլնի մէյ կնիկ: Էսա կնիկ մի օր որ տախտ կ'աւելի, տախտի մէջ կ'կնգնի մէյ խատ նռան խատ: Նռան խատ կ'Թալի պէրան կուտի: Ինն ամիս, ինն սՀաթ, ինն օր որ կ'Թըմըմի, էսա կնիկ կ'աւրի մէյ խատ խուրն խրեղէն սիրուն ախչիկ, ինոր անունը կ'դնի Նառ խաթիւն:

Նառ խաթիւնի մէյ օրմ՝ որ ուրենց պայ կէլնի, կիւրեղի դեխ

լիւսնակ. կ'ասի՝— Լիւսնակ, տիւ ես խօրօտ Թէ ես: Լիւսնակ կ'ասի ինոր:

— Ոչ ես եմ խօրօտ, ոչ տիւ. Նառ խաթիւնը քեանձ ձիկ է, քեանձ քեյ էլ շատ խօրօտ:

Տուն կ'մտնի, կ'մտմտայ, Թէ լինչս անի որ Նառ խաթիւնը կուրանցուի, որ ինքն էլնի խօրօտ:

Կ'կանչի ուրենց մշակուն, կ'ասի, տանք էսա ախչիկը եօթ սարի իտե մորթի, շապիկ Թաթիսի արնի մէջ, ինոր մսիցն էլ կտրի մի կտոր պե ձիկ, որ տիսնամ, անեմ քեաբար, ուտեմ իմ սիրտ խօլնայ, որ ես էլնեմ խօրօտ:

Մշակը կ'առնի էտա պստիկ տղէն, *) կ'ինի ճամբախ: Ճամբին էրկու աւ արօղ մարդեր ինոր ուստ կուկեան, կ'խառցուցեն, դեմը կ'տանես էտա տղին:

Էն էլ կ'ասի՝ ձեզնից պախեմ, Աստուծոց լինչ պախեմ. էսա տղէն պիտի տանեմ մորթեմ, ուր շապիկ Թաթիսեմ մէջ արնին, տանեմ ուր մօր. ամա ձեռս չ'էրթայ որ ինոր մեղաց տայ մտնեմ:

Էն պարի աւչիք չեն Թօղնե որ սպանի.

— Ա՛ռ քեյ էսա ոչխար. կ'ասեն, տանք մորթի, ինոր շապիկ Թաթիսի խոր արնի մէջ, մի կտոր էլ ոչխարի մսից տանք ինոր մօտ:

Մշակը կ'ըսի իսոնց՝ խարրին, կ'առնի ոչխար, կ'տանի սարի իտե ինքն ուր ուղածովն կ'անի. կ'առնի կ'էրթայ:

Աւ արօղները ախչիկ որ մորթվելուց կ'ազատեն, կ'անեն ուրենց քեոր. կ'տանեն. կ'դնեն մէյ Հէրեմ մէջ, ձեռն ճախցիմ քեար էլ կ'Թալեն դռան իտե կէրթան:

Օր մէջ կուկեան ինոր տես, խաց կ'աւրեն, ճիւր կ'աւրեն:

Ըստիւս դէն Նառ խաթիւնի մէջը ուրենց պայ կէլնի. էլմ էլ Լիւսնակին կ'ասի՝ էն առձի խարրներ:

Լիւսնակ, տիւ ես խօրօտ Թէ ես.

Լիւսնակ կ'ասի՝ ոչ տիւ ես խօրօտ ոչ ես, Նառ խաթիւն քեանձ մե Հըմէնս էլ է խօրօտ:

Մէջը կ'ասի, լինչ Նառ խաթիւն, չէ՞ որ ինոր մորթել տվերեմ, ինոր միսն էլ արեր քեաբար կիւրեմ:

— Թու, Նառ խաթիւնին էրկու ախպէրներ առեր իրենց քեոր են արե. դրերեն մէջ ամուր Հէրեմ, ձեռն ճախցի քեարմ էլ Թալերեն իտե, կնացերեն ուրենց պանին:

*) Վասպուրականում առ Հասարակ լիճը Երեխաներն, Թէ աղջիկ լինի Թէ տղայ, տղայ են անուանում, որոշումէ միայն լաճ, որն տղայ ասել է:

Մէջը հաս խարրներ որ կ'լսէ, կասե թնչիւ անեմ որ հաս ախչիկ կուրխցուցեմ, ես էլնեմ խօրօտ: Կէլնի օձու գլխի կ'ճնճնի կ'խառնի խեւ ծամոնին, կ'առնի կ'էրթայ հէրէ տառն մօտ, մէկ ձէնով կ'կանչի՝ ծամոն կ'ծախեմ, ծամոն:

Անչալնք կ'կանչի չիւմ ախչիկ ինոր ձէն կ'լսէ, կուզէ առնել, ամա տունից տեղ չ'կայ որ տիւս կեայ, առնի. մօր կասի, կանմս մի ճեխք կնդնես. էն տեղից տաս: Մէջը կ'կնգնի ծախմ' էնտեղից ախչկան ծամոն կուտայ, ինքն էլ ափալ թափալ վազնալով կ'փախնի կէրթայ:

Ախչիկ որ ծամոն կ'դնի պէրան, տեղտեղ կիչնի գեյտին կ'մեռնի: Մարդ մատաթ չէլնէ հնաեղ չիւմ իրիկուն:

Իրիկուն ախպէրներ որ աւից կուկեան, ներս որ կ'մանեն, կ'տիսնան ինչ, ուրենց քեոր մէյ քօյովն փալէ մէջ հէրնի, տեղնցե, էլէ մի պտուղ խոյնի:

Հատ կուլան, շատ կ'մօմօան, վոժ չի կտրի: Մէկէլ կ'տիսնան որ, էնդեխէն թագաւորու լաճ մէջ էրկիչնք մէջ գէյտինք կուկեայ դօղրի ինոնց մօտ: Կ'խառցուցի. եղիւթեն կ'իմանայ, ինոնց սիրտ կուտայ: Կասի, որ ձեռ քեոր ժըրըցուցի, կուտայք ձե խամար:

Ինոնք էլ շատ ուրախ կէլնեն, կասեն, ախտ—շարթ էլնի, համա տիւ ժըրըցու, մեր քեոր թող քեյ էլնի:

Թագաւորու լաճ համան էտատեղ, անմախտիան շարթաթն շուշով ուր ծոցից կ'խանի, կ'լցի ախչկայ պէրան: Ախչիկ վեր կ'թռնի, կ'ժրի, կէլնի խորն խրեղէն, մօրէ մէկ. էլմ էն Նառ խաթիւն:

Ախպէրներ էլ պան չեն ասե, ուրենց սրտով քեորը կուտան թագաւորու լաճուն. էն էլ կ'թալի ուր ձիւ թարք, կ'տանի ուր տուն, եօթ ցէրէկ եօթ գիշեր խարսնիս կանի, կ'պսալվի ինոր վէրէն:

Հատ կ'մնայ թէ քիչ, Աստված գիտի, Նառ խաթիւնը մէյ խատ ուր պէս, սիրուն լաճ տղայ կ'ալի:

Նառ խաթիւնի մէջ, ուր տան շատ ուրախացիք էր, որ ախչիկ մեռերի. էլմ էլ կէլնի ուր պայ, կիւրիլի լիւանիլն կասի,— լիւանիլ, քս եմ խօրօտ, թէ տիւ: Լիւանիլ կասի՝ ոչ ես եմ խօրօտ ոչ տիւ, Նառ խաթիւն քեանձ հըմէն էլ խօրօտ:

— Ի՞նչ Նառ խաթիւն, ախր ես ինոր մեռուցի:

— Թու, աղէյ մեռուցի. թագաւորու լաճը ինոր ժըրըցուց, արեց ուր կնիկ. գեօ դրերի քեօշի սարի մէջ, որ արեւ, արեգեակ վէրէն չ'առնե, օձն ուր պոռտով էնաեղ չի կանայ մտն:

Նառ խաթիւնի մէջը, հաս խարրներ որ կ'լսէ, կէլնի կէրթայ դօղրի դեխ թագաւորու սարէն, կ'նստի էն ճամխի վէրէն, որ տեղից թագաւորու լաճ կուկեայ կնցնի ձիով: Ինոր ձիու առձե կէլնի. կուլա, կաղաձի:

— Կտրիճ, կտրիճ քեո արեւու սագաղէն էլնի. ձիկ թալ քեո ձիու թարք, տան քեո տուն, քեո տղին օրօրս ասիմ:

Թագաւորու լաճը իսոր վէրէն խղճալով, կ'թալի ուր ձիու թարք, կ'տանի ուր տուն:

Նառ խաթիւն փէնջարից որ կիւրիլայ, կ'տեսնայ ուր իրկան արած, մէյ ձէնով կ'կանչի՝ հտա կնիկ մի պիւրե մեր տուն, մի պիւրե: Թագաւորու լաճ կասի՝ պան չկայ, խեղճ է, թող գիշերմ' մնայ մեր տառն խառ, առաւտունը էլնի էրթայ ուր պանին:

Նառ խաթիւն էլ ձէն կ'կտրի, էլ պանմ' չ'ասե:

Հաս թագաւորու լաճուն մէյ պնոթք կէր. որ հըմէն առաւտուն չիւմ ուր տղէն ուրուրոցից չ'խանէր, չ'ուգէր, չ'պագէցր, չէր էրթայ աւի:

Էն առաւտուն էլ որ կուգէր ուր տղէն տիսնալ, տիսաւ ինչ, տղի վիզը մէջ ուրուրոցին կտրեր են: Հայ հալար, հայ մաղաթ, հաս դեխ, էնա դեխ խարց փորձ կ'անեն, մարդ սալըն տվող չկայ, վնվ է կտրե, վնվ չի կտրե, մարդը չ'իմանայ:

Մ'ասե որ սլառաւը հտա գիշեր գեաղտիկ կնացե կտրե, տանալն էլ թալիեր ինոր մօր ջէօր, իկէ կասի. «վիւր ջէօրից որ արնոտ տանալ տիւս էկաւ, էն է կտրե թագաւորու տղի վիզը:»

Իսոր ինոր ջէօր կ'կրիլիկեն, աղորթ որ տանալ տղի մօր ջէօրից կ'խանեն, մարդ խաբար չունէր:

Թագաւորու լաճ հաս պան որ կ'տիսնայ, ամը կ'անի, ուր կնկայն աչքեր պորեն թալին ջէօր. տղէնը տան կիւրիլ, տանեն թալին մէջ կամշէ գեօլիկ, թող էն տեղ մնայ, չիւմ օրն մախուն:

Գեաղալէլ խրիշտակ կիջնի էնտեղ, կասի Նառ խաթիւնին, ձեռ տու քեո ջէօր. քեո աչքեր խան դիւր ուր տեղ, կ'ժրես. քեո տղի գլուխն էլ դիւր վզի մօտ, էն էլ կ'սաղանայ: Նառ խաթիւնը իսոր ասածի պէս կ'տանի, էրկուն էլ, մէրն էլ տղէն էլ կ'սաղանան, կէլնեն մօրէ մէկ, խուրն խրեղէն:

Խրիշտակ կ'ասի, դէ ուզի, քեո ուզածն ինչ է:

Կ'ասի, կուգեմ երկթէ պեռթ, դամիւրէ դուռն վէրէն, աղուէսը տանդիլն, առձիւ էրտսիալ, գէյը տոնապան, առջը պախապան էն պեռթին:

Կասի: դէ՛ աչքերդ խփի, պնդ. Աստված քեզ կուտայ:

Աղորթ որ, ինչիս որ ուզեց ըսկուն էլ էլաւ: Ինքը տեսաւ մէջ հրկթէ պեռթին, դամիւրէ դուռն վէրէն. աղուէսն՝ տանդկին, գէյլը՝ դռնապան, առծիւը՝ հրտակալ, առջը՝ պախապան էն պեռթին:

Շատ կ'մնայ քիչ կ'մնայ, մի օր Թագաւորու լաճը էն տեղ-րանք աւել կերթայ: Ինքը ուր մարդերով զատամանց կ'տեսնան որ մէյ տեղիցմ' պեռց ու կրակ կ'պանցրանայ: Մշակները կասեն՝ աղս էն տեղը կայ չ'կայ մարդ. կայ, ատամորդի կայ:

— Որ ըսկունի, կ'ասի Թագաւորու լաճ. մոռ էսա մէյ ոչխարը, տանք էնտեղ կարմրցու պե. ուտենք, քէֆ անենք:

Ուր մարդերաց մէկը կ'առնի ոչխար կ'տանի էնտեղ: Գէյլը որ կ'տեսնայ խոր. շոտ կէրթայ խաթիւնին կ'ասի. խաթիւն, խաթիւն մէյ ձիււոր մէջ էրկինք մէջ գէյտինք դողրի կուկեայ դեւս մէյ, լինչ կ'ասես ինոր խամար. Թողնէյք Թէ չ'Թողնէյք:

Նառ խաթիւնը կասի՝ պան մի ասէյք, Թող կեայ:

Մշակը ուր խետի ոչխար կ'տանի ինոնց Թօնէր կ'կախի որ խօրովի. ամա ուր աչքը խաթիւնի իրիսից չ'կտրէ. էնկանդար կի-րելիայ կրիւնիայ, չիւմ ոչխարը մէջ Թօրվան կրիսից, կ'մնալի, էն չ'իմանայ, չիւմ Նառ խաթիւնը կասի ինոր, տղս լինչ շատ ձի կու-րունես, քեռ խուրդուրուն չորցաւ Թօնէր. միայ քեռ աղէն խէ քե կռիւ կ'անի, մոռ, տանք քեանի շոտ է:

Նառ խաթիւնը ուր մարիֆաթով դատեցմ էլ խաց կուտայ խեռ ինոր կ'ճամխի:

Էն մարդը որ խուրդուրուն կ'առնի կ'տանի, Թագաւորու լաճ կ'կուլի խեռ ինոր. Թէ լինչ էստիանդար վախտ մնացեր էր էն տեղ, խուրդուրուն էլ չորցրեր էր:

— Թագաւոր ասլուած կենայ, քիչդնից պախեմ, Աստծոց լինչ պախեմ, կնացի էն տեղ իմ խաթիւն տեսայ, էլ աչքս չ'կարաւ ինոր իրես իրիւնիւրուց. ինոր խամար էլ խուրդուրուն ըստինայ իրի-ցաւ: Մարդը պատմեց Թագաւորու լաճուն Նառ խաթիւնի տուն տեղ. Է էն գեաղանք, որ ինոր պախապան ին կայնէ:

Թագաւորու լաճ որ էսա պաներ լուա ուր խզմաքեարից, հրաման կ'անի, էլնի, էլնի էլնի էլնի. կ'տանի, տեսնայք սուտ է քեռ ասածը Թէ աղորթ է:

— Կէնն ուրենց Թար Թախմով կէրթան:

Գէյլ ուր զատամանց կ'տեսնայ, կ'վաղի մօտ խաթիւն, կ'ասի

խաթիւն, խաթիւն, եռնդիւան մարդն էկաւ, էսա դրիւս ուր խեռ կայ շատ ձիււորներ էլ:

Կասի, պան մի ասէյք, կուկեան, Թող կեան:

Թագաւորու լաճ կուկեայ կ'խասնի պեռթի տառն վէրէն, ձիուց տայ կ'ընեն, դողրի կ'էրթան մօտ Նառ խաթիւն, ինոր խեռ խարց ու պարւ կէլնեն:

Նառ խաթիւնը էլ ինոր իքրամ, ագաթ, պատիւ չ'մնայ որ չ'անէ. կուտեն կ'խմեն կ'անեն ուրախութեն:

Նառ խաթիւնի մէջ հալայ չի մօռցե ուր չարութեն. էլմ էլ կէլնի պալի, կ'խառցուցի լիւսնիլին:

— Լիւսնիլ, տիւ Էս խօրտ Թէ Էս:

— Լիւսնիլն էլ կ'ասի, ոչ Էս Էս խօրտ ոչ տիւ, Նառ խաթիւն քեանձ հրմէն էլ խօրտ:

Պառաւ որ կ'լսի էսա խարքներ, կ'շվարի, մագեր վէր ուր գլխուն կ'դիզանան. կ'ասի լիւսնիլին:

— Էլ լինչ Նառ խաթիւն, ախր Էս ինոր կուրիսցուցի, ինոր տարան Թալին մէջ կ'ամշէ գեօլին, միայ մեռերի:

— Թո՛ւ, շիւար. Նառ խաթիւնը գեօ մէջ հրկթէ պեռթին ուր տղի խեռ. դամիւրէ դուռն վէրէն. աղուէսը՝ տանտկին, առծիւը՝ հրտակալ, գէյլը՝ դռնապան, առջը պախապան էն ինոր. Թագա-ւորու լաճը ուր մարդերով ինոր կ'շտին կ'ասեն, կ'ուտեն, կ'խմեն, կուրախան ուրենց քէֆի խեռ:

Մէրը որ կ'լսի, կէլնի վաղ վաղ կրիւն ճամբախ, կէրթայ դեւս ինոյնք. կուզի էնտեղ էլ մի պան անի: Գէյլ ուր կ'տեսնայ ինոր, կէրթայ ներս, Նառ խաթիւնին իմաց կուտայ, որ մէյ կրիկ էլ կուկեայ իրենց տուն, Թողնէյք ներս մտնի, Թէ չէ:

Նառ խաթիւնը ինոր էլ պան չ'ասէ:

Պառաւ կէրթայ ներս, կ'նստի ինանց խեռ սեղնի վէրէն: Պատի տղէն կ'խնդրվի մօրից, որ ուր խամար մէրը խէքեաթ պալի: Մէրն էլ ինոր խաթիւն կ'ասի:

Փլավի վէրէն Նառ խաթիւնը ուր գլխուն գեացածը հրմէնը կ'պատմի, չիւմ կուկեայ կ'խասնի վերջ, էնտեղ, որ ինոր Թալիւրին մէջ կ'ամշէ գեօլին, Աստու խրիշտակը ինոնց պլրէ, Թալէ մէջ պեռթին:

Չարմացք կ'պոնի Թագաւորու լաճուն, էլ չի կանայ խամ-րիւրէ, Թուր կ'քեաղի, որ պառվուրը կ'տոր կ'տոր անի, ամա Նառ խաթիւնը չ'Թողնէ:

Կ'կանչի գէշուեն, առջուեն, կասի. էսա պառաւ տլերեմ ձե, ինչս կիտէյք, ըսկուեն արեյք:

Ինոյնք էլ հըմէն մէյ տեղ, գէյլ, առջ, աղուէս և առծիւ կ'իւռթնեն պառաւ լէրէն ինոր կ'գոգզգեն, ճեօյ պրտի, ճը ախանջ կ'թողնեն:

Ըստիւց դէն թաղաւորու լաճ կիշնի ուր կնկայն լղով, մեղան կասի, կառնի ուր խեռ կ'պլերի ուր սարէն: Նոր թաղաղան կեշնեն խարս ու փէսայ, կ'խասնեն ուրենց սրտի մուրաղին:

Աստծուց լրեյք խնձոր իճաւ, մէկը ասողաց, մէկը լսողաց, մէկը ախանջ արողաց:

6

ԹԱԳԱՒՈՐՈՒ ԼԱՃ ԵՒ ԿԱՐԻՃ

Կէշնի չէշնե, կէշնի մէյ թաղաւոր:

Աստված խոր մէյ խատ լաճ-տղայ կուտայ: Քեառսուն օր քեառսուն գելեր ուր սարի մէջ ուրախութեն անել կուտայ, կը դանեն, կ'խաղան:

Թաղաւորու կարգացվորներաց մէկը ռամ կ'թալի նոր էլած լաճու խամար, կասի որ, թաղաւոր ապրած կէշնայ, էսայ տղէն չիւմ տանխիցնգ տարեկան չափին խասնի, ինոր ձեռաց ամբ կաւրիճ պիտի կծի, խոր մախը էնտեղից պիտի էշնի:

Թաղաւորը էսա խարար որ կ'լսի, շատ շատ կ'տրտմի, կը մտմտայ, կասի՝ կարիճը մէջ խողին կէշնի, ես իմ տղէն ըսկուեն տեղ պիտի շախել պախել տամ, որ էնտեղ չէ թէ կարիճ, օճն ուր պուտով խաւքն ուր թիւով չ'կանան ել մուտ անեն:

Խորխուղը կ'անի, ծովու վէրէն մէկ էնպէս քեօշի սարայ շենել կուտայ, որ ինոր պիւթիւն ալաթներ, դռներ, պատեր գէյրաններ հըմէն դամիւրից, էրկթից կէշնի, մէջ ինոր նշարուն էօղին կը դնի ուր լաճ, խետն էլ մէնալ մէյ լալայ:

Տղէն էսա տեղ կ'մնայ, կ'մեծնայ, կ'ուտի կ'լսի ուր լալի խետ քէֆ կանի. տիւս չ'էշնե չիւմ տանխիցնգ տարի: Ավուր մէկ լալէնը մեղրի մոմից մէյ խատ կարիճ կ'շնի, որ նշանց կուտայ թաղաւորու լաճուն, էն շատ կուրախանայ.—մէյ տեսնամ, մէյ տեսնամ կ'ասի, կ'առնի լալի ձեռնից կ'դնի մէջ ուր ափին:

Աստծու խրամանքով կարիճը մէջ ինոր ափին կ'սաղանայ. ափան մէջ կ'խէթի, թաղաւորու լաճ էն ցաւից կ'մեռնի:

Խեղճ լալէն էլ ուր սրտի ցաւից ուր կ'թալի ծովու մէջ կը խեղտվի: Ինոնց խաց, ճիւղ պիւրող մարդերը օր կիմանան, կ'էրթան թաղաւորուն կ'ասեն: Էլ ինչ, պանը պանիցն էլեր է, տղէն մեռեր է, լալէն էլ ծովու մէջ խեղտվեր է:

Իսոնց վէրէն թաղաւորը քեառսուն օր քեառսուն գելեր սուգ կ'անի, փառք կուտայ Աստծուն, կ'ասի. ինչ որ ճակտին գըլած է, մարդը էն կ'տիւնայ:

7

ՏԵՐՏԷՐ ԵՒ ՆԱԽՐԱՐԱՄ

Մէյ գելի մէջ կէշնեն տէրտէրմ և նախընթ: էսա տէրտէրը նախընթ հաղ կ'կտրի, չի տայ: Նախընթը շատ կէրթայ կուկեայ, ուր հաղն կուգի, կ'բէգրի. չի կանայ տէրտէրից ուր հաղ պուծուցե:

Մէկ օր՝ նախընթը տէրտէրից գեաղտիկ շատ առաջ կէրթայ ժամ, կ'մտնի տաճարի խեւ, կ'պախիվի. սուս փուս կ'մնայ էնտեղ չիւմ տէրտէրը ժամ կուկեայ:

Նոր տէրտէրը ժամ կ'օնի, կ'խասնի «տէր օղորմէյք, կասի՝ «տէր օղորմեան, տէր օղորմեան». տաճարի միջից կ'լսի մի ուրիշ ձէն, որ կ'ասի. «չեմ օղորմայ, չեմ օղորմայ, նախընթ հաղ կտրերես, չեմ օղորմայ»: Տէրտէրը որ կ'լսի էսա խարրեր կ'գարգնդի, կ'վախնայ, կ'ասի. թնչի չես օղորմայ: Նիւսից էլմ կ'ասի. «չեմ օղորմայ, չեմ օղորմայ, նախընթ հաղ կտրերես, չեմ օղորմայ»:

Տէրտէրը ըստեղից շատ կ'վախենայ, համան կ'թօղնի ժամ, ուր ասմունք խետ, կ'փախնի տիւս. նախընթ էլ կիշն ինոր խովից, ուրիշ ճամխով կէրթայ կ'նստի ճամխի օրթէն:

Տէրտէրը էսա տեղ ինոր ռաստ կուկեայ, կ'ասի արե քեռ հաղն ան, օխնամ:

Նախընթը կառնի ուր հաղ, ուրախ ուրախ կէրթայ տուն, կ'պատմի ուր կնկան:

8

ԽԵԼՔՈՎ ՏԱՆՏԳԻՆ ԵՒ ՀԱՒ

Վախտով ժամանախով կէշնի չէշնե, մէյ կնիկ: էսա կնկան կէշնի մէյ թխսու-մէր խաւ ուր ճետերով: Մէկ օր կնիկը կլերիլայ, կ'տիւնայ որ ուր խաւերաց գլխու ոճլուտեր է, ոճլին էլե ինոնց ջան-

մանը պոռնեք ի: Կասե, թնչիս տնեմ, թնչիս չ'անեմ, ոճիւ կտրցուցեմ:
կէքթայ ուրենց տան տրկցին կ'խառցուցին: Տրկցեն էլ խանաբիս խամար կ'ասն ինոր, թօնէք վառք, խա-
ւերը հետեղ թախթիւն, ոճիւներ կ'թափեն:
Խէլացի կնիկ կ'խաւատայ ինոր խօսաց:
Կուկեայ ուր տուն, թօնէք պարկ կ'վառն, կանն շուշայ կրակ:
խան ուր ճետերով կ'թողվի, կ'պիւրն վէք պարկ թօրվան կը
թախթիւն:

Խեղճ ճետեր, չ'կանալով դիմանալ թօրվնի պարկութիւնն,
հըմէն էլ կ'վառն, կ'խառնեն, կ'մնայ մէյ թխսու մէք:

Թխսու մէքն *) էլ մէկ օր շատ կուտ ուտելուց ինոր թթու-
ցը կ'լցվի, կուռն: Կնիկ խօր խամար էլ կէքթայ կ'խառցուցն
դրկցներաց:

Ինոնք էլ կ'ասեն, տանալ դէր թթուց ճղի, կուտը կուկեայ
կ'թափի, չէթէ խաւ կ'սատիկ, մեղք ես:

Կնիկը խաւատալով ինոնց խաբրին, տանալ կ'դնի կ'կտրի
խաւու թթուց, կուտը կ'թափն գէյտին:

Մէկ էլ կ'անն օր թթուց ասղով քեաշն իրար կարն, էլ ինչ
ֆայդայ, խաւը ստոված կ'տիսնայ:

9

ԱԽՊԷՐ ՍՊԱՆՈՂ ՇԱՏԽՅԻ

Շատխցու մէկը մէ օր կ'դանն ուր ախպէրը կ'սպանի: Կ'դնի
մէջ ջվիւն, կ'թալն քեամակ, կէքթայ ճամբալ: ճամբն վէրէն
ուր քեամուրոջ ուստ կուկեայ, կասն. «քեամուր. քեամուր, չ'ասես
թնչ էլէ: Կազէնը վէք կազին կուկեայ, էսա քեամիկն իմ ախպէր
Մարտիրոսն ա, զարկն վգալ, թիւլցաւ կգալ, տանեմ դենմ Շա-
տախայ») խաչն վէրէն, խող տամ վէրէն, էքթայ էն աշխրէն:

*) Թխսու մէք կասուին այն հաւեր, որոնք ճուտեր ունին իրանց ե-
տեկը, և որպէս արդիւնաւոր կենդանի, նորան կ'պահեն շատ խնամով:

**) Շատախայ-խայ նշ. գերեզմանայնքով և կամ խաչաքարեր, և որպէս
է խմանալ օր Շատախեցուց, միւլացուց տեղական լեզուն տարբերվում է միւս
զաւաստական քարեաներէն:

10

ԿԵՍՐԱՆՑ ՏԱՆԸ ՁԻՍԱՈՂ ՀԱՐՍ

Կէշնի կէշնի մէկ իրնի մէկ կնիկ: Իսոնք ունեն մէյ նորա-
խաս լաճ տղայ: Կ'պսակեն ինոր:

Խարսն մէքը խրատ կուտայ ուր ախպան, որ կէքթայ կէսրանց
տունը, չիւմ եօթն օր չ'խօսն խետ կէսրանց մատուցին, ինչ օր
ասեն, գլխով անի:

Մօր տամ խարար ախպի կ'խասկեայ չիւմ եօթ տարի: Որ
կէքթայ կէսրանց տուն, չիւմ եօթ տարի թամամ ոչ մէյ մարդն
խետ չ'գրուցե, ոչ էլ ուր իրկան խետ:

Տղն խէնն ու մէք, պարեկամները շատ կ'թշան, կ'թշվան:
Հըմէն օր, հըմէն սհաթին խօր վէրէն պաղ-կ'դնեն *), գէյնա չեն
կանայ ոչ մէյ պանմ' խասկնալ:

Էլ չարայ չէնն, կ'ասեն որ ուրենց խարսը լալ ի:

Կէսրէքը կէշնի գէյգէ գէյդ նոր խարս ճարեւու, մէկէլ ուր
տղին պսակելու: Կէքթայ մէյ գէյդ կ'տիսնայ որ, ախպիմ' նստե
վէք փուկցին ոճիւ կ'կալի, կ'երեւկայ գետ ինոր: Կասն, ախպիկ
թնչ կանես:

Ախպիկ վեր կ'երեւի, ջուղաք կուտայ, կասն:

— Խինը կ'խանեմ, նորը կ'դնեմ, անձիս դիւշման կ'խատուցեմ:

Մարդը կ'խաւն խօր խարար տալուն, թամաշայ կ'անն ինոր
քաժ բուսունն. ուր մտքին կ'ասն, էսա շնտ լաւ ի, էսա խնայ մէկ
էլ չ'կայ, տանենք մե խարս:

Թաղաղան խարսնիս կ'անն, էտա նոր խարս կ'պիւրն ուր լա-
ճուն: Խարսնիւրները որ կ'խասնեն գէյդի մօտ, թաղայ խարս մէյ
ձէնով կ'բօռայ, «սալամ-ալէք ուէսներուն, հէր չէք թխած կուրկինե-
րուն»: Մարդեր բլթիւն զարմանք կ'մնան:

Քիւմ' որ կ'մօտկանան տանը, խնն խարս որ եօթ տարի լե-
զուն իրակ էր պալե, մարդու խետ չէր գրուցե, կրակ կ'դնի վէք
ուր գէյլն ջլերին, կէքթայ թաղայ խարսն դէմ: Թաղա խարս որ
կ'տիսնայ խնն խարսին, ինոր էլ մի պան կ'ասն:

— «Դեղին իրես, դեղին դեպալ, դեղին ջուրէնը հէր կ'երեցես»:
Խին խարսն էլ խօր տամ խարսն էլ չի կանայ դայամիւշ
էլեն, պատասխան կուտայ:

*) աղ-դնիւ նշ. գաղտնի պահպաններ պահել, հսկել մէկ վրայ:

Կասի՝ «Սալանայ, սալադրանայ»,
 «Սաղաղէյլ, սամադրաղէյլ».
 «Մէյ տունը մտի, նոր տըխկայ»:
 «Սաթ Սմէթ Սարգէյս»,
 «Դէտ Տմէթ Դաւիթ»,
 «Խալինայ դուստը կշտիս»,
 «Մէյ պէրան նոր խօսեցայ»:

Կէսրանք որ կ'ըսեն խին խարսի խարար տալը, կ'ուրախանան.
 կէլենն մէկ աշխրով: Համան էն սխաթին թագայ խարսին ետ կը
 դառցուցեն ուր խօր տուն, կ'նդունեն էլմ խին խարսը:

11

ՍՈՒՏ ՏԷՐՏԷՐ

Մէյ մարդ սուտ տէրտըութեն կ'դնի վէրէն, օրմ՝ կէրթայ
 խելընդի վէրէն աւետրան կարդալու: Աւետրան որ ծոցից կ'խանի,
 կ'սկանայ, կ'կարգայ էսա խարսներ:

«Կնացի թաղ»,
 «Ոտքերս կալաւ պաղ».
 «Կնացի սունը վեր»,
 «Չ'ասին արե տունը վեր»:
 «Խորքմ ձեր մեռելը»:
 «Յաւ խաստատէր խելընդին»:
 «Կոռախուտոշ կարմիր կով»
 «Ձինենյք տանկով, խինենյք պուտկով»:
 «Ուտենյք սահանով»,
 «Ուսկուներ խանէյնք սակով»:
 «Յաւ խաստատէր խելընդին»:

«Բանջար մէյք ուտե, խոտ է»
 «Թագին կէրէյք, էրկնատ է»
 «Յաւ խաստատէր խելընդին»:

Աւետրան կ'խփի կ'դնի ծոց. էլմ էլ կ'թալարի աղօթք:

«Էօթօփտած փէօրօտած»,
 «Վէր ձեր տան տեղաց»,
 «Վէր ձեր պուտուկ ճյօրներաց»,
 «Վէր ձեր թթվի կարսներաց»,
 «Վէր ձեր գլինու ամբլտերաց»:

Էտա տան մէջ կէլին մի քեյ կարդացվոր տերացու: Տէրտըջ
 էտասկնայ սուտ մուտ բարայնք որ կ'ըսի, ինորից գեադտիկ փէտմ՝
 կառնի ձեռ, խովից կէրթայ, կ'կանի ինոնց փողնի գեօշէն: Տէր
 տէր որ կուկեայ, կնցնի էն տեղից, տերացուն հիւշտ, կ'թռնի ինոր
 առաջ: Մի քեանի փէտ կուտայ գլխուն. կ'ասի, քեո խէրն անի-
 ծած, էտսկնայ սուտ տէրտըութեն կէլին: Մէկ, էրկու, իրէյք փէտ
 որ կուտի փողնի մէջ, մեղաւ կ'ասի. անջախ անջախ կ'սլոճնի տե-
 րացուի ձեռնից. փէօր փէօշման կէրթայ ուր տուն:

12

ԽՕՐՎՈՐՏԻ ԻՐԻԿ, ԿՆԻԿ

Կէլին, չէլեն, կէլին մէկ իրիկ, կնիկ:

Իտոնք շատ սիրով կէլենն մէկը մէկու խետ: Իրիկը կ'ասի ուր
 կնիկան, գետեմ Ծօ*, էս կէրթամ կարբութեն, ասս, լին պերեմ
 քեյ խամար պաշար:

Կնիկ կ'ասի: Ես չեմ ուզե որ տիւ էրթաս կարբութեն. որ
 կէրթաս, Աստված քեո պանը պարին աշողի. պարով որ ետ կը
 դառնաս, էս կուզեմ քեո ջանի սաղութեն. քեո կոխած սար քեարը
 ձի պաշար էլին:

Իրիկ կ'ասի ուր կնիկան, որ ըսկունի էս էլ կէրթամ կ'գեօլամ
 քեո խօրվորտութեն. չեմ գեօլայ քեո խօրտկութեն, կ'գեօլամ քեո
 խորվորտութեն:

Կնիկ կ'ասի: Էն քեադայք որ տիւ կ'մտնես, Փալագիյ ոտ չը
 պանի. էն րադառ որ տիւ կ'անես, էժան առնես, թանյգ ծախես:
 Էն տեղեր ինչ տիւ կան կուկեաս,
 Փունջ մանուշակ դաստայ պիւսնի.
 Էն փառչով որ տիւ ճիւր կ'ըմես,
 Պողը ոսկէ, պողկալն ապակէ էլին:
 Էն տեղ ինչ տիւ կ'քնես,
 Տալը սամպակ, վէրէն արփշում էլին:

Մի քեյ էլ էտասկնայ գեօլք կ'ասի ուր իրկան, ճամխու կը
 դնի, կօղօրիկ կարբութեն:

*) Ծօ ընդունուած է ուլայ կոչականի տեղ. Բայց սամիկները մէջ ա-
 լիկ գործ դրվում են այլը իւր կետի կանչելու ժամանակ:

13

ԳԵՂԱՅԻ ԿԸՆԳԵՍՑ ԽԱՂԸ ԴԱՇՏԻՆ ՄԷՋ

Շինայնու կնկյան մէկը ուր իրկան խամար ճաշ կը ԿԻԻԻ. Կ'ըն պուտուկ որ տանի դաշտ: Էն տեղ ինոր իրիկ գէօրմ չէ գէօրմ, Կ'աշիկ որ կնիկը ուր խամար խաց պըրի: Ճամբի վէրէն Կ'տիսնայ որ դըղէգնէր Կ'դգդգան. ճաշը պուտուկ Կ'դնի գէյտին, ալնընէր Կ'պունի ձեռ, Կ'այնի Կ'խաղայ ուրնուր: Ճաշը մէջ պուտուկն որ Կ'փթիթայ, էն էլ էն Կ'այըն Կ'խաղայ, Կ'ասի.

«Ճաշ տիւ փթայ»,

«Ճաշ տիւ փթայ.»

«Սարակ տիւ քեաղի»,

«Թուրօ տիւ կըն»,

«Ձար բէօլէօճիկ, գար բէօլէօճիկ»,

«Տիւ գար, Էս խաղամ:»

«Ճաշիկ տիւ պաղի.»

«Օրիկ Կ'մթնի:»

«Ձար բէօլէօճիկ գար, տիւ գար, Էս խաղամ:»

Իրիկը շատ Կ'աշիկ ուր կնկյան որ գեայ, խաց պըրի:

Չիւմ իրիկուն Կ'մթնի, դաշտից տուն կուկեայ: Վ'տիսնայ որ ուր կնիկ ճամբի վէրէն ալնընէր պունի ձեռ, մէյ Կ'ասի, մէյ կըխաղայ:

— Վայ քեո խէրն անիծած, չար արժան կնիկ, Կ'ասի. Էսա ինչ տնայիլուրթեն Է քեո արած:

Համան Կ'քեաշի քեառեշտի կոթը, կուկեայ դեխ կնիկ. մէյ քէչ ինոր կողրանք Կ'տայցուցի, կառնի կէրթայ տուն:

14

ՊԱՊԿԷ ՀԷՔԱՍԹ

ԼԱՑ ԵՒ ԽԴՈՒՄ

Կէլնի մէկ խալիփոր աղքատ սրապիկ. Իրիկվան գէօ կէրթայ մէյ դուռ Կ'տիլի, Կ'ասի. ձեռ արեւու սաղաղէն էլնի, Էսա գեշեր ձի տեղ տվէք ձեռ տան: Դուռը Կ'պանան, պապիկէն կառնեն ներս. Կ'տանեն կ'նստուցեն վըրին տախտ:

Պապիկ Կ'տեսնայ որ, իրենիք խաց կուտեն ուր գա շեն խտայ: Կերակուրը Կ'դնեն թօնէր Կ'պախեն: Իրենց ոսկին առծաթ Կ'դնեն

Թօրվան ալ. քուռալին էլ Կ'կապեն փայկեալ, կուկեան Կ'ասեն պապիկէն. պոպիկ պոպիկ մե խամար խէքեաթ պոպ: Էն էլ կասի.

«Խէքեաթ խէքեաթ պապ Է,»

«Ձաշտան քուռալ տակս Է.»

«Թօրվան մէջին փօրս Է,»

«Ական մէջին քեամակս Է,»

«Իրիկվան՝ ծաղրս Է,»

«Առաւտման՝ լացս Է.»

Պապիկ Կ'ասի, ինոնք կը կը Կ'ծծղան:

Առաւտուն կէլնեն վեր, Կ'տիսնան որ ինչ ուրենց տուն, աղըթ որ գա չի մնացե. ոչ Թօրվան մէջին խաց պալին, ոչ ալիան մէջին առծաթ ոսկին, ոչ էլ փայիլ քուռալը:

Էսա աղքատ սրապիկ գեշերով էլն տան էլաճնէր բըթիւն ժողվե, առե, փախե, կնացե. Տընցիք Կ'նստեն ուրենց հալի վէրէն կուշտմ կուլան, Կ'մաղմտան, էլ նմ-Փայդայ, կնաց որ Կ'նաց, պապիկը ուր պեռ պընեց, կնաց գէլ գեօ կէրթայ:

15

ՉԱԽԲԱԿ ԵՒ ԹԱՄԲԱԼ ԱՌՁԻԿ

Մէյ տան մէջ կէր մէյ խատ թամբալ ախիկ: Էսա ախիկ տարին տավերիւ ածիս հա կուգէր որ չախրակ թօղնէր, էրթէր տիւս կան-կեէր:

Չախրակն էլ որ Կ'մանէր, շատ սրտաժաժ սրտով, մէյ թեւ Կ'մանէր, մէյ Կ'թօղնէր:

«Չախրակ տիւ մանի մանի.»

«Քեո ձէն իմ սրտին եար Է.»

«Մ'խ, չախրակ Ձիւրաշէն էլնէր,»

«Շապաթ մէկ օր Է էլնէր.»

«Չիւմ էրթի չախրակ պըրի,»

«Օրիկն իրիկուն էլնէր:»

16

ԱՌՁԻԿ ԵՒ ԲԱՄԲԱԿ

Կէլնի կէլնի, մէյ թամբալ ախիկ կէլնի: Էսա ախիկ ուր պան գեործ Կ'թօղնի Կ'թռնի, տանիս, ուր քէֆին խոր ինոր խեռ Կ'խաղայ չիւմ իրիկուն:

Մէկ օր էլ հօտ արեւմտեան ուղղոյնը կուկեան ինոնց դուռն.
մէքը տանսը կ'ըրօտայ արեւմտեան.

«Կտրամանիկ կտրակիլի.»

«Էրկու ճօղ ծամ կընգին.»

«Էրկու զօղալ աստղ վէր պուկին.»

«Տանսից տակ արեւ.»

Աւելի ուղղոյնը որ մօր խաբըներ կ'ըսեն, կ'ըսաւտան
ինոր. շատ կ'ըսաւտեն արեւմտեան. կ'ասեն՝ հօտ է որ հօտ, թակը չ'կայ.
տանսնք մե խարս:

Մէկ էրկու շաբաթ որ կնցնի, կ'ասեն, քեա խարս դէ չախ-
րակ մանի: Կապեն կ'տեսնան որ ոչ պանս կանի, ոչ էլ չախրակ
կ'մանի. Կէսրանք խոր վէրէն շատ կ'ընդանան, կ'էնեն կ'տըմ,
պամպակ կ'կընեն, կ'ընեն խեա խարսի կտրին, կ'ասեն. չեմ երե-
կուն էլնի թեւ կախիլ պատեց, թէ չէ վալ իկե, քեյ տարե:

Դուռը կ'վալիկն վէր ենոր, կ'էրթան ուրենց պանին.
Խարս կ'տեսնայ որ չարայ չ'էլնի, չի կանայ հօտ քիթիւն
պամպակ մանի, անի թեւ: Փէտմ՝ կ'առնի ձեռ. կ'դանի էն պատեց
էն պատ, տան մէջ կան կուկեան:

Կաս կուծրաթ, լիէտը կ'պանի ստոյանի տղի խոցին կ'ծայվի.
Սատանէյք հըմեն կ'թափեն ինոր վէրէն, կ'ասեն, լնչ կուգեա ուղի,
ուղիւք տանք:

Էն էլ ուր ուղիւք կուգի: Կասի ես էն կուգեմ որ կ'տըմ
պամպակ էլնի թեւ, կախիլ պատէն: Սատանէյք հըմէն կ'թափվեն
էդա պամպակ վէրէն, շոտմ կ'ըգեն, կ'մանեն թեւ, կ'կտեն պատեց:

Տնըցիք երկուն որ կուկեան, դուռը կ'պանան վէր խարսին,
կ'տեսնան որ թեւ պատեց կախի ի, շատ կ'ըրախանան, կ'տեն
որ խարսն ի ման:

Մէկ էլ օր թօրվան ակնէն մէյ լատ պոսպուկ տիւս կ'էլնի,
խարսը կ'ըսանի կ'պուսի, կ'պայքի ինոր: Տնըցիք կ'ըսաւցուցեն,
հօտ պոսպուկ քեյ լնչ ի:

Ա՛խ՛մ՝ կ'քեալի խարս, կ'ասի. էն իմ մօր-քերնի, օր մէյ կ'տը թեւ
կ'մանէր, ինչանք ինչանք, չեմ էլաւ պոսպուկ, մտաւ թօրվան ակ:

Կէսրանք՝ հօտ խարսներ որ կ'ըսեն, կ'վախենան, էլ չեն թողնի
որ ուրենց խարս թեւ մանի, չ'էլնի որ էն էլ չախրակ մանուրց
դառնայ պոսպուկ, մտնի ակ, դառնայ փոս:

Խեւրով խարս հասկնայ անելով, ազատվաւ թեւ մանուրց:

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՅՆԵՐ

Ա.

Ագամը կ'ըսանի *) անդամ:

Անի էր, էլաւ խանձրախամ:

Անչէն կ'փրկի չարէն:

Ախպէրն ասաց՝ ձիւ քեոր չ'կայ, քեորն էրգուա ախպօր արնն:

Ախպէրն ախիսոց, էրկու ձեռն 'ի ծոց:

Անը քեանձ մախ դէն ի:

Ակաս մակաս, էն էր պակաս:

Աղէկ օր առաւտմէ, աղէկ տարին դեարնան է:

Աղէկ ձեռն 'ի ձուրն, աղէկ մանուկն ուրուրոցին:

Աղէկ մանած էլնէր, ուր խօր պատէն կախած կ'էլնէր:

Աղէկ ձիւր ուր եմ կ'աւելցուցի:

Աղթամարայ ոչխարն ի, խոտն առձեւ, ձեռն 'ի դմակ:

Աղջկան որ թողնեն, կերթայ զուռնաչին կառնի:

Աղքատի ձեռ կուտմ՝ տէսան:

Աղքատ՝ խպարտ:

Ամէն օր գէյտ չ'իկեայ կոճ պիրի, մամէն կայնի լաճ պիրի:

Ամառ ձմեռ մէկ խելք լնչիս անի:

Ամէն օր տէրտէր դեատայ կուտի:

Այը չ'գիտե, բեն մարքամէն կ'քեալի:

Անգոր խաչին մա խուսկի ես ծխե, մա փթիր:

Անխաց պոխկի տէր:

Անապատայ մոնթի, սաղմոս ծոցից պակաս չի:

*) Սովորաբար դործածական է միշտ 4 տառի տեղ ի, և ք տառի տեղ ու
դործածել, որոց հնչւնի համաձայն գրեցիք:

Անէծք էրկու պէսէն թուր ի, համ դէն ի համ դէս:
 Անուն տուր, տեղը դիր:
 Անունը կայ, ինքը չկայ:
 Անխունար մարդու լեզուն էրկէն կ'էլնի:
 Անուն դրե ճգնաւորի, վանից (վանքի) խաւեր կ'խորովի:
 Անխամ անխոտ, անխի կուրկոտ:
 Անխամ խարսն ի խէրանց, անխամ փէսէն աներանց:
 Անկալատ մէնակ Աստվածն ի:
 Անձղան որ մնայ, ուր ծագուց սիրուն չկայ:
 Անձրեւ օր ճօռօթան խաջաթ չեն իտայ:
 Աշխար աղով, աղն էլ խամով:
 Աշխարը խետ մե չիկեայ, մենք խետ ինոր էրթայնք:
 Աշխար որ կայ դմակ ի, դանակ մէջ զարկուկ ի,
 Կտրիճ կ'կտրի կուտի, թամբալը կայնի կիւրջիկ:
 Աչքերը փոս, քիթն ակիւկեայ, ինչ որ ասեն, վէրէն կուկեայ:
 Աչք պաց, պարին դիմաց:
 Աւտն էլոց (այլոց) կուլեն առջեր:
 Ա՞ռջ լաբլարի:
 Ասա էլի գէշ, մի մնա էլնե էշ:
 Ասեր են՝ առ ու տուր, չեն ասե՝ առ ու կուլ:
 Ասլանին էգ ոռց չկայ, չիգրին լաճ աղջիկ:
 Աստված չ'տանի ախն մտաց, ամօթն՝ իրիսանց:
 Աստված աղատի կաղից, կուրուց, քեաչալից:
 Աստված՝ փլաւ ուտողին փլաւ կուտայ, ժաժիկ ուտողին՝ ժաժիկ:
 Աստված սար տիսե, որ ձիւն դրե:
 Արարգ կուտի, Վարագ կ'իւանի:
 Արած կալին փառսմ ճիւրն էլ խէրիք ի:
 Արդար աչք լաւ ի, քեանձ մեղաւոր միտք:
 Արե՛ քեյ խապեմ...:
 Արթնցայ տէսայ էլմ էն Կիկօն. մէջ ուր թախսին,
 Էլմ էն լվեր, մէջ ուր շապկին:
 Արթունը չ'Փռայ քնած մարդու խու:

Բաժնէ պճիկ, խաբրէ կճիկ:
 Բախն արին թիակ:
 Բանն էն ի, որ Աստուած շինի:
 Բանն անելով, էշը քշելով առաջ կէրթայ:
 Բան վնկ կ'ճեռչացուցի, ուր տէրը:
 Բան որ խնանայ, տէրը կ'շնանայ:
 Բան կայ բանոց, մարդ կայ ցանոց:
 Բան կայ բանի մէջ, բանջար կայ թանի մէջ:
 Բաղդադ խուռմայ շատ կայ:
 Բարեկամի խետ կեր ու խում, չէ թէ առ տուր:
 Բարի որդի, վիւրն ուրտի:
 Բերնէ բերան, կէլնի սուն ու գէրան:
 Բըժժ . . . թթուի, չուտես:
 Բիլա Աստված տեղ նստի,
 Բիլա ճեռչ տեղ մի նստե:

Գ.

Դեարուն խանին կտուց, աշուն խանին շղերուց:
 Դեառ մնջելով կ'իստանի, ուլը մկկալով կ'ապրի:
 Դեադալալու չիման, եօլ արգեան չեն խառցուցե:
 Դեաթէն իտի մաղ, տարաւ վիրին թաղ,
 Կտմ թաթ տվին քեալուրոջ, պատ էն էր կախ:
 Դեառ տվին գէյլուն ամանաթ:
 Դեող կ'տանեն Ղատախ ծախս:
 Դեռուտան քեաբար ի, դէմ կուկեայ:
 Դեօնդի մէջ չ'մտնօրը զոնգմ աւել կ'զանի:
 Դեռուտան իրես թքիցին, ասաց՝ անձրեւ կուկեայ:
 Դեողցած սապուն շոտ կ'տրօրվի:
 Դեողը գեուղուց դեողացաւ, Աստված վեր զարմացաւ:

Դեողը կ'պռնի տան տէրը, որ տան տէրը չ'պռնի գեող:

Դեող որ տնէն էլնի, եզն էրդսից կ'խանի:

Դեյլ կայնի, գէլրան կ'կոտորի:

Դէյլն անօթութենէ սար չէլնե, կ'ասին կշտութենէ կ'պատուի:

Դէյլը չուզե՞ ամպ օր, գեողը մութ գիշեր:

Դէյլ որ վախէնայ, գիշերով կան չ'իկեայ:

Դէյլու անուն ի էլե, աղուէսներ գէլդիւկ կ'կտրեն:

Դէյլուն ասին՝ վիզդ ինչի՞նք ի գիւզ,

Ասաց՝ ես իմ ձեռնով իմ պան կ'տիսնամ:

Դէյլու գլխին աւետարան կ'կարդին,

Ասաց՝ թողէք ոչխար սարից գէլդ կնաց:

Դէյլու ձաղ տամազլիլ չ'էլնե:

Դէյլիսեղո շան գլուխ գէյլու փորն ի:

Դիյնուց էլած քեացախ սարթ կէլնի:

Դլուխ անցաւալ չէն դնե աւետնի տակ:

Դ.

Դանկով կ'դանեն, պամպկով կ'կալեն:

Դարդակ սուֆրին գուղալ չ'կայ:

Դառն դաղեց, դարդակ նստաւ:

Դէլ չէլե խաւ, կ'թռնի թառ:

Դէլ գեյտ չ'խասած, չէն պէօպկնայ:

Դէլ ձի չէլած, մսուր չէն կապե:

Դէօրմ աղէն, դէօրմ խաթիւն,

Դիւուն չիւմ դժոխք շանց չ'իտաս, արքայութիւն չ'տիրանայ:

Դիւֆ ծախիցին, տվին տամբիւրի:

Դմակով ոչխար ես, քեո խու ծածկի:

Դստրիկ քեյ կ'ասեմ, խարսնիկ տիւ լսի:

Դրկի խարս խօրտ կէլնի:

Դրկի խաց խամով կէլնի:

Ե.

Եզ որ ինի, տանակ կ'շատանայ:

Եզ դաղի, եզն ուտի, աշխար կաւիւրի:

Եզ կ'վերուցեն, տակ որթիկ կ'փտուեն:

Եզ վանից, ալիւր Մաշմտանից, ինչ կէլթայ վարդապետից:

Ես կ'ասեմ ուցի, էն կասի՝ կ'թի:

Ես աղա, տիւ աղա, մեր աղուն վով կաղայ:

Է.

Էլմ էն սանդր, էլմ էն կտաւ:

Էլե մենէս, կուտայ վերէս:

Էլիւս՝ կիտի ուր կեսար:

Էկանք Ալուր, էլ էրթանք ուր:

Էծն ինչ էծ ի, ուր տեղ կ'քիլի ինոր կ'նստի:

Էն շուն էն շնէն, էրկուս մէյ տնէն:

Էն էլ էն սանդրի կտաւ:

Էշն էլ կէլթայ Իրուսաղէմ:

Էշն անառակ ի, ջորին առանց քուռակ ի:

Էշ կ'դաղեն, գիտեն քեարբի խոտ կուկեայ:

Էշ խէծնել մէկ ամօթ, իշուց իջնել էրկու ամօթ ի:

Էշ մատաղ չէլնե, իշու գին խօ կէլնի:

Էշ գլխից կէրան, պոչից խոովան:

Էշն արժան ի առուտին, էշն արժան ի փալախոտին:

Էշ վեր ուր տօպրկին կ'դուայ:

Էշն ինչ գիտի գէյշն ինչ ի, շինականը եօթ թուրլու ճաշն ինչ ի:

Էշուն ասին՝ քեյ քուռակմ էլաւ,

Ասաց՝ էլաւ չէլաւ, բեռը քամիկցս պակաս չէլաւ:

Էշին փալան, մարդուն խալաւ:

Էշուն ասին՝ քեո մարիֆաթ գեո՞ր ի, պոչ վիլուց դուաց:

Էսոր *) (այսօր) էսօր, չիւմ վաղ կէսօր:

Էրանեկ քեյ շղէ փշրուկ, որ էլար լամէղ կ'պար պուտուկ:

Էրանեկ քեյ աքլօրիկ, ոչ պախս կիտես, ոչ դատիկ:

Էրանեկ քեյ դաղմադարան, որ էլար կողվի մէրան:

Էրկու պտի, մէյ կիթի:

Էրկու քիւրդ մէկ քեարվան, էրկու կնիկ մէկ դիվան:

Էրկէն մարդեր ախմախ են, կօլօտ մարդեր չախմախ են:

Էրկնուց ի իջե, ոտքեր շաղաթթախ:

Էրկու ձմրուկ մէկ ձեռնով չեն պուսն:

Էրկու խովիւ մէկ դարանակ:

Ը

Ըղտեր ոտքեր նալիցին, կրէրէքն էլ ոտքեր վերուցին:

Ըղտու խաղը վեր կարմնջին:

Ըղտուն ասին՝ վիզդ քէյթր ի, ասաց՝ ո՞ր տեղս ի դիւզ:

Թ

Թալ խու որ կեայ առձև, մի՞ թալ առձև որ էրթայ խու:

Թաս որ ինի, ձէն կգրնդեայ:

Ժ

Ժամ կ'անեն մէկանայ, կէրթան նստեն մէկխանայ,

Չէն ասե Թօրօմանի **) մուխի Կոսպար դխան ա:

Ժամանակմ՝ կէր խունկ էր խաչերաց,

Մկայ էլե կրամոխի փուղցներաց:

Ժամուց ես կուկեամ, «օղորմայ Աստված» տիւ կ'ասես:

*) Նմանապէս սովորական է Վասպուրականից ուր ա տառի տեղ դրածաճում են է տառ. զորքինակ էսօր նշ. այսօր:

**) Թօրօմանի կամ Թօրօմանեց մ. Կոսպար եղև է ժամանակին անուանել մարդ և Վանայ առաջնական դերասաններից, որոց անունով կայ այժման Թօրօմանի թաղ:

Ի

Իմ խէրն ու մէր քեախանայ, շուն խաճելով տախանայ:

Իմ խէր խետ ձիկ էլնի, ես էլ նախիր կարածամ:

Ինի (ընկնի) մալի տէրը, կայնի որդու խէր:

Ինչ պրտես էլոց (այլոց) քեասէն, կուկեայ քեո կտէլ:

Ինչ ախի կ'անի, ախպէր չ'անե:

Ինչ բերանս ցաւայ, թո՞ղ ոտս ցաւայ:

Ինչ չէր տիսե պատէնը կախ, տէսաւ վզէնը կախ:

Ինչանք մոռցաւ, որ «սուրբ Աստվածն» էլ մոռցաւ:

Ինչի՞ կ'շօրօրաս, — քերար եմ.

Ինչի՞ սոխ կուտես, — նաչար եմ:

Ինչ որ տէսաւ օրօրան, կէրթայ չիւմ գերէզման:

Ինչ ուտի խաչիկ, թօ՞ղ ուտի տաճիկ:

Ինձ տես քեյ խղճայ, ամէն սղալուն ճիւր մի՞ խմե:

Ինձնից էլե, ձիկ լեող կուտուցի:

Իրիկվան խաբար առաւտման չեն ասե:

Ինք քեանձ լում, լեզուն քեանձ սունմ:

Իրիկ իրիկ խուզու տնիկ, չամիչ պիբի լցեմ տիւրիկ:

Իրիկվան խէրը առաւտման շաուր:

Իրես տվին, աստառ էլ կուզի:

Իրիկն աղա ի, ոտ վէր իշուն չ'թալե.

Փարայ չ'կայ, ձի առնի, խաց չ'կայ, խուղամ պուսնի:

Իրիկնով խաց սոխ. անիւրիկ էլմ խաց սոխ:

Իրիշկեն աշխրի շէնք, գելլի շէնք, ուսի շէնք:

Խուս (Յիսուս) Քրիստոս, խաչ խանեմ չ'կործանվես:

Ինք ըստայ չի, ուր Աստվածն ըստայ ի:

Ինք չ'կայ թիզ ու կէս, արարմունք գաղ ու կէս:

Լ

Լաւ ի առաւտման շաուր քեանձ իրիկվան խէր:

Լիւկվիզ գեօրայ ոտ պարզի:

Լոկ թանը ջրից բէթար ի:

Լօշի մէջ հարվան կայ:

Լօռ, կէլնի չօռ:

Խ

Խաբարն ան սարխօշից, տղից:

Խաբար խաբար, եղախալ բախէն տարան:

Խօբար պէնիդ մէջ իփի, նոր ասն:

Խաբրի կարճն ի խամով:

Խաղար խաբար, մէկ խաբար:

Խալաւս խին ի, խաբրիկ բէ գին ի:

Խախանդ գետ խաւարն ի պիրե, յորդորանը՝ մանիշակ:

Խաղալ կայ, կաղալ կայ:

Խալանամ շալն ի վերէս, տուճկանամ շալն ի վերէս:

Խալի «ձէյ» «ձէյ»ն ռաստ չես իկե:

Խամաւոր խարս ի, բէրան շաքրով կ'բացվի:

Խանչի եարէն կ'սաղանայ, լեզվին չ'սաղանայ:

Խաչ զօրաւոր տէրը կանի:

Խառաշիկ գեղ չէն հէսաբե:

Խառչէկաթը թօրվան սուն ի, փարատիկը՝ ալան:

Խաստ բարակ կ'մանեմ, թանգ էփան կ'ծախեմ,

Կիսուր չունեմ որ ախեմ, իրիկ չունեմ որ վախեմ,

Ոտքեր թօնէր կ'կախեմ:

Խաստ բարակ մէկ գին ի, վան է իկե բարակ մանօղին:

Խաստ մանօղ կովմ՝ առեց, բարակ մանօղ էժմ:

Խավոյի սիրուն շիրախանի պատեր կ'լլղեն:

Խարսնիս ձի պիտի, խաչօխնէն իմ խօր մօր:

Խարամ կուկեայ, խալալ կ'տանի:

Խաց պարին կերթայ, պան առաջ չ'էրթայ:

Խաց վէր ծնգեան, աչք վէր կնգեան:

Խաց տնր խաց թխին, խացմ էլ առել տնր:

Խաց մարդախուն, խաց մարդակուրուս:

Խացմ կէրաւ խաց էր, մէկ էլ կէրաւ թաղա խաց էր:

Թէփսիմ փաւ, իրեք էլ խաց, կովը կէրաւ կայնմանց:

աղէկամեռ կիսուր չէկաւ նտին խալալ խաց:

Խաւ որ անօթնայ, մէջ էրաղին ինք կորեկէ առտին մէջ կ'տիսնայ:

Խաւ չունեմ, ալիկիս ծուտոտ ի:

Խաւն ինչ խաւ ի, ճուր խմի, գեիս վերե Աստված կիրիշկի:

Խելք խմնէ պիտի, խալաւ անձնէ:

Խէրանց թթուն քեանձ կաքվու կ'կրվալ,

կէսրանց թթուն քեանձ շան կ'բուրայ:

Խէճերի էշ, իշու իտե կան կուկեայ:

Խէրը սոխ, մէրը սխտոր, ինք ճրտեղից գիւլբայ շաքնար:

Խին իշուն նոր ալանջ:

Խին խաւերաց քշա քշա, նորերաց՝ ճուճու ճուճու:

Խլինքեոտին ճուխն ի մխանայ:

Խուփ կլորվե, կնդե պուտուկ:

Խօջի տքոցից աշխար կ'գնդայ, ախքտին՝ մարդ չ'իմանայ:

Խաւն լինչի անի խեո գիւլուն, ըղբէ սապուն խեո սիւլուն:

Ծ

Ծաղիկ վէր ուր քեօքին կ'պիւսնի:

Ծանդր կաց, կիտր կեատ:

Ծառ կան որ քեամի չ'առե:

Ծիծուկան աւերս Բաղդադ խառցուցէլք:

Ծուռ ալօս, ճեռ ճեղիցն ի:

Ծուռ ճուռն բարե խուռ, Աստված ինոր ախպէրմ խուռ:

Ծուռը ճուռ, պաղ թուռ:

Ծուռ կնաց խարսնատուն, ասաց՝ ըստեղ լաւ ի քեանձ մեր տուն:

Ծուռը ծով, Զուշան խաթին պաղնիս:

Ծուռ աղուն Աստված կաղայ:

Ծուռն դատուր չէն էլնե:

Ծուռն ամէն օր լի ի:

Կ

Կազէն որ կեայ, տէրը խեղճ կ'օգնի:
 Կաթի խեղճ մտած խուզու խեղճ կէնի:
 Կալեր հմէն սեղ ի, խելք վեր գլխուն դէզ ի:
 Կաղ իշուն կաղ նալքանդ:
 Կայնե բաղէն, կիրիշի սօլի նալէն,
 նոր կէրթայ խնամու տուն խաւը չեն: (այո, ոչ)
 Կատվիկ տուն չի, մկնիկ անկիւ անկիւ կ'թռնի:
 Կատվին խաղ ի, մկան խողովարանք:
 Կարմիր կովը ուր կաշին չ'թողնէ:
 Կեոտինը մէջ մարդու կ'մտնի, տկող չ'կանայ մտնե:
 Կէրաւ կուզ, ուռաւ տղուէս,
 աչք խանին դադրակաց:
 Կիտուրս մեռաւ, տեղս լէնցաւ:
 Կխորջ խաբարն ի պնդիւկ, ծալենք, դնենք սնդիւկ:
 Կխորջ խաբար վեր խիան, ճիւթրաց ինգեաւ թան:
 Կ'խաղայ կշտափորիկ, չ'խաղայ կարմրաշորիկ:
 Կծան շունը առաջ տիրոջ կ'կծի:
 Կկուն ածեց, ճուճուն կէրաւ:
 Կնկան ֆէլ բարձեր են սէլ. սէլը չ'տարե կնկան ֆէլ:
 Կոտրի քեասէն, ապրի փէսէն:
 Կուզեն կաքիւլ քէլք քէլք, կուկան էլ կ'մոռնան:
 Կուշտ նստանք, անօթի կայնանք:
 Կուէթն ինգեյ քեարի դարդ կուլայ:
 Կսկծու, փառք Աստծու:
 Կօլօտ ի, ամա քլստուն ի:
 Կօլօտ մարդ որ դարգիւց մտնի, գլուխ կ'կօռի:
 Կօռ գլխով մարդուց փախս կաց:

Հ

Հալս էս ա, հալքաթս էս ա, կ'գլխիկայ, դժուր էլ կայ:
 Համ խուս ի համ բնայ, աչքն էլի ճաշ կ'մնայ:

Համ էլայ քէօռփայ տանձից, համ էլայ կլաթ խնճորից:
 Հաւ տուն կէնէր, կուտ տանն ուտէր:
 Հարստի տղէն օճու միս որ ուտի, կ'ասեն՝ դեղ դարման ի,
 աղքտին որ ուտի, կ'ասեն՝ անօթութիւն է:
 Հէրվանց (հեռուից) սիրուն, մօտանց խիրուն:
 Հմէն օր էճու իտեն ի բաց, մէկ օր էլ թող մաքուն էլին:
 Հմենին լօլօ, ձիկ էլ լօլօ:
 Հմեն խաղը խաղցին, եսլալին տեղ մնաց:
 Հպարտ մարդու տակ փուտ ի. ինչ որ ասի՝ սուտ ի:

Ձ

Ձեռը որ կտրել չ'իկեայ, պաքեյն դնեն վէլ գլխուն:
 Ձին ու ջորին կռվան, էշը կնաց փուռթք:
 Ձուան խաւը կրկնան կէլինի:
 Ձուկ բռնօղի ոտը թաց կէլինի:

Ճ

Ճեռչ եզր ախոուն են մոռցե:
 Ճեռչանց խաբար անդին ի:

Մ

Մալին՝ տէր, որդուն՝ խէր:
 Մալը որ ուր տէր չիկեայ, եան գողցած ի, եան կնդած:
 Մախն ընկերով խարսնիս ի:
 Մախն Աստծու, փառք Աստծու:
 Մանէն մանած ի, պատէն կախած ի:
 Մարդ մարդու քահանայ, մարդ մարդու սատանայ:
 Մարդ ուր ձեռնով օճ բռնի լաւ ի, քեանձ ուրիշի ձեռնով ձուկ:
 Մարդ կայ խաղար կ'աթի, խաղար կայ մէկ չ'աթէ:
 Մարդ ուր թանին թթու չ'ասե:
 Մարդը ուր գէօլլըթին քեարով չ'գանե:
 Մարդը տիւս, դադումը տուն:
 Մարդ որ կայ դեռ ի, կնիկ ինոր դէմ բանդ ի:

Մարդ մարդու դարդ չ'զիտե, կէս գիշերին ժամ կ'ձէնի:
Մարդու աչքն էլնի, անուն չ'էլնի:
Մեծի ասած, պատկի լսած:
Մեռնեմ էն ճպոտտ աչքերաց, որ իմ խացին կարագ քո:
Մեռնեմ էն տաշտին, ինչ տաշտմ էլ կայ խետ կշտին:
Մեր տուն լիքն էր գէշշերով, մէկ էլ իրն կաղ լշով:
Մէկ մուկը եօթ կարաս ի մուռտին:
Մէկ օր կանեն բարոց բարկենդանք, մէկ օր սովուց սկռտանք:
Մէկ տուն էրկու տանտկին, տախտն անաւել կ'մնայ:
Մէկ փոր, էրկու մունաթ:
Մէկ ձեռ ծափ չ'իտայ:
Մէկ կովէն, էրկու ծովէն:
Մէկ կ'բանի տասը կուտի, տաս կ'բանի մէկը չ'ուտե:
Մէրը մէրոց, կիսուր ծածկոց:
Մէր կ'պախի վեր փուղցին, խէր չ'պախէ վեր թախթին:
Մէջքս չ'կուեմ, քեար դնօղ շատ կ'էլնի:
Մէք գիպնե կծեր, կ'ակիսեն ճծեր:
Մինակ մարդուն ընկերացիր, ընկերովին թո՛ղ, անցիր:
Միրազ կէլնի մարազ:
Մշակուն մշակ, փարցվորին էրկու դէօշակ:
Մշեցին Մուշ կէրթայ, Աստված բանն աջողայ:
Մոռացաւ, ուրացաւ:
Մուկն ալրտուն խեղճ ի:
Մուկն էլ օրօճ:
Մուկ ծակ չ'մտնե, շաղկամ պոչ կ'կապեն:
Մուկ խոփ չ'ծակե. շուն խաց չ'ուտե:
Մտրբ ուր դիւք կ'գովայ:
Մտրբու խաղ որ խխնի, նէլնմ-նէլնմն ի:
Մօտանց տիրոջ-աչքն ի խանե, զատանց՝ էլին:

3

Յուլից ծուլից փակեալ է դուռն դրախտին:

Ն

Նախիրն էլաւ վեր դարին, նախըռն կին նոր էլաւ վեր բանին:
Նաչարը կուտի բանջար, շատ նաչար կ'իմի բանջրի ջուր:
Նման սիրի զնման:
Նստի մօտ էն, ինչ քեյ կ'լացուցի:
մի նստե մօտ էն, ինչ քեյ կ'ծծդացուցի:

Զ

Զակլջու դռնէն շակալ վնլ ի տխե:
Զաղբաղու կանաչ իջիլն,
գլուզ ոսկին, կարմիր ջորին,
մեռնի կին, առնի քէլնին:
Զան խետ ընկեր էլի, փետ ձեռից մի թալե:
Զան որ զանեն, տիրոջ խաթր կ'անեն:
Զան խետ ինեն, շնիտո կուկեայ:
Զանը տէր, գէլլուն Աստված:
Զան կաղալուն մի Հաւատա:
Զատ մի սիրե, ատել կայ,
շատ մի ատե, սիրել կայ:
Զատ ապրել կայ, ուշ մեռնել կայ:
Զատ խաւ թառն ինք տխե, ամա կատար կախ չինք տխե:
Զատ կարդացւոր տասն ի տաճկե:
Զատ մի պակաղրե, շոտ կ'պառւնաս:
Զեխը իրիցուն՝ պախսակեր ասաց:
Զեխ թուրցօղ ուր միւրիտներն են:
Զէն անունը վեր աւեր քեաղքին:
Զէն տուն նախրախաց:
Զէն տան տղայ, թաղա խացի կարօտ:
Զինական շմշատ կտէլ,
շինական կուռտ ցախաւել:
Զինական վեր ական:
Զինական որ շփոթի, չարուխն ուր ոտ կ'գիլտի:

Ղնից մարդ, մարդուց շուն:

Ջորերաց շորվէնը տես, եղնգներաց խինէն:

Ջունը խաճի, քեալվան ընցնի:

Ջուն իզարի սալախանից ոտմ տարաւ,

ուր ըխթպարն կտրեց:

Ջուն դեոր խացմ ուտի, էնտեղ էլ կ'խաճի:

Ջունը լիշա՛, փէտ խետ կշտիդ:

Ջորօրայ շորվէն, սոռտօղայ սօլմէն:

Ո

Ոչ տօն ի, ոչ զատիկ, ծուռ խագեյ էրկու շապիկ:

Ոչ սարն անբանջար, ոչ տունն անխաբար:

Ոչ էճ ունի, ոչ ուլ, սատանի ականջ խուլ:

Ոտովն ուտեցնք, անտո մեր ծառէն ի:

Ուղտ խէճեր ի, տափիկ տափիկ կան կուկեայ:

Ուղտ կտէլով կ'ճրեն:

Ուրախնան խարսն ու փէսէն.

խաղան էրկու ծուռ մէկ գեղէն:

Ուրբաթ ամպի, շաբաթ ճէրի:

Ուրբաթ շոտ կուկեայ քեանձ շաբաթ:

Ուրիշի կտէլով փլաւ ուտօղի բէրան կիրիցի:

Ուրիշի չուանով խոր իջնօղ ինք տակ կ'մնայ:

Չ

Չամչի խատ խատ, մեղրի մատ մատ,

մէկէլ տէսան տեղն ի դարտակ:

Չարուխով էկան, եամանով կ'թռնեն:

Չէն ինե խետ ղղէղան պեռնին:

Չիւմ խեւացին պսակվի, ծուռ տղէն ճաղցից կուկեայ:

Չիւմ խաստ բարակնայ, բարակի խոզիչն տիւս կուկեայ:

Չիւմ ձի չ'էլնի, մտուր չէն կապե:

Չիւմ չ'իկեայ առճին, չ'էն լիշայ խտին (ետեին):

Չիւմ Ջուշան զարդարվի, ժամեր կ'առցկվի:

Չիւմ բարակ առուն ճիւր կեայ, գեռուտան աչքեր տիւս կուկեայ:

Չիւմ իրե խելքիկն վէրէն, կնաց ջաւահիրն ձեռնէն:

Չիւմ դարմ' չ'փլի, փոսմ' չ'լցվե:

Չ'մարդ, չ'մարդախաւան:

Չուտողաց մալն ուտողաց ի:

Չ'փորձած ձիու իտե չէն ընցնե:

Պ

Պախս ուտեմ, ժաժիկ ուտեմ,

եար սիրեմ, քեաչալ սիրեմ:

Պառաւ պառաւ, աչքեր թառաւ,

գրօղն իզար, խոզիչն տարաւ:

Պասը պաս էլնի, թո՛ղ բէրանս իրիցի:

Պարտք տալով, մեղք լալով:

Պուտիկ եռ, տէգէրկնկան խեռ:

Պուտիկ եռը ուր վէրէն կ'թափի:

Պուտուկն ասաց՝ իմ տակ ոտիկ կայ,

շիրեփն ասաց՝ ես յուստ կուկեամ:

Պստիկ մարդ ճեռչեցաց:

Պստիկը քեար թալեր ի խոր.

քեառսուն ճեռչ ժողվեր են, չեն կարցե խանե:

Ջ

Ջաղացն ուր մօտէն վերնական,

գիվանքն էլան ինոր պախապան:

Ջուրն իկե ջաղացն ի տարե,

ինգեր են չախչախ կ'փտուտեն:

Ջրիցն էլանք, ինգեանք ջրհեղեղ:

Ջուրն ինգեյ առվներ, սէրն ինգեյ պառվներ:

Ջուր որ շատ մէկ տեղ մնայ, կ'խոտի:

Ջուր ինգնօղը էլ անձրեւից չ'վախէնայ:

Ջուր լից թթուն, մարդ կուկեայ տուն:
 Ջուր բէօլիւթնէ կ'ճապղի:
 Ջուրը լցերեն սանդ, կ'ծիծեն:

Ս.

Սանդը տեն, կտան ան.
 մէրը տեն, աղջիկն ան:

Սատանի ականջ խուլ:

Սարթ քեացախ ուր ամսին ի վնաս:

Սար ու ձոր, տէրտորջ փոր:

Սերը սովորն ի կերի, ձուածեղ՝ քեավոր:

Սէլը չգեռուայ, սէլիօր կ'գեռուայ:

Սիւէնը իրիսին կ'գանեն:

Սիւտիկն անուն կայ, սիւտն խամ:

Սոխի նստն ի լաւ:

Սոխին քեաղըր չէլնեն:

Սովորին ետ մի կտրե, անսովորին մի սորվեցունցի:

Սև կուկան ձէնը Աստված որ լսէր,

Վարդվէրին ձիւն կ'դնէր:

Վ.

Վաթան, մամիկ չորցաւ վեր պոռտան:

Վախէցի դիւց, որը չվախէնայ Աստուծոց:

Վարդապետին ասին՝ քեո որդին մեռնի,

ասաց՝ նա ձիւ ուղի կայ, նա քեո խաբար խաբար ի մի միտ:

Վարդ սերօղ փուշն էլ կ'սիրի:

Վիգս ոսկի չկէր, խաբրեկս բէ գին էր:

Վիւրին թաղի անթրոց, ցածրի թաղի թնթոց:

Վով ձիւ սիրի, իմ խէրն մէրն էն ի:

Վով չուստ ի, էն կուշտ ի:

Տ.

Տաճիկ տղէն սրբե չիւմ ճաղցիցն իկե,
 խալունը չ'սրբե չիւմ թորվնից էլնի:

Տաճիկ կ'ասի՝ խալու իտին խելք ձիւ էլնէր:
 Տան տիրոջ «օրհնեա տէր» չ'կայ:

Տան տէր լաճիկ, տանտիկն էր անչիկ:
 մոխրիկ քիչ պաշար:

Տան ճեղքը ծուռ, պստիկն ի ծուռ,
 ուրուրոցին դլուխ տարաւ իպե,

ասաց՝ ես քեանց Հմէն ծուռ:
 Տէրն ի ծառ. լվացքն ի պոյծառ:

Տիւ որ պառկի պուճախ:
 Տիւ ձիւ պախի բողջայ միջին,

ես քիչ պախեմ մարդամիջին:
 Տիւ սատանայ, տուն քաշանայ:

Տուն քաշանայ, տիւն սատանայ:
 Տղէն ուր խէրն ի, տղէն ուր մէրն ի:

տղէն քեաչալ, ուր խորօխպէրն ի:
 Տղին բան գէր, խեռն արան:

Տղի պատճառ, մօրն օրօճալ:
 Տղի խաբար, վէրայ չէն դնե:

Տունը մե, պալ խաւերաց:
 Տունը խաց, մարդն խալաւ:

Տունը խախուտ, մշանէն կարկուտ:
 Տուն շինուկ ան, կարէնը կարուկ:

Տուն ինդեյ մէջ աներաց,
 խաբարն ինդեյ պստիկներաց:

Տան չ'կայ թանի փոշի, գլխին կուտայ թուխ փօշի:

Յրտից կուկեամ մօտ կրակ, որ տաքնամ:

Փ.

Փախնենէն էլ մարիֆաթ ի:

Փէսի տուն խաբար չ'կայ,

խարսի տուն դյզնգ են:

Փշրուկ կերայ բերանս իրեցաւ, գիտցայ թէ պաս էր.

խիեաքն էկաւ, դռնէն ընցաւ, գիտցայ թէ մարդ էր:

Փուշը փուշ ի, մարիֆաթ խօշ ի:

Ք.

Քեաղցր լեզուն օձն ուր պեոնէն դիւս կ'իտանի:

Քեամին ցրտու մեռաւ:

Քեամու պիրաճ քեամին կ'տանի:

Քեանի անօթնայ խօր խաչօխնէն կինի միտ:

Քեանի Եղեակ չէր իկե, անձրև չէր իկե:

Քեանի պիտէր, վարտիկ չ'կէր. որ մեռաւ, քիւմբէթ շինեցին:

Քեար քլուէն վէր Քեարավանից:

Քեարն ուր տեղ ծանդր ի:

Քեաչալ դեղ արօղ էլնի, ուր գլխուն դեղ կ'անի:

Քիչ ձեռ մեղրի քեասէն, շատ ձեռ քեարն ու քլուէն:

Քիչ կէր ալրտուն, էն էլ էկաւ ճրտուն:

Քիւրտն ուր պաշար չ'ուտե:

Քրդի թան ի, անսոխ անբաշար:

Քրդին ասին՝ տիւ տղանի, դեոր խասնի, դա կ'զանի:

Օ.

Օղորմի խանամիրին, որ կոթ իտի ցախաւիլին:

Օրէ իրիկ օրէ կնիկ, անուն զրին Կակոսկէ խէրիկ:

ՄԱՍՆ ՁՈՐԴՈՐԻ

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ *)

Ա. **)

- 1 Երկինք խով, գետինք խով,
Եզը ծնաւ, իպե կով:
- 2 Սլվիկն էլաւ սարն վեր,
Սրբեց իպե տակն վեր:
- 3 Մի բանմ՝ կայ, ինչ որ ասեն կինի մէջ:
- 4 Ագամայ տարվնէ, տախտակը ճիւր չ'փտե:
- 5 Անբոյս բարձին անծնին,
Առին անդադարն ընցուցին:
- 6 Ինքը էրկէն, պոչ քեանձ ինքն էլ էրկէն:
- 7 Մե առջմ՝ կայ փամիլափուս,
Որ կ'փչի փիւս խողուս:
- 8 Չէկիկ պըթ:
- 9 Մե ջուխտմ եզ կայ.
Աշխար կ'վարի, ուր դռան առտ չ'վարե:
- 10 Բոլորակ պարտէզ երկդռնի,
Յանգ իւր փշադէզ ջուրն աղի:
- 11 Ոռդստան փռօղստան,
Ջուխտմ առճիճ էկան նստան,
Մէրեր թռան, ծաղեր նստան:

*) Հանելուկներն ևս զրեցենք Ժողովրդի բարբառի և Հնչիւնի Համաձայն:

**) Հանելուկները բացատրութիւններ տես երես 151—157. այլ տեղերէն կարգաւ դասաւորուած:

- 12 Խաւքմ' էկաւ էրկնուց,
Ոսկէ լազեան կէր կտուց:
13 Մե խաւքմ' կայ կուտ կուտի էրկրի,
Կէրթայ թառի ճերկրի:
14 Ստիւց չիւմ վան, վանայ չիւմ Ոստան.
Ոսկէ զիւզում մէջն իլիվան:
15 Խալիվոր նստե վէր էրդսին,
Չեռը կ'քսի վէր մուրուսին:
16 Մաղմ' պտտուր իրիկուն թալի տանիս,
Առաւտուն տէսայ դատ չ'կայ:
17 Մե եղմ' կայ տախ ի, միան ուսկուէն կախ ի.
Ծախենք մախ ի, պախենք շախ ի:
18 Գիշեր կ'էլնի խաթիւն, ցերեկ կ'էլնի խալայեղ:
19 Էնդեխ պուպուզ, էնդէխ պուպուզ,
Դաւան իտեն էլ կանի պուպուզ:
20 Իմ խէրանց տանսէնը խետ տանսէ խիծեղ ի,
Վիզն արաբու, լեզուն մտրբու:
21 Մե բանմ' կայ բանոց ի, թաղն 'ի գլուխ սղոց ի,
Որ ձէն խանի, մեռել յարոց ի:
22 Թաղաւոր թաղն ի սղոց.
Քեառսուն կին ունի փուղոց,
Ուր կ'թողու, կէրթայ ալոց:
Բ.
- 23 Նռնէ սուն, փէտէ գերան,
Չաշփառ կուտայ էրան էրան:
24 Ափ անեմ, տափ անեմ,
Կարմիր իրես պայք անեմ:
25 Մարդմ' էկաւ Արարուց,
Դէլ չէր նստե մէկ թուոց:
26 Մե տունմ' կայ, մէջն ինն իլին ուրազ ի:
27 Սև կով կ'վազի, կարմիր կով կ'լիզի:

Գ.

- 28 Մարդմ' նստե վէր դարին,
Քեառսուն մզրազ վէր փորին:
29 Մէկ կոթէն, խաղար ասղէն:
30 Սարի սրապիոն էկաւ, կէրաւ վանից մոխրաթափայ:
31 Սև արաբ բեզն օլօրեց, (ոլորեց)
Անդար խաղար մարդ կլորեց:
32 Մե ծառմ կայ ճճան ի,
Ճճանի տակ մէյդան ի.
Մէյդնի տակ կալամ ի,
Կալմի տակ կ'թղայ ի.
Կ'թղի տակ զուռնայ ի,
Ջուռնի տակ մարաք ի.
Մարաքն իլին ուրաք ի:
33 Սև էճը սիվտակ կող կարածայ:
34 Մե բանմ' կայ աշխար կտցէն կախ ի,
Դեոր որ թափի էնտեղ սև ի:
Գ.
- 35 Մարդմ' իրե հէրէն,
Փօստ կապե վէրէն.
Քեամին կէլնի փօստի ծակէն:
36 Խանելու խանեմ լոս,
Ծէրն ի ծաղիկ, կոթն աւելուկ.
Պրդվեմ, լցվեմ պուտուկ,
Ջարդարվեմ, նստեմ սեղան:

Ե.

- 37 Ամպ էրկինյք պարզ ի,
 Չամչէ քեաղայք աւազ ի.
 Յովի բէրան բաց ի,
 Արծվու առի դիմաց ի:
38 Եկեղեցի պանցր և լայն,
 Անսուն շինած և անդէլրան,
 Կանթեղներն են կախ անջուան,
 Ջահերն անձէթ, բայց լոս կուտան:
39 Մե ծառմ՝ կայ Հնդի քեաղայք,
 Ճօղեր թալե քեաղքէյ քեաղայք,
 Հմեն ճօղին քեառսուն ճրազ,
 Վէր մէկ ճօղին Սինամայ խաւք:

Զ.

- 40 Ութ ութէն, էրկու պեոթէն, մէկ շամաթէն,
 Աշխար թալիե ուր թամաշէն:
41 Ութ վէր ութին, ծակ վէր ծակին,
 Ձէն ի տվե խարս փէսին:

Ը.

- 42 Մե պստիկ թօնէրմ՝ կայ,
 Էրկու բաղարջ կ'թխվի:

- 43 Ութ ութէն, էրկու թաթէն,
 Մէկ շամաթէն, աշխարն էլե ուր թամաշէն:

- 44 Սարէն թալես, ճորէն թալես, չ'կոտրե,
 Որ ջուրն ինզեաւ կ'կոտրի:
45 Սիվտակ դաշգ, սև ցորէն,
 Աչքով կ'տիսնան, բէրնով կ'քեաղեն:
46 Փոս տանիս, պիւլոր վարդնիս:
47 Ուղտ քօջցուցին, տակից փչիցին,
 Աղթամարայ ճրաղներ վառիցին:

Փ.

- 48 Անթիւ խօսնակ, իբր ճօճանակ,
 Ազնիւ երգէ, բայց չէ կենդան,
 Ի բնէ անտի ուսուցանէ
 Ձկարևոր պիտոյս մարդկան:
49 Էն դեղ դար, էն գեխ դար,
 Մէջն անդադար:

Լ.

- 50 Աղամայ տարուանից դախտակը ջուր չ'փտե:
51 Սև քեանձ սաթ, սիվտակ քեանձ կաթ,
 Կլորված նուկի, կէրթայ քեանց նետի:

Խ.

- 52 Մե կովմ՝ կայ Հանի Հանի,
 Պտկներն սպհանի.
 Կաթ կուտայ, տուն չի կեայ:
53 Խաթիւն նստե խաթիւնանակ,
 Ծամերն իտե Ծախտանակ.
 Անկնունք տղէն ՚ի դող,
 Անծակ զինդն ալինջին:
54 Դուռը միս, բամբակ պալնիս:

- 55 Ի վեր էլին, թագաւոր վեր աշխին,
Տանկով զարկին փոր հղեցին,
Արուն վեր աշխին ցրվեցին,
Ուսկունքեր տան խորեցին:
- 56 Դեյտ գեյտից պանքեր ի,
Չիման էլ գեյտից պանքեր ի,
Ի՞նչ խաւք ի, որ ծնդներ գլխից պանքեր ի:

Ծ.

- 57 Ալ խոտ, ալմալ խոտ,
Ծէրն ի կապոտ. կանաչ, առոտ:
- 58 Խանելու *) խանդակելու,
Տիւն ուտելու, մէջ թալելու:
- 59 Կարմիր ձին վեր դարին,
Յղի քուռակ մէջ փորին:
- 60 Մե խաւքմ' կայ կրակ կատի:
- 61 Մեղրից քեաղցր, շաքրից անուշ,
Ոչ բազրդեան կ'սրիլի, ոչ շուկէն կ'ծախիլի:
- 62 Էրկնուց ելչիմ' իջաւ, լեզու չ'կէր,
Պստիկ ձինմ' էր խէծե, խոզի չ'կէր,
Օրն էրկու գեաւ կուտէր, ուսկու չ'կէր:
- 63 Պստիկ թօնէր, ձեռնի ծէր:

Կ.

- 64 Դեղմ' ենք մէկ շուն,
Պոչը պօլատ ինք նխշուն:
- 65 Խանելու խանդակելու,
Մէջն ուտելու, տիւս թալելու:

*) Սովորաբար հանելուկները սկզբին այս հանելուկ կ'աւարտուէր և ապա նոյա շարունակութեամբ:

- 66 Մե էծմ' կայ յղի ի, ծակ չ'կայ որ ծնի:
- 67 Սև էր քեանձ սաթ,
Կլոր քեանձ էրկաթ.
Պոչմ' կէր իտև քեանձ խառճէկաթ:
- 68 Ծաթոթ պառաւ նստեւ առուն,
Խաղար մէկ ճաթ ուր իտվուն:
- 69 Որպէս տիկին ուշիկ գնայ,
Պարոն իտև վազ կուտայ.
Ոսկին բազմե բարձի վրայ,
Բազայի պէս հով կուտայ:
- 70 Անդալայ, մանդալայ,
Էն կլորի, տիւ գիւնդ արն:
- 71 Իմ մէր բուռմ' ճարտ տարաւ առուն, լվաց խպե:
- 72 Տասր վեր չորսին, չորս վեր ծովուն,
Ծով վեր ծնդեան. վով չ'խանի,
Կուրբան էլնի ուր կնկան:
- 73 Տիգմ' էն պատէն, տիգմ' էն պատէն,
Չիւմ չ'իկեայ տիգ մարադէն,
Չ'փութեն տիգն էն պատէն:
- 74 Ծունգն ի ծնդան, պոչ կրնդան:
- 75 Կարմիր կով տուն կ'բռայ,
Սև կովը տանիս:
- 76 Քեար վեր քեարին, քեար չի,
Կ'կրվրայ, կաքեաւ չի.
Դաշդ կ'արածայ, տավար չի,
Ձու կ'ածի, խաւ չի:
- 77 Չլտվեմ թունեմ քեամակդ,
Լխեմ քեյ չիւմ պուպուճայդ:

Հ.

- 78 Մէկ մուշտակ, խաղար խրիշտակ:

- 79 Բուրթ բուրթ բրթաման,
Օր կ'շինի մէկ աման.
Նա ձեռ կայ, նա բէրան:
- 80 Մե տունմ' կայ, տունմ' էլ ինե,
Դեղին Գաւիթ նստե ինե:

2.

- 81 Մսէ բերդ, էրկթէ թարանջայ,
Ոտ դրի, վեր էլայ:
- 82 Իմ մօր սաւանմ' կայ,
Աշխրին կ'ծածկի. ծով չ'ծածկե:
- 83 Ստիւց չիւմ Վան, Վանայ չիւմ Ոտան,
Անջուլ անջուան, չատր դարիե, նստե դիւան:
- 84 Կանաչ սնդիւկ, կարմիր պնտիւկ:

Ճ.

- 85 Կարմիր կով մօրթիցին, պուտմ' արուն չ'էկաւ:
- 86 Կարմիր կով գետնի տակ:
Ին տան մէջ գեօլմ' կայ.
- 87 Մե տունմ' կայ, տունմ' էլ ինե,
Ին գեօլի մէջ օձմ' կայ,
Օձու բէրան խնձորմ' կայ:
- 88 Բռնեմ ձեռնով, թողնեմ տնով:
- 89 Իրեք ոտնէն մէկ մուրուսէն,
Կայնե կուտի քեռ խօր քիլոէն:

Ս

- 90 Թաղին նստե վեր դէղին,
Պոչն էօրե վեր վղին:

- 91 Քեյ տվին' կալաւ, վիր տան' կ'կպնի:
- 92 Տաա մարդ կայ, Հմենի քեամակ սալ կայ:
- 93 Թաղի վեր պատին կ'վաղի:
- 94 Անջուր ջաղաց, անկրակ բաղարջ:
- 95 Ոչ ութն ի ոչ ին,
Յարթ քեանց ցորէն դին:
- 96 Մութ տուն, տմբիկ քիւն:
- 97 Տակ խանդակ, վերէն մանդակ,
Պոռտն արեղեակ:
- 98 Մե ձեողիմ' կայ, դեօր պարզեմ կ'խասնի:
- 99 Քեառսուն քուռակ մէկ նման,
Հմեն անջուլ անջուան:
- 100 Մէկ դեօմ տէսայ, բուռմ' խոտ չէր տանե.
Անդար խաղար մարդ կ'տանէր:

Ն

- 101 Փէտ փէտին ախպէր, ջուր ջրին խօրօխպէր,
Դարբին սիրելին քեաղայք չ'մտնե:
- 102 Ուլուլիկ ճուլուլիկ,
Մէջն իլին, կարմիր ուլնիկ:
- 103 Աստծու շարած, մարդու քանդած:
- 104 Պստի եկեղեցի, մտայ ներս աղօթիցի,
Էլայ դուրս քեար թալիցի:

Ղ

- 105 Որ ասեն' արե արե, կ'էրթայ.
Որ ասեն մի կեայ մի կեայ, կուկեայ:

Ո

- 106 Կլորիկ գեղին, աշխրի սիրելին:
- 107 Պստի մտի մասրաթ, աշխար վերէն խասրաթ:

- 108 Լապտորակ, քեարի վաստակ,
Քեանի վազի, փորն ի դարդակ:

2

- 109 Ամառ կ'պաղի, ձմեռ կ'խալի:

- 110 Աշրդ Կարիբ հայ արն,
Խօսք խօսքի թայ արն,
Մէկ խառու ձուն մի կտրե,
Չորս մարդու փայ արն:

Ջ.

- 111 Մե խաւքմ' կայ գլխից կուտի,
Ռաքից կ'խմի, պոռտից կ'ցրվի:
112 Կուս կայնե, տղայ կ'պիլի, շուք չ'կայ:
113 Էրկէն փողան, բարակ սողան,
Կուզ մարակէն կ'էրթայ կուկեայ:

Ս.

- 114 Մե խաւքմ' կայ զանազան,
Կէլնի սար, պիլի գեազան:
115 Եւ եռ պանդտայ պիպեռ,
Վով չ'խանի, ուր մօր ձեռ:
116 Սեզան սաղֆէ, տաքերն առծթէ,
Լիւսնակ փակ, արեգեակ պալնիս:
117 Սև քեանձ սաթ, ինքն ի մասկարայ,
Ուր թիւլքեր ուր չալփարայ,
Ինք կ'զանի, ինք կ'խաղայ,
Վէր աշխրին կ'ծծղայ:
118 Ալ եզնիկ, պալ եզնիկ,
Ջուարած կայնած եզնիկ:

- 119 Մե տունմ' կայ, տունմ' էլ ինե,
Կատղած շներ կապած ինե:
120 Մարդմ' իրե վազէ վազ,
Կիւտիկն իթօղ քեառսուն գազ:

Վ.

- 121 Կապ ճրիցին, որթիկ ճեռչացուցին:
122 Եօթն ախպէր հմեն չլուտ,
Կ'լարեն խու մէյ մկու,
Մէկը չ'խասնե մէկու:

Տ.

- 123 Խէր կ'ասի՝ վայ մէջքս,
Տղէյներ կ'ասեն՝ վայ հմենս.
Մէր կ'ասի՝ վայ գլխիս:
124 Չորս ճուրթան, քսանչորս ճանդաթան,
Խու մէկ մէկու կ'էրթան:
125 Չորեքի չորս ոտը չոր ի,
Չորեքի չորս ոտը բոլոր ի.
Չորեքի մէջ տեղ ծակ ի,
Չորեքի կատարը կախ ի:
126 Մէկ կտցէն, քեառսուն աչքէն:
127 Խաւքմ' կայ մէջ խաւքերաց,
Որ մէկ քթէն քեառսուն աչքէն ի:
128 Կապեմ կէրթայ, արձկեմ կ'ղաղրի:

Յ.

- 129 Առնեմ ափովս,
Թալեմ թաթովս,
Աշուն կէլնի կուրխական,
Գեարուն կէլնի էրեական:

Փ.

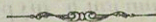
- 130 Անմաղել ակուր,
Անտաշած փէտ.
Անգործած ատլաս:

Ք.

- 131 Էրկու տնակ, մէկ սնակ:
132 Էրկու առուն ճիւր կուկեայ,
Խինգ ախպէր դէմ կէրթայ:

Օ.

- 133 Սարի սրման, առճթէ քրման,
Նա գեալուր, նա մուսուրման:
134 Կլորիկ, պուրուճիկ:

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա.

- 1 Աղամ, Եւայ.
- 2 Ածելի.
- 3 Ականջ.
- 4 Ականջ.
- 5 Աղ, ջորի և գետ.
- 6 Աղուէս.
- 7 Ամբար և ալիւր.
- 8 Անճրեւի կաթիլք.
- 9 Աչքեր և երեսն.
- 10 Աչքեր և արտասուք.
- 11 Արեգակ, լուսին և աստղեր.
- 12 Արեգակ.
- 13 Արեգակ.
- 14 Արեգակ.
- 15 Արեգակի ստուեր.
- 16 Աստղեր.
- 17 Աւետարան.
- 18 Աւել.
- 19 Աւել.
- 20 Աքաղաղ.
- 21 Աքաղաղ.
- 22 Աքաղաղ և Հաւեր:

Բ.

- 23 Բամբակ գգելու աղեղ և զարկ (ըստ վանեցւոց՝ չաք).
- 24 Բաղարջ (իւղով գաթայ).
- 25 Բարև.

26 Բերան և ատամներ.

27 Բոց և ծուխ.

Գ.

28 Գազ } ըստ վանեցւոց կեազ, փշալի վառելիք.
29 Գազ }

30 Գալ և էշ.

31 Գիշեր, մութ, քուն և մարդիկ.

32 Գլուխ, գէմք, ճակատ, յօնքեր, աչքեր, քիթ, բերան, ատամներ.

33 Գրեչ և թուղթ.

34 Գրեչ և գիր:

Դ.

35 Դարբնի փուքս.

36 Դղում:

Ե.

37 Եկեղեցին և երգեցողութիւնք.

38 Երկինք և աստղեր.

39 Երուսաղէմ, որպէս ամեն քաղաքաց մայր:

Զ.

40 Զուռնայ.

41 Զուռնայ:

Ը.

42 Ընկոյզ:

Թ.

43 Թմբուկ (նաղարայ).

44 Թուղթ.

45 Թուղթ, գիր և կարգալը.

46 Թոնիր և շուրջ նստողներ.

47 Թոնիր, շէնք և բոց:

Փ.

48 Փամացոյց.

49 Փամացոյց (կամ ըստ ոմանց գետ և առու):

Լ.

50 Լեզու.

51 Լոր կամ լորամարգի (փոքրիկ թռչուն):

Խ.

52 Խաղող, գինի և որթն.

53 Խաղողի որթն, ճիւղ և ողկոյզ.

54 Խնոցի բերանակալ (սարեկ) և թամբակեայ խթան.

55 Խնոց (ըստ վ. ծծում), թան և կարագ.

56 Խօշ-խաթուն (թեւաւոր միջատ ինչ).

Պ.

57 Պիրանի գօտի (ըստ վ. անեղնակ).

58 Պիրան և ալլ պտուղներ, որոց արտաքինը ուտվում է.

59 Պիրան և կորիզ.

60 Պիտախոտ և կրակ.

61 Պծի կաթ (մօր).

62 Պծկեր երեխայ.

63 Պուխ և ծխախալտ:

Կ.

64 Կալի տաճ. *)

65 Կաղին և ալլ պտուղներ, որոց ներքինն ուտվում է.

*) Կալի տաճ. տախտակեայ մի նշան, որով ցորենի կոյտ նշանուածն
մինչ չափելն:

- 66 Կաղին.
67 Կաջաղակ (ըստ Վ. անձեղ).
68 Կաղամբ.
69 Կատու.
70 Կարաղ.
71 Կտել (դրգալ).
72 Կթոց, կովի ստինք, ոտներ և կթողի ձեռներ.
73 Կողպէք.
74 Կով և կթողն.
75 Կրակի բոց և ծուխ.
76 Կրիայ.
77 Կուժ կամ սափոր:

Հ.

- 78 Հացի կաշեայ սիւռոց, որոյ վրայ խմոր գնդում են.
79 Հակիթ.
80 Հաւու ձու կամ ալլ թռչնոց:

Ձ.

- 81 Ձի և ասպանդակներ.
82 Ձիւն.
83 Ձիւն.
84 Ձմերուկ:

Ճ.

- 85 Ճակնդեղ (ըստ Վ. կլմբոց).
86 Ճակնդեղ.
87 Ճրագ, ձէթ, պատրոց և լոյս.
88 Ճրագ.
89 Ճրագակալ (ըստ Վ. ճրակակալ)

Մ.

- 90 Մանգաղ.
91 Մարդկանց և առարկայից անուններ.
92 Մատներ և եղունգներ.
93 Մկրատ.
94 Մեղրահաց (մեղրապլիթ).
95 Մեղր և մոմ.
96 Մեռեալ.
97 Մեռեալ.
98 Միաք.
99 Մրջիւն.
100 Մրջիւնի բոյն:

Ն.

- 101 Նաւ.
102 Նուռն.
103 Նուռն.
104 Նուռն:

Ջ.

- 105 Ջրթուռքներ:

Ո.

- 106 Ոսկի.
107 Ոսկի.
108 Ոստայնի մքուք (մքիւք) որի մէջ կ'անցկացնեն պատ-
րաստի (մասրաի) թել և կ'դորձեն կտաւ:

Չ.

- 109 Չորթան.
110 Չորս գլուխ աւետարան:

Ջ.

- 111 Ջրաղաց և ալիւր.
112 Ջրի հոր և դոյլ.
113 » » » »

Ս.

- 114 Սանդր, գլուխ և ոջիլ.
115 Սանդերք (բուրդ գգելու գործիք):
116 Սառոյց.
117 Սարեակ.
118 Սիւն.
119 Սուր, դաշոյն և հրացան.
120 Ստուեր մարդոց և առարկայից:

Վ.

- 121 Վարունգ և ցողուն.
122 Վիլակ կամ վիլիկ (ճախարակ փոքրիկ, որոյ վրայ թել կ'ոլորեն):

Տ.

- 123 Տան նետ, գերաններ և սիւն.
124 Տափան (ըստ վան. մանգեռ).
125 Տուն, չորս պատեր, երդիք և դռներ.
126 Տրեխ (չարուխ).
127 Տրեխ.
128 Տրեխ:

- 129 Յորեն.

Փ.

- 130 Փշատ.

Ք.

- 131 Քիթ և նորա երկու ծակեր.
132 Քիթ և հինգ մատներ:

Պ.

- 133 Օձ:
134 Օղակ, կոճակ:

ՀՈՒՏԱՍԵԼՈՒԿՆԵՐ

- 1 Բէօզ բոխի բէօտացաւ:
- 2 Մեր իյդին կայ տաս տանձի ծառ,
վէր մէյ ծառին տաս ծանդր տանձ.
Ձեր իյդին կայ տաս ծանդր տանձ,
վէր մէյ ծառին տաս ծանդր տանձ:
- 3 Քրոջ տղէն ուր քեռուն.
Քեյուի, էլ պե էն Քուէլայ լօռ ալըրից:
- 4 Ուն էլաւ ուռի ծառ,
Ուն ուր ուռով ուլ էօլըրից.
Տէրամեռի ուլ,
Ուն ուր ուռով ուլ էօլըրի:
- 5 Չորովանից ճեռջ ձորի մէջ,
Ջուր կ'էրթէր ճաղցի ճամխով:
- 6 Էրկթէ պնակ, էրկթէ էրտսկալ:
- 7 Չուկ թալեմ, ձուկ ուտեմ,
Մուկ թալեմ, ձուկ ուտեմ:
- 8 Մեր իյդին կայ բէշ բօշ պետ բէյքիւր:

- 9 Մարէ՛ մե ձիկ կարմիր պառկմ' կէր,
Կարմիր պառկին կարմիր պառկակապմ' կէր.
Մարէ՛ ուր է մեր կարմիր պառկ,
Կարմիր պառկի կարմիր պառկակապը:
10 Մարէ՛ չէ՛ մե չորս չոր չիւր կէր,
Ո՛ւր է մեր էն չորս չոր չիւր.
Չորս չոր չիւր տանենք, ճեռչ ճորի շուր պերենք:

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Ա.

Ազաբ. (տաճկաց բառ է), ամուրի, չ'ամուսնացած:
Ազիզ-մազիզ. տճ. պատուական, գեղեցիկ:
Ալաթ. տճ. պարագայք դռան, կամ տան:
Ալաշ. փշալի մացառ, որով ծածկումեն տանիքներ:
Ալաշ-կալաշ. զուարթ, կայտառ, վառվառ:
Ալամ. տճ. ժողովուրդ, բնդհանրութիւն:
Ալ-կապաւոր. կարմիր հագնուած, կարմիր կարայ հագած:
Ալմալու. գիւղ Վանայ շրջակայքում:
Ալուր. գիւղ Գնունեաց գաւառում, (որոյ գինին աղնիւ է):
Ախպիւր. աղբիւր:
Ախչայ. տճ. մէկ փարալի երրորդ մաս:
Ախչիկ. աղջիկ:
Ածու. մարդ, ուր ցանումեն բանջարեղէնք:
Ակիւկեայ. թոնիրի ական շրջանակ:
Ակիւ. ազիւ, քղանցքի ծայր:
Ակէն. անուն երեխայի, Յակոբ:
Աղորթ կամ զորթ. իրաւ, ճշմարիտ:
Աղուն. ջրաղաց տարուած աղալու ցորեն:
Աղւոր. գեղեցիկ:
Ամալ. տճ. գործ:
Ալբայ կամ հալբայ. թւի բակեղաթ (խուրջին):
Անատակ. անյատակ:
Անթարի. տճ. երկայն տարազաւոր զգեստ լայն քղանցքներով:
Անթրոց. կրակախառնիչ:
Անկալատ. տճ. անպակաս, կարօտութիւն չունեցող:

Անդիոր, ընտանիք, կին:

Անձեղ, կաշաղակ:

Անչամ, այնքան, այնչափ:

Ապակէն թատ. սպակեայ գաւաթ:

Առիք. առաստաղ:

Առչկան. իլիկ իւր պարադաներով:

Առտամետ. գիւղ Վանայ Հարաւային կողմ, որ ասի Արտամետ,
որոյ գեղեցիկ և առատ են խնձորն և այլ մրդեղէնք:

Առճիճ. կապար:

Առւտ. առուտոյ:

Առտ. արտ, դաշտավայր, խոտատեղ:

Ատլաս. տճ. մետաքսեայ նուրբ զործուածներ:

Աստվոր. անցաւոր աշխարհ:

Արաղ. օղի:

Արարք. քաղաքամասն Վանայ, որոյ Հրապարակում լինումէ
կիրակնօրեայ տօնավաճառ, Հաւաքվումէ մեծ բազմութիւն:

Արմադան. տճ. պարգև. ևս անուն կնոջ:

Աւ. տճ. որս:

Աւալ-թաւալ. հողի փոշոյ մէջ թաւալիլ:

Աւատալ. հաւատալ:

Աւել, աւելի. շատ, առատ:

Աւուզ. աճ. աւազան:

Աւչի կամ աւ արօղ. որսորդ:

Ափալ-թափալ, շտապով, շուտափութ:

Բ.

Բաբօ. հայր կամ պապ:

Բաղիայ. մեծ աման կերակրի, գինոյ:

Բազրգեան. տճ. վաճառական, երկրէ երկիր ապրանք արտա-
Հանող:

Բալաք. գոյն սպիտակաւուն խառն սևով:

Բաժ. հասակ:

Բակլայ. բոյս ինչ պատեց որպէս լօբի:

Բաղ կամ բազումի գիւղ. տճ. այգի, այգիի վարդիլ լեզուով:

Բաղչայ. տճ. պարտէղ, կամ բանջարանոց, ևս ծաղկանոց:

Բանդ. ջրի դէմ տուած թումբ:

Բարայ. չափ, որ քանութիւն առարկայի: նալ քնայի լեզուով:

Բարխանայ. տճ. ճանապարհային բեռ: տճ. միմիայն ապ:

Բզրեկ. լուսնոյ ծագում, ոլորում, շրջան տալիս:

Բէզար. զաւառ Կորճէից:

Բէչարէն. հաստ գերաններից կազմուած նաւ:

Բէր. ոչխարաց մակադատեղ, որ տեղ կ'ընթան:

Բէօղ կամ բօղ. սպիտակաւուն քիչ սևով խառն:

Բէօլօճիկ. դաշտային միջատ ինչ:

Բէզիլը կամ բարգիլը. տճ. բեռնակիր մէլ: տճ. բնակարան:

Բէօղ. դատարկ, որդնակեր ծառ: տճ. զոյգ զոյգ զոյգ:

Բէօլ կամ բօլ. տճ. առատ, լիով: տճ. զոյգ զոյգ զոյգ:

Բիւթիւն. տճ. ամբողջ, բոլոր: տճ. լիով: տճ. զոյգ զոյգ զոյգ:

Բիւթայ. փունջ:

Բլազուկ. տճ. ապարանջան:

Բլակ. բազուկ, ձեռքի մաս:

Բնայ. տճ. որմնադիր: տճ. զոյգ զոյգ զոյգ:

Բուկլարի. տաւիղ (չնդուր): տճ. զոյգ զոյգ զոյգ:

Բուռնութի. տճ. քթախոտ: տճ. զոյգ զոյգ զոյգ:

Բուիկ. չոր փուշ, վառելիք ինչ:

Բուչամ. գլխի ետեւից թողած մաղեր: տճ. նալ. նալ. նալ:

Բրինդար. (քրդերէն) վերաւոր, վէրք առնող:

Գ.

Գեարանակ. հովիւների բրդեայ վերարկուն, պարեգօտ:

Գեաղեօշ. դանդաղ, ևս ծոյլ:

Գեամի. տճ. նաւ:

Գեաղալալայ. զիւղ Վանայ արեւելեան Հիւսիսում, որոյ ներքե-
է Գեաղալալու չիման կոչուած ընդարձակ մարդագետին:
Գեաղբէլ խրիշտակ. Գարբիէլ հրեշտակ:
Գեառ. գառն:
Գեարնցան. դարնանացան:
Գէյգիւկ. լերանց կամ ձորերի արահետ տեղ, որտեղից դժուա-
րաւ կ'անցնին ճամբորդք աւաղալաց երկիւղէն:
Գեինդ. զինդ. ալանջներում անցկացրած օղակ:
Գեինձ. զինձ, համեմ:
Գեոդ. ընկոյդ:
Գեօ կամ գյօկօ. ահա, ահաւասիկ:
Գեոհանջ. ահա: (հեռուից ցոյց տալով):
Գեօղվէնք. անկողին:
Գիւղեանց. զիւղ Հայոց ձորայ:
Գիւհազ. տձ. կարմիր, կարմրաւուն գոյն տուող:
Գիւղիւմ. պղնձեայ երկար ջրաման, որոյ ընտիրն շինուածն Կարին:
Գյրօղ կամ գրօղ. երեւոյցեալ հոգեառ հրեշտակ:

Դ.

Գայ. անդ, այն տեղ:
Գայամիշ էյնել. գիմանալ. գիմհար լինել:
Գադրական. դադար տալ, հանգիստ պահել:
Գալմայ. կանանց կերպասեայ երկար վերարկու:
Գաղմադարան. էշի կողերի հաստ ոտկոտներ, կողաշարք:
Գամ. տձ. ժամ, ժամանակ, պահ:
Գաստայ. տձ. փունջ, բանջարեղինաց կամ ծաղկանց կապոյ:
Գաստուր. տձ. հրաման, իրաւունք տալ:
Գաւի. տձ. դատ, վէճ:
Գարայ. տձ. ձոր:
Գար դար. օրօրի նախաբան, հանգիստ (դադար անել):
Գարդ. տձ. ցաւ, հոգ, մտածողութիւն:
Գարբէգար. տնից տեղից տարազրել:

Գաւթար. տձ. տօմար:
Գեմը. ուր, ո՞ր տեղ:
Գեխ. կողմ:
Գէօշակ. տձ. ներքնակ մեծ:
Գէօրէ դէօր. պահ առ պահ, ժամ առ ժամ:
Գէլ. դեռ, տակաւին:
Գէօլաթ. տձ. հարստութիւն:
Գիարի. (քրդերէն) պարզաւ, ընծայ:
Գիլաք. տձ. աղաչանք, խնդրումք:
Գիւղ. տձ. ուղիղ, հարթ:
Գիւղ, խեցեղէն կլորիկ աման, որոյ մէջ դրամ են պահում:
Գիւֆ. փոքր թմբուկ (դաշիրէ):
Գէօրմ. պահ մի, մի քիչ ժամանակ:
Գիւան կամ գհան. այն տեղ:
Գիէգ. մեղու:
Գնդող. ալիք ծովու:

Ե.

Եաղմայ. տձ. զլխարկի շուրջ պատած դունաւոր փաթեթք, շոր ինչ:
Եալալի. բօշաների պար, (լայլի):
Եալուղ. տձ. ամենաընտիր ոտիկ:
Եամանի. տձ. կօշիկ:
Եարա. տձ. վէրք:
Ելչի. տձ. պատգամաւոր, գեսպան:
Ելքեան. տձ. նաւի առադատ:
Եղնիկ. վայրի եղջերու:
Եումրուղ. տձ. պինդ, ևս բռունցք:
Եօլ-արդեան. տձ. կարգ, կանոն:

Զ.

Զա կամ դատ, մի ինչ իր, առարկայ, մի բան:
Զան անել. կարծել:

Զարգնդել. զարհուրել:
Զաւղակ. տճ. շատախօս, վայրահաջ:
Զիւրարայ. (քրդերէն) գործին շուտով վերջ տալ:
Զղզղուն. քամու, գեփիւռի վէտ վէտ գալը:
Զնդան. տճ. գառազիդ, անել տեղ:
Զոյնգ. պարի մէջ աւելի խաղ, ևս փայտի դրսի ուռուցք:
Զուլում. տճ. վնաս, աւեր:
Զռ-գետրօմադդ. լոկ թթու թան:
Զօղալ. մշակների հաստ ձեռնափայտ (որն և կոպալ):
Զօռալայ. ուժեղ, զօրեղ:

Ե.

Էլէլք. ելէք:
Էծ. այծ:
Էկէստար. վանայ այգեստանեայք:
Էն. այն, նա:
Էնդեխ. այն կողմ:
Էնկանդար. այնքան:
Էպրեմսիմայ. Հռիփսիմէ:
Էսականդար. այսքան:
Էվար. երեկոյ, իրիկնապահ:
Էրէրին, զիւղ Գնունեաց գաւառում, որոյ գեղձն է գովելի:
Էրկտակ. երկտակ:
Էրուն կամ արուն. արիւն:
Էօրօսպայ. մի տեսակ պատշգամբ. տճ. չարդախ:
Էօրօփոտել. փարատել այս այն կողմ:

Ը.

Ըխթբար կամ ԷՀթիբար. տճ. հաւատարմութիւն:
Ընգեաւ. ընկաւ:

Ըսկուն. այնպէս, նոյն իսկ, նոյնպէս:
Ըտիււց դէն. սորանից լետոյ:
Ըսրսկնայ կամ Էսասկնայ. այսպէս, սորա պէս:

Թ.

Թաղի. տճ. շուն բարակ:
Թաթ. գուլբայ, ևս ձեռքի մաս, թաթ, գաստակ:
Թաթպան. ձեռնոց:
Թալել. ձղել, մի կողմ ձգել:
Թախթփել. թօթափել, թափ տալ:
Թախմին անել. տճ. գիտել, կարծել:
Թաճ. զլիս մարդարտեայ զարդ:
Թամադայ. կանանց զլիս գանգ պատող արծաթեայ զարդ:
Թամաշայ. տեսարան, հանդես:
Թամբալ. ծով, դանդաղ:
Թամքել. թամբել, համետել:
Թալրարել. տճ. կրկնել, նորոգել ասելիքը:
Թանխոււ. թանից և ավելից շաղախուած կերակուր:
Թառել. դադար տալ թռչելու, հանգիստ անել:
Թաս. տճ. մետաղեայ դաւաթ, ևս արծաթեայ տափակ թերթիկն, որ հին ժամանակ ծածկումէր աղջկանց գազաթ:
Թաւուր. տճ. տեսակ, կերպ:
Թարանջայ. սանդուղք:
Թափ թափ. արագ արագ, շուտ շուտ գնալ:
Թաֆ. տճ. տերև, թերթ, թուփ բուսոց:
Թէրէմաշ. տէրը մաշուած, տիրամեռ:
Թիգ. բթամատից մինչ ճկոյտ եղած հորիզոնական չափ:
Թիլլինք. թևեր. ևս յորձունք:
Թիւթիւն. ծխախոտ:
Թիւթմոր. թթու խմոր. (խաշ):
Թո՛ւ կամ փո՛ւ. միջարկութիւն, դժոգութիւն յայտնել, թքանել:

Թուշ. երես:

Թուռլու կամ Թուրլու. տճ. տեսակ, ձև.

Թվանք. տճ. հրացան:

Թօնէր. Թոնիր:

Ժ.

Ժափիկ. պնդացրած Թան, որոյ մէջ խառնելով անուշահամ
բանջարեղէնք, գործածումեն պանրի տեղ:

Ժուռ. խակ, տհաս:

Ժրել. ողջանալ, Ժիր լինել, առողջ մնալ:

Ի.

Ի. է.

Ինդոր. ինչպէս, որպէս:

Ինոր. նորա:

Ինոր-ապով. նորա համար:

Ինոյնք. նոքա:

Իսկել. ձգել, ՚ի վայր արկանել:

Իսոր. սորա:

Իսոնք. սոքա:

Իստակ. յտակ:

Իստկել. յտակել, գտել, մաքրել:

Իրիշկել. հայել. աչք տնկել, նայել:

Լ.

Լաբլաբի. տճ. սիսեռ:

Լագեան. տճ. կոնք, որոյ մէջ լուսնումեն երես և ձեռներ:

Լալ. տճ. համր:

Լալախ կամ ալնախ. Թաշկինակ:

Լաճ. արու զաւակ, տղայ:

Լանդեայ. աքացի:

Լանդեառի. տճ. բաց ափսէ:

Լաչիկ. կանանց զլխի սպիտակ ծածկոց:

Լապղտրակ. նապաստակ:

Լէն. լայն:

Լէշ. գէշ, դի, դիակ:

Լիւէֆ. վերմակ:

Լիւկվել. Թրջուել, ջրոտվել:

Լպղտալ կամ լպղտալ. սահել, սլքուել:

Լօլօ. խաբէբայական ձևեր գործ դնել:

Լօռ. ձրի:

Խ.

Խաթիւն. տճ. տիկին, տան մեծ կին:

Խաթ կամ խաթ-մաթ. կապտաւուն աչքեր:

Խալայեղ. տճ. աղախին:

Խալ. երեսի վրայ եղած սևադոյն բիծ:

Խալաւ կամ հալաւ. շոր, հագնելիք, զգեստ:

Խալել. հալել, լուծել:

Խալիվոր. ծեր, պառւաւացած մարդ, ալւոր:

Խալ-խալ ձի. բծաւոր ձի:

Խալ-խալ. արծաթեայ շինուած օղիկներ երեխայոց համար:

Խախանդ. Հանդարդ, մեղմ դնացքով:

Խամաւոր. հեղ, խոնարհ:

Խալիլ-հալիլ. հայելի:

Խանդակ. տճ. վիհ, փոս:

Խանձրախամ. ալլուածի համ տուող կերակուր:

Խանչալ. տճ. դաշոյնի մի կեռ տեսակ, որ Վանայ Թուրքեր

խրումեն դօտկամիչում:

Խաջաթ. փոխ առնել գործիք:

Խառաշիկ. զիւղ ասորոց, Վանայ նահանգում:

խառնէկաթ. խաչերկաթ, որ ձգումեն թոնիրի վրայ. խա-
չաձև է, շարումեն վրան կերակրի ամաններն:
խասրաթ. տճ. փափագ, ցանկութիւն:
խատնել. հատանել, վերջանալ:
խաց. հաց:
խաւ. հաւ:
խաւք. անորոշ թռչուն } առհասարակ անգլխէս են կոչում
խաւքեր. թռչուններ } թռչուններին:
խաւըրծիլ կամ խաւարծիլ. բոյս վայրի, որ բուսնումէ աւազոտ
առապարներում, որոյ ծիլն (կողակն) է թթու, վարա-
գայ սարի բերքերից մին:
խաւիծ. ձիթով և ալիւրով շաղախուած կերակուր:
խետ. հետ:
խեւ. խենթ, խելաքար:
խէր. հայր:
խէր. բարի պատահմունք:
խէրու. անցեալ տարի:
խիծել. հեծեալ, անուշի:
խիեալ. երևակայութիւն:
խինայ. կանաչաւուն ներկ:
խիթում. ճրագալոյց:
խորտել ալիւլ. մաքրել, կահ կարասիք մի կողմով անել:
խուռոմսիմայ. հռէփսիմէ, անուն կնոջ:
խուր. հիւր:
խուրն խրեղէն. հրեղէն, կրակեղէն ծնունդ:
խուրդեոմ. գիւղ Հայոց ձորոյ (որ տեղում հիւրեր իջեալներն):
խուրուզու. խորովեալ ոչխար կամ գառն:
խուրց կամ խուռց. որայ խուրճ: նախ յետոյ:
խախտուն. գեղեցիկ, սիրուն:
խոջայ. տճ. հարուստ. կամ կարգացող, ուսուցիչ:
խով. հով, շուք, ստուեր:
խօրօտ-մօրօտ. գեղեցիկ:

խօրօտիկ. գեղեցիկիկ:
խօտաղ. հօտ արածող, մշակ գիւղական:
խօր-որդութեն, հօր որդութիւն, հարազատութիւն:

Ծ.

Ծավար. ձաւար, եփած և ծեծած ցորեն:
Ծարէ մաղ. մանր ծակոտիքով ալիւրի մաղ:
Ծեռտ. ծիռտ, թռչնոց ապականութիւն:
Ծիծ կամ ծծվեր. ստինք:
Ծծունեկ. ծիծեռնակ:
Ծծում. խնոց, (մածուն հարելու):
Ծուռ. խելազար:
Ծոծակ կամ ջրի ծակ. պատերի տակից բացած փոքր անցք,
որ տեղից անցնումէ բազի ջուրն:

Կ.

Կազայ. տճ. չար պատահմունք:
Կաժ. մանուած թելի փաթեթ:
Կալամ. տճ. գրիչ:
Կալամ-թրաշ գրչահատ. գրչի ձեւով նկարուած նոր բուած
բեղեր:
Կալէ մաղ. կալի մաղ, մեծ ծակոտիքով:
Կամագ. տճ. քսու, չարակամ մարդ:
Կամիշ. տճ. եղէգն:
Կայդայ, տճ. եղանակ, ձև:
Կան-կեալ. շրջել, զրօսնուլ:
Կանափիկ. կանափնոց, որ տեղ ցանումեն կանեփ:
Կանափտու. կանեփի գոյն, դեղնաւուն, փափուկ:
Կանափիլ. տճ. մեխակ, ծաղիկ հոտաւետ:
Կանդ-կլուզ. փոքրիկ, կլորիկ խեցեղէն աման:
Կավագ. տճ. ոստիկան, պահապան, հսկող:

կալըռ. տարին լրացուցած ոչխար:
կեախ կամ դեաՀ. տճ. պահ, ժամ, ժամանակ:
կեախտիկ. զաղտուկ:
կեակեաթ. զաղաթ:
կեմ. գիւղ Հայոց ձորոյ:
կեապ. արմատ խաւածիլ բոյսի:
կենդանանց. գիւղ Վանայ հարաւային կողմից:
կզվել. կռանալ, կեռվել 'ի վայր:
կէր-չ'կէր. կար չ'կար:
կիկօ. անուն մարդոյ, Գրիգոր:
կեոտի. գօսացած, բորոտ, գարշելի:
կթխայ. աղնիւ կաւից շինուած գաւաթ փոքր և մեծ:
կլաթ կամ խլաթ. գաւառ Բղնունեաց, որոյ խնձորն է աղնիւ:
կիւտիկ. գլխարկ վարդապետի կամ տէրտէրի:
կլկլալ. ջրոց կակաչիւնի ձայն:
կճլէտիկ. կիսատուած, ամենափոքր կտոր:
կնաց. գնաց:
կնդնել. զտնել:
կնդողչէք. կորած ապրանք գտնողին տուած պարգև:
կռաղար. բառ նախատական:
կու. աղբ անասնոց:
կուզ. սապատաւոր:
կուբայ. կաթուղիկէ. կոլորակ շինուած տանիք:
կուկեայ. կուզայ, գալ.
կումաշ. տճ. մետաքսեայ դոյնաւոր նուրբ գործուածներ:
կումկումայ. օղիի չափ, որից մի քանի կում կարելի է խմել:
կունարկ. անասնոց աղբ ձգելու փոս:
կուրկոտ. ծեծուած ցորեն կերակրի համար:
կուս. կոյս:
կուան. դարբնի մուրճ:
կուիկ. ազնաւ:
կտիր. ոչխարաց հօտ:

կտմ. կենդ մի, մէկ հատ:
կտրաման. տանիք նստող, մանող, կտրուկ:
կրար կամ կարար. տճ. պայման, դաշինք, խօսք տալ:
կրկրալ. բարձրաձայն ծիծաղել:
կրմզի. տճ. կարմիր գոյն:
կրվրալ. գուրգուրալ, կաքաւների հանած ձայն:
կցել-կցմցել. կտորը կտորի կպցնել, միացնել:
կօյօտ. կարճահասակ:
կօչ. ոչխարաց խոյ, առաջնորդ:
կօռ. կեռ, կորագլուխ, ևս նշ. ծերունիների կեռ ձեռնափայտ:
կօտ. գանգ, գլխի մաս:
կօտիկ. գանգ պատող շրջանակ բարակ տախտակից շինուած:

3.

Հա. այո, միշտ, ամէն ժամանակ:
Հալիայ. տճ. օղակ:
Հադ. վարձ մշակաց:
Հանագեան կամ անդեան. անագան, ուշ:
Հէր. այլ, քարանձաւ:
Հէքմաթ մնալ. զարմանալ, հիանալ:
Հէչ կամ Հիչ. տճ. ամենեւին, ոչ երբէք:
Հիման կամ իման. տճ. յոյս, հաւատ:
Հիւնար կամ հունար. տճ. արհեստ, շնորհք:
Հիւր ես. ուր ես:

2.

Չեողի. ձող:
Չէթ-պէտ. փոքր և մեծ:
Չէն. ձայն:
Չի կամ ձիկ. ինձ:
Չորովանք. գիւղ Վանայ արեւելեան կողմում:

Ճ.

Ճաթ կամ ճաթոթ. ցնցոտի, պատառոտուած շորեղէն:
 Ճաշ. ալիւրից և ջրից շաղախուած, եփած կերակուր, երբեմն
 կորկոտից:
 Ճարել. որոնել, գտնել:
 Ճէխք. պատի պատառուածք:
 Ճեռ. կամ ճեռչեր. մեծ, մեծեր. (ըստ Վանեցւոյ՝ մեծ աղաներ):
 Ճէրել. պարզել երկնքի:
 Ճէլատ-պօլատ. կիսատուած:
 Ճիւր. ջուր:
 Ճյօր. խեցեղէն փոքր աման, (կճուճիկ):
 Ճկիկ. արտաքին դռան զարկ:
 Ճոթ. ծայր:
 Ճոռ-կթոց. բացարեբան աման կաթի, ևս ճակնդեղի թուփ:
 Ճութ. սղկոյղի ճիւղ:
 Ճուռ. թռչունների անդամների մի մասը:
 Ճվալ. ճիւղ հանել, բարձրաձայն աղաղակել:
 Ճվիկ-ճվիկ. բառ երեսխալական, արտասանութիւնից զոյացած:
 Ճող. ճիւղ ծառոց, ևս մաղբերի հիւստուածք:
 Ճողել. որոշել, մաղբեր ճիւղ անել:
 Ճօշ-կէլթաթ. այլոց բանբատանք անել:
 Ճօթան. տանիքների եզերքին դրած կիսախողովակ ինչ, որ
 ից անցնում է անձրևի ջուր:

Մ.

Մա. 1 մայր, 2 կամ:
 Մազն. տճ. ըմպելեաց հետ կերած անուշեղէնք, մրգեղէնք:
 Մալ. տճ. ստացուածք, սպրանք, ունեցած:
 Մալամաթ. տճ. խալտառակ լինել:
 Մալուլ. տճ. տրտում տխուր:
 Մահմտանց. դաւառ Վանայ հարաւ արևելքում (հին-Ճուաշուտ):

Մաղաչալ. գետնափոր յարկ, ուր պահուածն զինի և մրդեղէն:
 Մաղմտալ. հեծեծալ, հեկեկալ, տրտմիլ:
 Մաճառ. չորացրած տառեխ ձուկն:
 Մաղչալ. կանանց ճակատի դարգ:
 Մամա. մայր:
 Մանդակ. բոյս ինչ, աղի դրած պատուց կերակուր:
 Մասալ. ժողովրդական զանազան զրոյցներ և օրինակներ:
 Մաշտեմ. արդեօք:
 Մառախ. տճ. մտածմունք, միտք անել:
 Մասաթ. պողպատեայ (մագնիս) սրելու գործիք ինչ:
 Մասե որ. մի ասե որ:
 Մատոն. Մարտիրոս, անուն մարդոյ:
 Մատնիստան. մատանիներ:
 Մարալ. վայրի ոչխար:
 Մարէ. մայր, մայրիկ:
 Մարդ-մատաթ. մարդիկ, ժողովուրդ օգնութեան հասնող:
 Մարքամայ կամ մուհաքէմայ, տճ. դատարան:
 Մեղ. մեղք, մեղաւորութիւն:
 Մղրաղ. տէգ, նիզակ:
 Մէղար. գողնոց, առաջակալ:
 Մէրել. մակարդել, կաթնից շինել մածուն:
 Մէրիկ. մայրիկ:
 Մէլգան. տճ. հրապարակ:
 Մէչիտ-մէղրասալ. տճ. աղօթատուն. ընթերցարան:
 Միշկ. մուշկ հոտաւետ կենդանի:
 Մինդար. տճ. փոքր ներքնակ (գահոյք):
 Միրադ. տճ. ժառանգութիւն, ուրիշի ունեցածին տիրանալ:
 Միւշքիւլ. տճ. դժուար, անտանելի:
 Միւրիդ. կարդացող, դպիր (Փալազի):
 Մկայ. հիմայ, այծմ:
 Մհանայ. տճ. պատճառ, առիթ:
 Մնձրել. այլուիլ, փոշիանալ:

Մնջել. լուել, ձայն չ'տալ:
Մունաթ. տճ. իրաւունք ունենալ մէկի վրայ:
Մուռտառ կամ մուռտուել. տճ. ապականուած, ապականել:
Մուռանդարայ. տճ. սենեկի գոտան կից եղած մեծ պահարան անկողնի համար:

Մուսլի կամ մուղնի. Նինուէից (Մուսուլից) բերուած գոմէշ-
ներէն բնտիր տեսալին:

Մռմռռ. կսկիծ, ցաւ:

Մռճիկ. բոյս ինչ, որոյ արմատը ուտուիմէ:

Մօ. մօտ:

Մօհլըր կամ մօհր. տճ. կնիք:

Ն.

Նա. տճ. ոչ:

Նալ. տճ. պայտ:

Նալչա. տճ. կօշիկների տակից զարնուած երկաթ:

Նաղլի կամ Նօղուլ շաքար. շաքարեղէն մանր, կլորակ տեսալ:

Նարգիզ. Նարգէս:

Նետ. շէնքի մէջ գերանների նեցուկ:

Նէչնմ-նէչնմ. խաղ, ինչ անեմ, ինչ անեմ:

Նխշուն. գունաւոր, գեղեցիկ նկարուած:

Նուբար. առաջին երեխայիք, պտուղ:

Նուկի. կշռաքար, հաւատար է $2\frac{1}{2}$ ֆունտի:

Շ.

Ղակալ. հին պատառոտոած կօշիկներ:

Ղակալջի. հին կօշիկներ հաւաքող:

Ղահրստան. տճ. քաղաքացի կամ քաղաքալին, կրթեալ:

Ղադ. ցօղ առաւօտեան:

Ղամամ. փոքր հոտաւէտ սեխ գեղնաւուն:

Ղաշիառ. (քրդերէն) վեց ճղանի հիւսուած մօպեր:

Ղառ. փորձանք, չար պատահմունք, անգոյգ փռշտալու ժա-
մանակին ասումեն:

Ղալեռ-մալեռ. նուագարանների թելերից եղած ձայն:
Ղարբաթ. տճ. քաղցր օշարակ, խմելիք:
Ղարիտ. կանանց մագերի հետ հիւսուած սև լայն երկայն
ժապաւէն:

Ղափարղայ. շուարած, խառնուած:
Ղիլայ շապիկ. կարմիր ներկուած կտաւից շապիկ, որ կանայք
դուրս գնալու ժամանակ հագնումեն զգեստների վրայ, և
վրան ծածկումեն սպիտակ սաւան (միսմէլ):

Ղիւխը. խղճուկ, ողորմելի:

Ղիվար կամ շալվար. տճ. բրդի թելից գործուած անդրաւարտիկ:

Ղմշատ. մալլի փայտ, տճ. չամ աղաջի:

Ղնգլիկ. մականուն մարդոյ:

Ղնգլիկի. շնագլուխ, (ասումեն աւելի չար պառաւներին):

Ղիւշտեմ. արդեօք, իցէ թէ, կարելի է որ:

Ղուշայ. բնտիր կաւից շինուած ապարանջան, որն բերումէ
Յրուսաղէմից:

Ղուշտակ. կանանց գլխի շոր ինչ:

Ղուղ. հացաբոյս, որ ամբողջ տարուայ բնթացքում հասնումէ
ասումեն և՛ տարեկան:

Ղօրվայ. եփած մսի ջուր:

Ղօրօրալ. ծանր ծանր երերալ, շարժիլ ոլոր մոլոր:

Ո.

Ուսկուռ. ոսկոր:

Ուստիկել կամ իստիկել. յստակել, մաքրել:

Ուց. արու:

Ուր. իւր, իրեն:

Ուրենց. իւրեանց, իրենց:

Չ.

Չալիարայ. տճ. պարողների մատներին անցկացրած զրնդող մե-
տաղներ (աւելի բօշաներ դործածումեն):

Չախչախ. ջրագոյցի տակին եղած ատամնաւոր փայտեայ գունդ.
կամ երկանի վրայից եղած կտոր փայտեր:
Չախրակ. ճախարակ, թեղ մանելու գործիք:
Չայմաջայ. տճ. արկղիկ:
Չար-ղիւլ. տճ. Չինաստանի ծաղկանկար գաւաթներ:
Չարայ. տճ. Հնար: թխապի մուրցիմ գինեղով փխած յոթն
Չիւր. չորացրած մրդեղէնք:
Չիւմ կամ չիւր. մինչև, մինչև որ:
Չիլուն կամ չիլօն. (քրդերէն) քառասուն վրան, ազգանուն
փխայմարդոյ:
Չիլուն Վազար. Չիլունեան Վազար:
Չլովել. մերկանալ, տկորովել:
Չոր պակու. չորացրած միրք. ևս չորացրած վառելիք:
Չուտ. արագաշարժ, դատեպէնդ:
Չօռ. բառ նախատական:

Պ.

Պակաղրել. բարկանալ, բորբոքիլ որպէս հոբ:
Պագուկ. բազուկ:
Պալթայ. տճ. կացին, փայտահատ:
Պակ կամ պայ. բաղ, տան բաց տեղ:
Պաղ. սառն, սառույց:
Պան. բան:
Պանդտայ. (քրդերէն) տասնհինգ:
Պայք. համբոյր:
Պանցրախաւան. հպարտ:
Պաչիկմ. համբոյրիկ մի:
Պարի. բարի:
Պարիս. պարիսպ:
Պապուկ. հողի մէջ գոյացած միջատ ինչ:
Պարկ կամ պաուկ. հովիւների պալիւսակ (կաշեայ):
Պե. բեր:

Պեղդ. բոյս ինչ, որոյ մի տեսակը աղի ջրով պահում են պատուց
կերակուր և միւսը տալիս են ոչխարաց:
Պեով. բով:
Պթալ կամ պթպթալ. կերակրի եռ, վերև տալ:
Պլսթրալ. սուր նայել:
Պճիկ. փոքրիկ, երեսպական քառ:
Պնոթք. բնութիւն:
Պոդ. ջրամանների երկրորդ խողովակաձև բերան:
Պոդկալ. պողի բերանի խցան:
Պուլուլիկ կամ ուլուլիկ. փոքրիկ ուլունք:
Պուճախ. անկիւն, քունջ:
Պուճուճակ. ծոծրակ, գլխի ետևի մասն:
Պուռ. բուռն, դաշոյնի բռնելու տեղ, երախակալ:
Պուտուկ. խեցեղէն փոքրիկ աման (կճուճ):
Պուրուճիկ. փոքր ծակ պատերի մէջ եղած:
Պտել. բրդել, կերակրել:
Պտղտել. ծաղկանց թերթեր թերթել, պոկել:
Պտուկ. բոյս ինչ աղի դրած պատուց կերակուր:
Պոյպաւտ. մաղնիս:
Պոյպիկ. բոկոտնի, անկօշիկ:
Պօղօճիկ կամ օղօճիկ. պղպջակ, մարմնոյ երեսին եղած մանր
ուռուցք:

Ջ.

Ջազայ. տճ. պատիժ, տուգանք:
Ջաղամաթ. խումբ մարդկանց, ակումբ, գումարումն:
Ջամբաղ. տճ. ձեռնածու. աչքաբաց:
Ջաշտան-քուռակ. իշու կամ ձիու քուռակ, մտրուկ:
Ջէլրան. եղջերու:
Ջիւբայ. տճ. կանանց կամ արանց կերպսեայ երկար վե-
րարկու լայն քղանցքներով:

Ջրայ. կերակրուելու համար որոշեալ վարձք:
Ջրարպի. ջրովի տեղ, ջրով ուղեկալ արտ:
Ջրբաշ. ջրբաշխ, ջուր բաժանող այգեստանեայց:
Ջուխտ. զոյգ:

Թ.

Ռաստ կեալ կամ գալ. պատահել:
Ռաֆ. տճ. սենեկի վերեւից պատերի շուրջ աւելացած մասն.
որոյ վրայ շարումեն գեղեցիկ բաժակներ և ծաղկամաններ:
Ռոգստան կամ փռօղեստան. բողոքական:

Ս.

Սաբի-սիւբեան. տճ. փոքր երեխայ, ոչինչ չիմացող:
Սադայ. տճ. ամբողջ, բոլոր:
Սադադայ. տճ. ողորմութիւն:
Սազ. տճ. նուագարան ինչ:
Սաղրինջ. ճատրակի կամ սատրինջի ձևով ներկուած չիթ:
Սալանայ. ազատ, ազատախօս, ճարպիկ:
Սալադրանայ կամ Սադայէլ. սատանայի արբանեակ:
Սալամմալէք. տճ. բարև, բարև հրեշտակաց:
Սախում-էրէրում. տատանիլ, երբերիլ:
Սահան. տճ. պղնձեայ բաց աման, ախտէ:
Սայաւոր. կարմիր տարադաւոր շոր:
Սանդ. քարից շինած սանդ կամ ական:
Սարիօշ. (քրդերէն) արբեալ, գինովցած:
Սարա կամ սարայ. տճ. պալատ:
Սարմաեա կամ սերմիա. տճ. գրամագլուխ:
Սասում. ցասում, բարկութիւն:
Սաքու կամ սաքիւ. գոմի մէջ տեղում բարձրացած թումբ, որ-
ոյ շուրջ լինում է մտուր և վրան նստում են մարդիկ:

Սերել. համբերել:
Սեռիկ. խեցեղէն երկարաւուն աման մաճնի կամ իւղի:
Սէլ. սալ:
Սէլսուփ. մաքուր, յստակ:
Սիլայ. տճ. ապտակ:
Սիվիլիլ. սերկիլ (հայվա):
Սիվտակ. սպիտակ:
Սիւս. տճ. զգեստին փայլ տալ, գեղեցիկ հագնուիլ:
Սիսիկայ. գիւղ Վանայ-Ալդեստանեայց արեւելեան ծայրին:
Սկռտալ. անմարտողութիւնից յառաջ եկած կոկորդային ձայն:
Սդալ. շվալ. շրթունքներով ձայն տալ:
Սնար. լենարան, լենուիլ:
Սուրաթ. տճ. տիպ, պատկեր, կերպարանք:
Սուրահի. տճ. շիշ զինուոյ:
Սվարդան կամ սուրբ Վարդան. գիւղ արեւելեան ափին Վա-
նայ ծովու:
Սվրուն կամ սվրուկ. սրուն, փայլուն խոտ ինչ:
Սրճուել. շուրջ դառնալ:
Սրմայ. տճ. ոսկիթել, փայլուն կամ զուտ արծաթ:
Սրուր կամ սրուռ. զուտ զտեալ, մաքրեալ:
Սրվրալ. փայլիլ, գէմ առ գէմ նայել:
Սոլ. հատարակ կօճիկ:
Սօղբաթ. տճ. խնձուքի համար պատրաստած սեղան:

Վ.

Վալահ կամ վալլահ. տճ. ճշմարիտ, իրաւ որ:
Վէլել. վայելել:
Վէրի ոչխար. վայրենի ոչխար:
Վնգվնգալ. կախանել, հեկեկալ:
Վոթան կամ վաթան. հայրենիք, ծննդավայր:
Վոթ. ութ, կարողութիւն:
Վով կամ վովի. ով, ով է:

Վորբէվէրի. ալրի:

Վաւազ վաւազ. շուտով, շտապով:

Վաւազ. ճաւարից շինած լոկ ապուր պասուց:

Տ.

Տախ. հաստ, ժամանակն անցած:

Տամաղղ. սերմնացու անասուն:

Տամբիւրայ կամ տամբիւրայ. փոքրիկ թմբուկ (տիմպիլիստո):

Տափիկ-մափիկ. ծածուկ, դադաղադողի:

Տեմէք. տեմէք:

Տէր-աղօթիկ. բոյս ինչ համաւոր:

Տիւ. դու:

Տիւրիկ. զրպան, զրպանիկ:

Տնազ, (քրդերէն) կատակ, հանաք:

Տրիկալ. պատառել, ճաշն տալ:

Տփիկ. խփել, հարկանել:

Տքալ. ծանր շունչ քաշել, նեղուկ ներքուտ:

Տօլրակ. պալիսակ ինչ, ևս ձիաների դարու համար պատ-
րաստուած մախաղ, որից ուտումեն կեր:

Տօւտօղալ. ոտների մատից ծայրերի վրայ գնալ:

Տօտիկ. ոտիկ. բառ երեխայական:

Փ.

Փագեախ. գոմ, բնակարան անասնոց:

Փալաբեղ. խիտ, թաւ բեղաւոր:

Փալախոտ. մարգագետնի փափուկ խոտ:

Փախօյ. անուն մարդոյ:

Փայ. տն. մասն, բաժին:

Փաչայ. կերակուր ինչ, խաշ:

Փառչ. ջրի փոքրիկ աման:

Փէնջարայ. տն. լուսամուտ:

Փէշ. քղանցք զգեստուց:

Փէօր-փէօշման. ստրջանալ, ետ դառնալ խօսքից:

Փթխել. ճապաղել, պտուղների պոլթել:

Փխշել կամ փշխել. փշրուել, ջախջախուել:

Փշմտել կամ փշամգել. փշաքաղել, քստմնիլ:

Փշրուկ. խմորից կոլորած պասուց կերակուր:

Փոնթ. կնճռոտ, զգեստուց մէջ եղած անհարթութիւն:

Փոշի. մանր աղուած ալիւր կերակրի համար:

Փուղոց. մարդկանց ախրանոց:

Փուռթք հանել. լաղթել, կատուոյ, շան մազեր դուրս տալ:

Փուտ. դադարի, որդնակեր ծառ:

Փռթնել. արձակուել, ազատուել:

Փրփուռ կամ փռփուռ. թանձր փրփուր ծովու:

Փէօլէ մաղ. բարակ թուկից հիւսած մաղ:

Փողքեատար. կանանց զլխի ծածկոց, որ մի քանի տեսակ ունի:

Փողան. փողոց կամ լայն պողոտայ:

Փօշի. մետաքսեայ սև գործուածք գլխին փաթաթելու:

Փօրօղայ. քրիսովարայ, փիրուզ:

Ք.

Քեա *) կամ քա. ուլ (մէկը միւսին խօսեցնելու ժամանակ):

Քեալաշ. կտրիճ, վառվառն:

Քեաճ. էգ, աղջիկ:

Քեամի. հողմ:

Քեամանջայ. նուագարան ինչ ջութակի տեսակ:

Քեամար. արծաթեայ գօտի, մէջկապ:

Քեանձ, քան:

Քեառէշտ. հեծանոց, եղան:

Քեասայ. խեցեղէն աման որպէս քրեղան:

Քեարաւանք. գիւղ Ռշտունեայ գաւառում մերձ Մլղթամար:

*) * տառի կէջ գրումներ է տառ՝ ժողովրդական հնչիւնի համաձայն արտասանելու համար:

Քեարէ փառչ. աւաղաքարից կերտուած օղիի աման:
 Քեաւոր. կնքաւոր:
 Քեօր. քօլր:
 Քեօ կամ քեօն. քո, քոյր:
 Քեօշայ. անկիւն:
 Քեօշկ. տճ. պատշղամբ:
 Քեօւփայ. տճ. փոքրիկ, մատղաշ:
 Քէյլք կամ քէյել. քալել, քալլ տալ:
 Քէշեշ-գեօլ. տճ. Տէր-տէրի լիճ, Վարազայ լեռան արեւելեան
 կողմ, որոյ ջրով ուղղումեն այգեստաններ:
 Քէյլթր. անհարթ:
 Քիմխայ. տճ. մետաքսեայ ընտիր լաթեղէն:
 Քյպսուն. լիք, լեցուն:
 Քիւմբէթ. կաթուղիկէ:
 Քիւֆ-քիւֆ. Հնչիւնի առումն ճլօրթի խաղին:
 Քյուէլ. զիւզ Հայոց ձորոյ:

Օ.

Օդայ կամ էօդայ. տճ. սենեակ:
 Օճախ. Հնոց կամ գերդաստուն:
 Օղիկ կամ Օղարբեր. իւղարբեր, անուն կնոջ:
 Օրօխկել. ուղարկել:

Փ.

Փալազ. երևակայեալ Հոգեառ Հրեշտակ:
 Փէլ. գաղտնիք, անյայտ դործուածք:
 Փէս. տճ. կարմիր գլխարկ:
 Փէրման. տճ. արքայական Հրամանագիր:
 Փշալ. շփալ. ձայն տալ:
 Փռիկ կամ Փռփռիկ. կլորիկ գնդակ, երեխայական խաղալիք:

Յ Ա Ն Կ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ:

ՆԱԽԱՐԱՆ.....3

ԵՐԳԵՐ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԽԱՆԵՐ

Այժի երգ.....	9
Պիւպիւշ ալճ.....	10
Կատուի բեռ.....	11
Հօր սիրած տղէն.....	12
Մանկական խաղ.....	»
Նոյնը Կարնեցոց լեզուով.....	13
Աղջկանց և տղոց սէր.....	»
Աղջկայ սիրած եղբօր երգ.....	14
Նոր ծնած երեխաները լողացնելու ժամանակ.....	15
Երեխաները խաղացնելու համար.....	16
».....».....».....	17
».....».....».....	18
Մօր գուրգուրանք նոր մանուկին.....	19
».....».....».....».....».....	»
Բռան կատուն.....	20
Վէզ խաղալու ժամանակ.....	»
Խնոցի երգ.....	21
Փոքրիկ մանուկ և շուն.....	»
Թշնամու Հոգեհանգիստ.....	22
Ղուսնեակի երգ.....	»
Պապի երգ.....	23
Ճլօրթի երգ.....	23
Հարս ու փեսայի համար.....	25

	Երէւ.
Խանամիր և էշ.....	25
Խելքով հարս և փեսայ.....	26
Մի ինչ գործ սկսելու ժամանակ.....	»
Խաղը վերջացնելուց յետոյ.....	27
Աղուէսն ու հաւեր.....	»
Քրդի ընթերցում.....	28
Վանայ լուսին.....	»
Անօթուծիւն.....	»
Գունաւոր աչքեր.....	29
Քաղաքացի և շինական հարսներ.....	»
Ծամաւոր աղջիկ.....	30
Կին ա. բ. և գ.....	»
Քրոջ գանգատ.....	»
Մարմնայ պակասութիւնների արժէք.....	31
Օրացոյց տօնացոյց աշխատաւոր կնիկներին.....	»
»	32
Ստախօս մարդիկ.....	»
Զուարճալիք.....	»
Հոր ամուսնացած հարսի գանգատ.....	33
Անցեալը լիշեի.....	»
Արու երեխայ բերող կին.....	34
Անցեալ ուրախութիւններ.....	35
Անլիշատակ մեռելներ.....	36
ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԵՐ	36
»	37
»	38
»	»
»	39
»	40
»	»
»	41

	Երէւ.
Վարդի երգ.....	41
Սիրոյ խնձոր.....	42
»	»
»	43
Ախ վախ սիրոյ.....	44
»	»
Կաքաւների երգ.....	45
»	46
»	47
»	»
»	»
»	48
Խնամքով պահած աղջիկ.....	49
Սիրականի հակառակորդներ.....	50
»	53
»	54
Հորահարսի առաջին դարձ հօր տուն.....	»
»	»
Սիրած կնոջ հին վշտեր.....	»
Դիմառնութիւն մարդ և կին.....	55
Զոքանչ և փեսայ.....	57
Կտրիճ մեռնելու ժամանակ.....	59
»	»
»	»
Դանդաղ կին.....	60
Դիւղացու երդումն քրդին.....	»
ՊԱՆԴԽՏԻ ԵՐԳԵՐ	61
ՍՐԲՈՅ ԵՐԳԵՐ	65
Եկեղեցի.....	»
Աստուածածնի երգ.....	66
»	»
Սուրբ Սարգսի երգ.....	67
Հիւանդի հաւատք.....	»

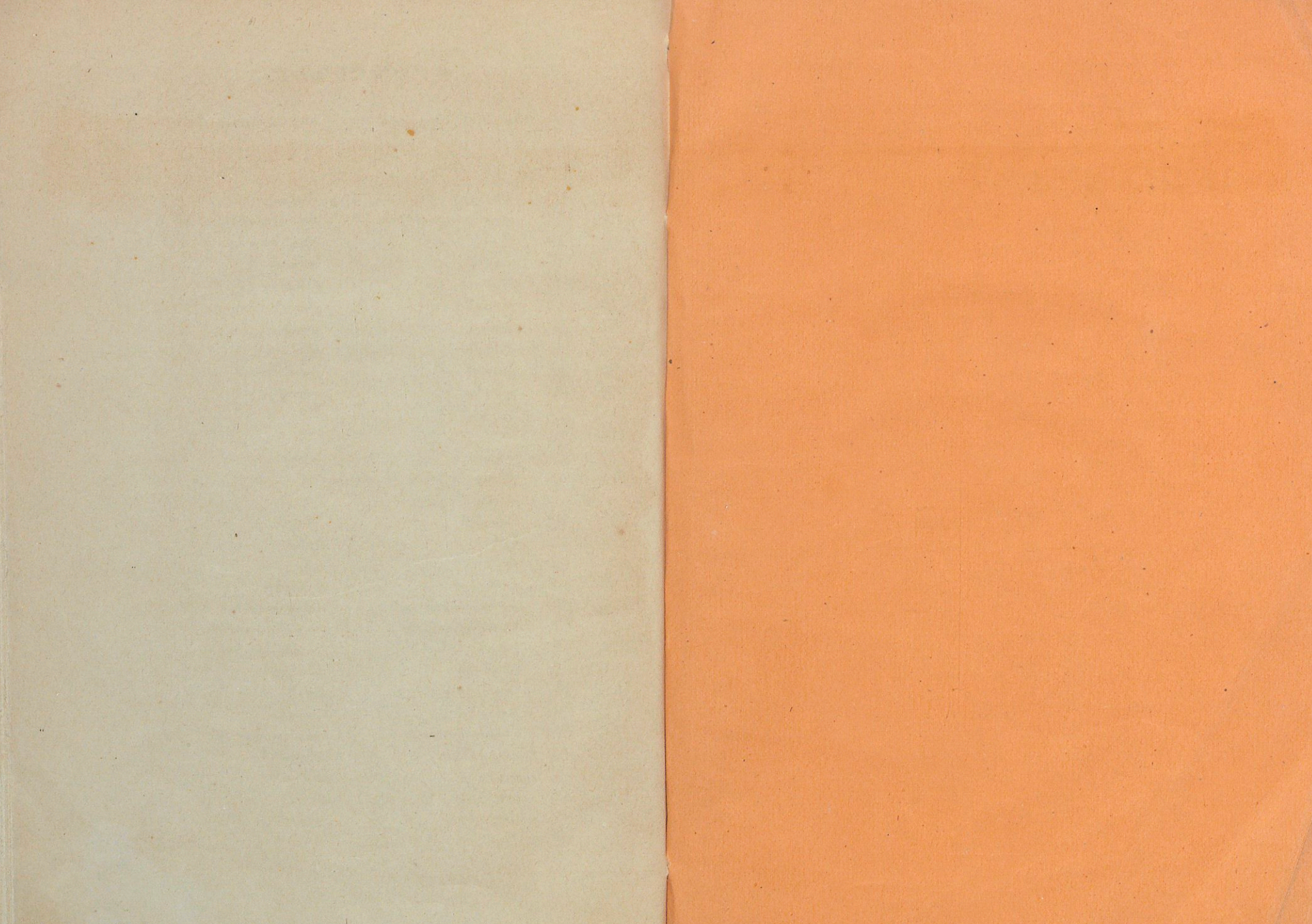
Երրորդութիւն	68
Տաղ Վարագայ սարին	69
»	70
Օհաննէս Մկրտիչ	71
Տիրամայր	72
Տէր Յուսկան որդին	»
Կարօս խաչ	73
ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ	74
Օրհնութիւն տան և պարագայից	75
Հանդատեան օրհնութիւն	77
Երգիծողական օրհնութիւն	»
Վերջի դատաստան	78
Ծննդեան երգ	79
ԱՆԵԾԲ	81
»	»
ՕՐՕՐՈՅԻ ԵՐԳԵՐ	82
»	83
»	»
Գիւղացիների պար	84
ՎԻՃԱԿԱԽԱՂԵՐ	86
Վիճակի երգեր	88
»	»
ՀԵՔԵԱԹՆԵՐ	»
Պառաւ և անձեղ (կաջաղակ)	99
Իրիկ, կնիկ և անձեղ	100
Քեոր և ախպէր	101
Էրկու թագաւոր	102
Նառ խաթիւն	106
Թագաւորու լաճ և կարիճ	112
Տէրտէր և նախարարած	113
Խելքով տանտկին և Հաւ	»

Ախպէր սպանող Հատիցի	114
Կէսրանց տան չխօսող Հարս	115
Սուտ տէրտէր	116
Խօրվորտի իրիկ, կնիկ	117
Գեղացի կընգեայ խաղը դաշտին մէջ	118
Պապկէ Հէքեաթ	»
Չախրակ և թամբալ ախչիկ	119
Ախչիկ և բամբակ	»
ԱՌԱԾՆԵՐ	121
ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ	139
ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆԲ	151
ԾՈՒՏԱՍԵԼՈՒԿՆԵՐ	157
ԲԱՌԱՐԱՆ	159
ՑԱՆԿ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ	183

ՎԵՐԶ

որ նկատած ենք այս գրքի տպագրելուց յետոյ:

Եր.	դր.	հիսու.	հաշիւ.
19.	26.	Հաւաքված	Հաւաքուած
23.	26.	առաջադրու[թ]ին է	առաջադրու[թ]ինն է
40.	19.	չէրն, ստայ	չէր, նստայ
49.	27.	սաւան	սաւան
61.	8.	իւմրուղ, էր	իւմրուղ էր,
66.	30.	լեռան	լերան
71.	29.	ված	ուած
»	»	[թ]թ-վաշ	[թ]թուաշ
80.	32.	լաւոտերին	լաւոտերում
100.	33.	ածվել	ածուել
114.	27.	*)	**))
114.	30.	*)	**))
129.	23.	ալիօս,	ալիօս
143.	9.	48-րդ Հանելուկը սխալ- մամբ է դրած:	
147.	10.	Ճեղղիմ ³⁾	Ճեղղիմ ³⁾
151.	11.	երեսն	երես
160.	22.	աճ.	աճ.
165.	13.	Հանդես	Հանդէս
165.	30.	դժգոգութիւն	դժգոհութիւն
168.	22.	Խորտել աւելել	Խորտել—աւելել
168.	25.	Խուրն խրեղէն	Խուրն—խրեղէն
169.	1.	գեղեցիկի	գեղեցիկ
169.	20.	կալէ մաղ	կալէ—մաղ
174.	16.	Նարգէս	Նարգէս
174.	22.	սլատառոտած	սլատառոտուած
176.	12.	տիլլոր-վել	տիլլորուել
177.	20.	բոկոտնի	բոկոտն
178.	1.	վարձք	վարձ
181.	8.	ախրանոց	աղբանոց

Ընկերութեան հետեւեալ հրատարակութիւնները կարելի է տրամադրել Ընկերութեան գրասենեակից եւ Թէ Կենտրոնական եւ միւս հայ գրավաճառանոցներէց.

	Ռ. Կ.
1. Թաւամազ մեղու, լծարգմ. օր. Ն. Տէր-Մարկոսեան . . .	— 40
2. Կարմիր լապտեր » » » » » . . .	— 50
Նոյնը առանց կազմի	— 30
3. Թովմաս եղբօր տնակը, լծարգմ. օր. Ն. Տէր-Մարկոսեան . . .	— 60
Նոյնը առանց կազմի	— 45
4. Մանկական երգեր, Գամառ-Քաթիպա	— 25
Նոյնը առանց կազմի	— 15
5. Մօրէիս և նրա ջնջելու հնարները, պ. Տէր-Բարսեղ . . .	— 10
6. Առողջապահական բնիկ երջանութիւն. Նեղ և խոնաւ բնակարանների մասին, պ. Հ. Ս. Առաքելեանի . . .	— 10
7. Սբբոյ Հօրն մերոյ Մովսիսի Խորենացոյ Պատմ. Հայոց . . .	— 80
8. Փոքրիկ Զեռնարիկ Գործնական տնտեսութեան, Մօրիս Բլօքի, փոխադր. պ. Ս. Պալասանեանցի	— 50
9. Ռօբինզօնի պատմ. լծարգմ. Գիւտ քհն. Աղանեանցի . . .	— 60
10. Գամառ-Քաթիպայի բանաստեղծ. կազմած	1 20
Նոյնը առանց կազմի	— 50
11. Ուխտաւորք, գործ Վիհէլմ Հաուհի	— 75
12. Գառնուկ և Լուսատունիկ, վէպէր Քրիստափօր Շմիդտի — լծարգմ. Նուարդ	— 25
13. Մայեաթ Նօվա, ազգային երգիչ	— 5
14. Ծննդեան Պատմութիւնը և Մայիսեան տօնը Ֆինլեան- դիայում	— 10
15. Ազալթանդեղեայ պատմութիւն	1 —
16. Գիւղական Խալիֆայ, պ. Ա. Արարատեանց	— 50

Բացի սոցանից նոյն տեղերում վաճառվում են Ընկերութեան
հետեւեալ գրքերը.

1. Ուսումնարանների առողջապահութեան հարցեր բժ. Ա. Բարայեանի	1 —
2. Կրքեր և նոցա ազգեցութիւնը առողջութեան վերայ, բժ. Ա. Բարայեանի	— 30

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0363592

